

ชุมชนริมน้ำจันทบูร การจัดการชุมชนผ่านมิติทรัพย์สินทางวัฒนธรรม

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (วัฒนธรรมและการพัฒนา)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล

พ.ศ. 2554

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหิดล

Copyright by Mahidol University

วิทยานิพนธ์

เรื่อง

ชุมชนรึมนำจันทบูรการจ้ดการชุมชนผ่านมิตัทรพยากรวัฒนธรรม

นางสาวชยาภา อานามวัฒน์
ผู้วิจัย

อาจารย์ณรงค์ อาจสมิตี, Ph.D.
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

อาจารย์จิตตชยางค์ ชมาภย์, Ph.D.
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม

ศาสตราจารย์บรรจง มไหสวริยะ,
พ.บ., ว.ว. ออร์โธปิดิกส์
คณบดี
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล

อาจารย์จิตตชยางค์ ชมาภย์, Ph.D.
ประธานหลักสูตร
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาวัฒนธรรมและการพัฒนา
สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย
มหาวิทยาลัยมหิดล

วิทยานิพนธ์

เรื่อง

ชุมชนริมน้ำจันทบูร การจัดการชุมชนผ่านมิติทรัพยากรวัฒนธรรม

ได้รับการพิจารณาให้นับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

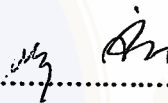
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (วัฒนธรรมและการพัฒนา)

วันที่ 28 พฤศจิกายน พ.ศ. 2554

นางสาวชยาภา อานามวัฒน์

ผู้วิจัย

รองศาสตราจารย์ศิริมา จิตต์จรัส, Ph.D.

ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

อาจารย์ชิตชยางค์ ชมกiet, Ph.D.

กรรมการสอบวิทยานิพนธ์

อาจารย์ณรงค์ อาจสมิติ, Ph.D.

กรรมการสอบวิทยานิพนธ์

ศาสตราจารย์บรรจง มไหสวริยะ,

พ.บ., ว.ว. ออร์โทปิดิกส์

คณบดี

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล

รองศาสตราจารย์ดวงพร กำภูนวัฒน์, M.A.

ผู้อำนวยการ

สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย

มหาวิทยาลัยมหิดล

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยความกรุณาอย่างยิ่งจาก อ.ดร.ณรงค์ อาจสมิติ ประธานที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่คอยติดตามความคืบหน้า ให้คำแนะนำ ข้อเสนอและปรับปรุง ตลอดจนให้ความรู้และกำลังใจแก่ผู้วิจัยเสมอมา ,อ.ดร .จิตชยางค์ ยมาภัย กรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่กรุณาช่วยให้คำแนะนำ ตั้งข้อสังเกตอันเป็นประโยชน์ต่อการปรับปรุงงาน และ รศ.ดร. ศิริณา จิตต์จรัส ที่ให้ความกรุณาเป็นประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์รวมทั้งให้ข้อเสนอแนะ คำแนะนำปรับปรุงที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่ง ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณไว้ ณ โอกาสนี้

ขอขอบพระคุณคณาจารย์สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล ที่ประสิทธิประสาทวิชาความรู้แก่ผู้วิจัย ตลอดจนการให้คำปรึกษา คำแนะนำและประสบการณ์ที่ดี ขอขอบ พระคุณคณาจารย์คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากรผู้วางพื้นฐานการศึกษาวิจัย ความคิด และแรงบันดาลใจ ขอขอบพระคุณ ผศ.สุวิดา ธรรมมณีวงศ์ ที่คอยให้กำลังใจตลอดจนคำแนะนำ และเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือด้านต่างๆเสมอมา

ขอขอบคุณพี่แมว พี่นุช พี่ฟองที่กรุณาเป็นธุระจัดการเอกสาร หนังสือตลอดจนงานระเบียบการต่างๆแก่ผู้วิจัยเพื่อนๆ พี่น้องร่วมสถาบันและต่างสถาบันทุกคนที่ให้ความช่วยเหลือและเป็นกำลังใจ

กราบขอบพระคุณคุณพ่อสัญญาชัยและคุณแม่ศิริวิดี อานามวัฒน์ ผู้เป็นกำลังใจสำคัญและให้ความช่วยเหลือ รับฟังและอำนวยความสะดวกตลอดชีวิตการศึกษา ขอขอบคุณพี่โจและหลุย ที่ให้ความช่วยเหลือผู้วิจัยด้านการใช้เทคโนโลยีและคอมพิวเตอร์

สุดท้ายนี้ ขอกราบขอบพระคุณอาจารย์ประภาพรรณ นัตรมาลัย น้ำอมวย น้ำอ้อย ฯลฯ กลุ่มแกนนำชุมชนริมน้ำจันทบูรและชาวริมน้ำจันทบูรทุกท่าน ที่อนุเคราะห์ข้อมูลอันเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ให้สำเร็จลุล่วง

ผู้วิจัยหวังว่า วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ จะเป็นประโยชน์ต่อชุมชนริมน้ำจันทบูร สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย รวมถึงผู้ศึกษา นักศึกษา และผู้ให้ความสนใจทุกคน

ชยาภา อานามวัฒน์

RIMNAM CHANTHABOON COMMUNITY AND LOCAL SELF GOVERNANCE THROUGH CULTURAL RESOURCE DIMENSION.

CHAYAPA ANAMWAT 5136867 LCCU/M

M.A. (CULTURE AND DEVELOPMENT)

THESIS ADVISORY COMMITTEE : NARONG ARDSAMITTI, Ph.D., JITJAYNG YAMABHAI, Ph.D

ABSTRACT

Rimnam community is one of an old community, located in Chanthanimit District, Muang, Chanthaburi. This old riverside community on Chanthaburi river is where use to commercial and economic center, sadly in 2000,; fire accidents occurred and damaged wooden residents on riverside which ended the roll of this thriving commercial center. Now River side community is where charming of old, historical way of life, culture and building in colonial period of Chanthaburi still alive. Not only the glorious images of thriving memory is left from the past but this community still carry on being the center that gather people from different races, religions and cultures like Thai Christian of Vietnamese descent or Thai Chinese together from past to nowday.

Life style in Chanthaboon riverside community is simple, peaceful and generations to generations: careers, culture, neighbor relation, cultural consumption, all those things have been past on. It shows that people realize the value of keeping this community lively and peacefully the way it used to be which led to process oriented management by people within the community later on.

This study is about Cultural Heritage inside Chanthaboon Riverside community. To figure out what are social and culture capital as known as culture heritage that represent identity and pride of Chanthaboon riverside community and how it is applied and represent community power in organizing process, researcher has gathered information from people within community, outsider and tourists and related concepts that link the phenomenon in the riverside community to the others that use the same community cultures management in today globalization. Interesting information from this study is that social and culture capital is important in studying populist learning organization.

KEY WORDS: CULTURAL RESOURCE/LOCAL SELF GOVERNANCE.

93 pages

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	ค
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ที่มาและความสำคัญของการวิจัย	1
1.2 วัตถุประสงค์	2
1.3 ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	3
1.4 ขอบเขตของการวิจัย	3
1.5 วิธีดำเนินการวิจัย	4
1.6 นิยามศัพท์เฉพาะ	8
1.7 ส่วนประกอบของเนื้อหา	9
บทที่ 2 แนวคิดและกรณีศึกษาชุมชนกับการจัดการชุมชนผ่านมิติทรัพยากรวัฒนธรรม	10
2.1 แนวคิดที่ใช้	11
2.2 กรณีศึกษาชุมชนกับการจัดการชุมชนผ่านมิติทรัพยากรวัฒนธรรม	16
บทที่ 3 การค้นหาทุนทางสังคมวัฒนธรรมของชุมชน	27
3.1 ประวัติศาสตร์กับกระบวนการฟื้นฟูประวัติศาสตร์ชุมชน	29
3.2 อัตลักษณ์อันหลากหลาย	39
3.2 วิถีชีวิตคนริมน้ำ	43
บทที่ 4 กระบวนการจัดการชุมชนริมน้ำจันทบูรในกระแสการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม	50
4.1 พาณิชย์จังหวัดกับแผนการจัดสร้างเส้นทางสายเศรษฐกิจวัฒนธรรม	51
4.2 ปฏิกิริยาของชุมชนต่อนโยบายพาณิชย์จังหวัด	54
4.3 การจัดการชุมชนแบบผสมผสาน	55
บทสรุปแบบสมบูรณ์ภาษาไทย	73

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทสรุปแบบสมบูรณภาษาอังกฤษ	80
บรรณานุกรม	89
ประวัติผู้วิจัย	93

สารบัญรูปภาพ

	หน้า
3.1 สถาปัตยกรรมแบบโคโลเนียลสไตล์	35
3.2 ป้ายนิทรรศการเจ้าของบ้าน	37
3.3 ตัวอย่างบ้านที่ลงโฆษณา	38
3.4 สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีทรงทอเสื่อ	42
3.5 สกา	45
4.1 ชุมชนริมน้ำจันทบูรในอดีต สมัยรัชกาลที่ 5	51
4.2 เส้นทางสายเศรษฐกิจวัฒนธรรม	53
4.3 สภาพภูมิทัศน์ภายในพิพิธภัณฑ์บ้านเลขที่ 69	59
4.4 ขนมไข่ป่าไม้	60
4.5 แผ่นประชาสัมพันธ์ชุมชนริมน้ำจันทบูร	65
4.6 ห้องประชุมภายในพิพิธภัณฑ์บ้านเลขที่ 69	66
4.7 ประวัติบ้านหลวงราชไมตรี	67
4.8 วิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยในงานประจำปีชุมชนริมน้ำจันทบูร	69

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของการวิจัย

ชุมชนริมน้ำจันทบุรี ตั้งอยู่ในตำบลจันทนิมิต อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี เป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำจันทบุรี ชุมชนนี้มีความเป็นมาอันเก่าแก่ พบหลักฐานการตั้งหลักแหล่งที่อยู่อาศัยมาตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลาย อีกทั้งเคยเป็นย่านตลาดและย่านการค้าอันเจริญรุ่งเรืองริมแม่น้ำจันทน์มาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ต่อมาเมื่อปี พ.ศ.2533 ได้เกิดเพลิงไหม้ เป็นเหตุให้บ้านเรือนริมน้ำจำนวนหนึ่งซึ่งเป็นบ้านไม้เสียหาย นับเป็นการยุติบทบาทของการเป็นย่านการค้าที่เจริญรุ่งเรืองลง ปัจจุบันชุมชนริมน้ำจันทบุรีจึงเป็นเพียงแหล่งบ้านเก่าสมัยอาณาจักร และแหล่งรวมวิถีชีวิต วัฒนธรรม ตลอดจนภาพประวัติศาสตร์ความทรงจำเคียงคู่กับประวัติศาสตร์ของเมืองจันทบุรี

แม้ปัจจุบันชุมชนริมน้ำจันทบุรีจะเป็นเพียงความทรงจำของภาพอดีตที่เคยรุ่งเรือง อดีตของย่านการค้าเก่าแก่ แต่สิ่งที่ยังคงหลงเหลือมาถึงปัจจุบันนั่นคือ ความเป็นชุมชนที่เป็นแหล่งรวมของผู้คนหลากหลายเชื้อชาติ ศาสนาและวัฒนธรรมภายใต้วิถีชีวิตแบบคนที่อาศัยอยู่สองฟากฝั่งแม่น้ำ เป็นชุมชนที่มีการติดต่อปฏิสัมพันธ์กันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน นั่นคือ บริเวณชุมชนที่เป็นชุมชนชาวญวนคริสต์ คือ ชุมชนวัดโรมันแคทอลิก ชุมชนชาวไทยและจีนตลาดล่าง โดยมีถนนเส้นเล็กๆและสะพานเชื่อมต่อสามชุมชนเข้าไว้ด้วยกัน นอกจากนี้ บริเวณริมน้ำยังเป็นที่ตั้งของศาสนสถานสำคัญของชนทั้งสองศาสนา คือ อาสนวิหารพระนางมารีอาห์ปฏิสนธินิรมล หรือ โบสถ์วัดโรมันแคทอลิกและศาลเจ้าตัวเล่าเอี้ย ศาลเจ้าแม่กวนอิมอีกทั้งวัดจันทนารามซึ่งเป็นสิ่งแสดงถึงความหลากหลายที่สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข

ในยุคปัจจุบัน วิถีชีวิตของชุมชนที่เรียบง่ายและสงบงามหลายแห่ง ได้ถูกกระบวนการพัฒนาโดยรัฐเข้ามามีบทบาทในการจัดการด้านต่างๆภายในชุมชน และที่กำลังเป็นปรากฏการณ์ที่น่าสนใจและเกิดขึ้นกับชุมชนหลายแห่งทั่วประเทศ นั่นคือ กระแสการท่องเที่ยว โดยเฉพาะการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและวิถีชีวิต เช่นเดียวกับชุมชนริมน้ำ จันทบุรี การเกิดขึ้นของแผนแม่บทจังหวัดเรื่อง การจัดสร้างเส้นทางสายเศรษฐกิจและวัฒนธรรม เพื่อตอบสนองอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเชิงวิถีชีวิตวัฒนธรรมซึ่งกำลังเป็นที่นิยม ตลอดจนส่งเสริมเส้นทางการค้าและพลอยซึ่งเป็นสินค้าสำคัญของจังหวัดจันทบุรีบนถนนอัญมณีบริเวณชุมชนตลาดบนการเข้ามา

ของแผนแม่บทดังกล่าวเป็นการกระตุ้นให้เกิดความตื่นตัวในกลุ่มของสมาชิกชาวชุมชนริมน้ำจันทบูร นำไปสู่การรวมตัวกันเพื่อต่อรองกับการจัดการของจังหวัด โดยชุมชนได้จัดตั้งกลุ่มแกนนำ มีกระบวนการและแผนการจัดการชุมชน โดยเน้นที่บทบาทของคนใน การจัดการชุมชนนั้น ได้มีการค้นหาและฟื้นฟูมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนซึ่งถือเป็นทุนทางสังคมวัฒนธรรมที่ชุมชนมี ได้แก่ การศึกษาและฟื้นฟูประวัติศาสตร์ อัตลักษณ์ วิถีชีวิตและภูมิทัศน์ชุมชน ซึ่งทุนทางสังคมวัฒนธรรมเหล่านี้ เป็นพลังของชุมชน เป็นสิ่งที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้เป็นเครื่องมือในการต่อรองกับจังหวัด เพื่อคงความเป็นชุมชนแบบดั้งเดิมเอาไว้ ไม่ต้องการให้ถูกคิดแปลงเพื่อสร้างภาพตลาดเก่า

ดังนั้น กระบวนการจัดการชุมชนริมน้ำจันทบูร จึงเกิดจากการที่ชาวบ้านได้ทักท้วงว่า แผนการที่จะเนรมิตชุมชนริมน้ำให้กลับมาเป็นภาพแบบอดีต คือ เป็นแหล่งการค้าที่รุ่งเรือง เป็นตลาดสินค้าที่ใหญ่และหลากหลายดังที่พาณิชย์จังหวัดซึ่งเป็นหน่วยงานสำคัญของจังหวัดที่เข้ามาจัดการต้องการนั้นคงทำไม่ได้ เนื่องจากเคยเกิดไฟไหม้ครั้งใหญ่ ตึกแถวย่านการค้าเดิมหลายแห่งได้รับความเสียหาย ซึ่งภัยครั้งนั้น ถือเป็นเหตุปิดฉากตลาดริมน้ำที่เคยเจริญรุ่งเรืองในอดีต และนอกจากนี้ ชาวบ้านยังกล่าวว่า สิ่งที่คงหลงเหลืออยู่นั้นคือ ความทรงจำ และตึกกรมบ้านช่องที่รอดพ้นจากเหตุไฟไหม้ ที่เป็นสถาปัตยกรรมแบบฝรั่งเศส และภาพวิถีชีวิตแบบใหม่ที่ยังคงวัฒนธรรมแบบดั้งเดิมบางประการ อันเป็นวิถีแบบคนที่อาศัยอยู่ริมแม่น้ำ ภาพของสังคมริมแม่น้ำจันทน์ต่างหากที่เป็นสิ่งที่หลงเหลืออยู่และเป็นสิ่งที่อาจจะมาแทนที่ภาพของย่านการค้าเดิมในอดีตได้ในเชิงของการท่องเที่ยว

ทั้งหมดนี้จึงเป็นปรากฏการณ์ที่น่าสนใจ ซึ่งน่าจะเป็นนิมิตหมายที่ดีในการพัฒนาชุมชนในลำดับต่อไป ความน่าสนใจยังรวมถึงกระบวนการทำงานของชาวริมน้ำจันทบูรที่สามารถร่วมงานกับภาครัฐและองค์กรเอกชนต่างๆในกระบวนการจัดการชุมชนได้โดยไม่ขัดแย้ง แต่เป็นการร่วมมือที่ตั้งอยู่บนฐานของการให้สิทธิชุมชนและชาวบ้านในการจัดการตนเองเพราะคนในชุมชนคือ คนที่มีชีวิตอยู่ท่ามกลางบริบททางสังคมในยุคสมัยต่างๆเคียงคู่กับชุมชนมาโดยตลอดจึงรับรู้ตลอดจนมีความเข้าใจในชุมชนและรวมถึงมีความตระหนักในจิตสำนึกแห่งการอนุรักษ์ชุมชน ความหวงแหน ความภาคภูมิใจและความรัก จึงเหมาะสมที่จะเป็นผู้จัดการชุมชน เพื่อให้กระบวนการจัดการทุนทางสังคมวัฒนธรรมชุมชนเป็นไปโดยชุมชน เพื่อชุมชนอย่างแท้จริง

1.2 วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1.2.1 เพื่อค้นหา ทุนทางสังคมวัฒนธรรมของชุมชนริมน้ำจันทบูร

1.2.2 เพื่อศึกษากระบวนการจัดการชุมชนโดยการใช้ทุนทางสังคมวัฒนธรรมที่ชุมชนมีในการสร้างพลังต่อรองกับภาครัฐ

1.2.3 เพื่อศึกษาทิศทางในการจัดการและการพัฒนาชุมชนในอนาคต

1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.3.1 ทราบถึงกระบวนการฟื้นฟูและประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมวัฒนธรรมอันเป็นทรัพยากรทางวัฒนธรรมของชุมชน

1.3.2 ทราบถึงกระบวนการจัดการ จุดยืนและบทบาทของแกนนำชุมชนรวมทั้งชาวบ้าน เพื่อพิจารณาถึงลักษณะความเป็นชุมชนเข้มแข็งของชุมชนริมน้ำจันทบูร (พลังชุมชน)

1.3.3 การเสนอแนวคิดเชิงวิพากษ์เกี่ยวกับผลลัพธ์จากกระบวนการจัดการโดยชุมชน การเปลี่ยนแปลงและแนวโน้มในอนาคต(การพัฒนาอย่างยั่งยืน)

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

1.4.1 ขอบเขตด้านพื้นที่

ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตโดยใช้พื้นที่ที่เรียกรวมกันว่า ชุมชนริมน้ำจันทบูร ซึ่งได้แก่ชุมชนริมน้ำ ตำบลจันทนิมิต อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี โดยในบริเวณที่เป็นชุมชนริมน้ำประกอบไปด้วยชุมชนย่อยสองฝั่งแม่น้ำจันทบุรี ได้แก่ ชุมชนวัดโรมันแคทอลิก ซึ่งเป็นชุมชนชาวญวน นับถือศาสนาคริสต์ ชุมชนตลาดบน หรือตรอกกระจ่าย ซึ่งเป็นชุมชนคนทำพลอยและแหล่งค้าพลอยที่ใหญ่ที่สุดในจังหวัด โดยผู้ที่เข้ามาทำพลอย คือ ชาวญวนที่เปลี่ยนวิถีจากการทอเสื่อมาทำพลอยในยุคตื่นพลอยของจังหวัดจันทบุรี และชุมชนตลาดล่าง ซึ่งเป็นชุมชนชาวไทยดั้งเดิมและต่อมาชาวจีนก็อพยพเข้ามาเนื่องจากบริเวณดังกล่าวเคยเป็นตลาดและย่านการค้าริมน้ำเก่าแก่

1.4.2 ขอบเขตด้านประชากร

1.4.2.1 ชาวบ้านในชุมชนริมน้ำจันทบูร

1.4.2.2 คณะกรรมการชุมชนหรือแกนนำชุมชนริมน้ำจันทบูร

1.4.2.3 ตัวแทนพาณิชย์จังหวัด

1.4.2.4 นักท่องเที่ยว และคนนอกชุมชน

1.4.3 ขอบเขตด้านเนื้อหา

งานวิจัยนี้ศึกษาเพื่อค้นหาทุนทางสังคมวัฒนธรรมของชุมชนริมน้ำจันทบูรว่าคืออะไร เหตุใดจึงเรียกว่า เป็นทุน ของชุมชน ตลอดจนกระบวนการฟื้นฟูสร้างและประยุกต์ใช้ทุนทางสังคม วัฒนธรรมท่ามกลางการเข้าของแผนแม่บทจังหวัดด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม นำไปสู่ กระบวนการจัดการกับปัญหา โดยเน้นที่กระบวนการที่ผู้คนในชุมชนเป็นแกนนำ และมีบทบาท เพื่อนำไปสู่การพัฒนาเป็นชุมชนที่เข้มแข็งอย่างยั่งยืนในอนาคต

1.5 วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยแบ่งวิธีการวิจัยออกเป็น 2 ลักษณะคือ วิธีดำเนินการด้านข้อมูลเอกสารและ วิธีดำเนินการด้านข้อมูลภาคสนาม กล่าวคือ เป็นการศึกษาค้นคว้าจากแหล่งข้อมูลต่างๆและการ สัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้อง โดยนำเสนอผลการวิจัยในลักษณะของการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research)

1.5.1 วิธีดำเนินการด้านข้อมูลเอกสาร

การรวบรวมเอกสารที่เกี่ยวข้องกับชุมชนริมน้ำจันทบูร ทั้งในส่วนข้อมูลเอกสารที่เป็น ข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์และข้อมูลที่เป็นแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับชุมชน และมโนทัศน์เรื่องอัตลักษณ์ ตลอดจนศึกษางานวิจัยอื่นๆที่เกี่ยวข้องและรวมถึงข้อมูลจากอินเทอร์เน็ตเพื่อนำมาเป็นแนวทางเพื่อ ประกอบการศึกษาเรื่องของชุมชนริมน้ำในประเด็นต่างๆต่อไป

1.5.2 วิธีดำเนินการด้านข้อมูลภาคสนาม

1.5.2.1 การเตรียมตัวก่อนลงสนามวิจัย

การศึกษาข้อมูลทั้งข้อมูลที่เป็นข้อมูลจากเอกสารประวัติศาสตร์ ที่ต้อง ทำการศึกษาข้อมูลด้านเอกสารเสียก่อนเพื่อใช้เป็นฐานความคิดในการศึกษา วิพากษ์เรื่องราวของ ชุมชนริมน้ำ รวมทั้งการศึกษาในด้านแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องจะทำให้สามารถตั้งประเด็นคำถาม และทราบวัตถุประสงค์ในการศึกษาแบบสัมภาษณ์บุคคลต่างๆที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

1.5.2.2 การเลือกสนามวิจัย

ผู้วิจัยเลือกพื้นที่ชุมชนริมน้ำ ตำบลจันทนิมิต จังหวัดจันทบุรีเป็นสนามวิจัย เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าว เป็นชุมชนที่มีความน่าสนใจในแง่ของประวัติศาสตร์อันยาวนาน อดีตอันรุ่งเรืองและผ่านบริบททางสังคมร่วมกับปรากฏการณ์ทางประวัติศาสตร์สังคมไทยมาหลายยุคหลายสมัย เป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมอันเนื่องมาจากมีกลุ่มคนหลากหลายเชื้อชาติ ศาสนาอาศัยอยู่ร่วมกันในชุมชนเดียวตลอดสองฟากฝั่งแม่น้ำมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน กอปรกับการเกิดขึ้นของกระแสวัฒนธรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและวิถีชีวิตอันเป็นปรากฏการณ์ที่กำลังเกิดขึ้นกับชุมชนต่างๆ ในประเทศไทยยุคโลกาภิวัตน์ นอกจากนี้ พื้นที่ดังกล่าวยังเป็นพื้นที่ที่ผู้วิจัยมีความคุ้นเคย ตลอดจนมีความสัมพันธ์ทั้งแบบเครือญาติและสนิทสนมกับชาวริมน้ำ ซึ่งจะเป็นการอำนวยความสะดวกต่อการหาข้อมูล

1.5.2.3 การเลือกกลุ่มตัวอย่าง

การเลือกตัวอย่างแบบสะดวกสบาย (Convenience หรือ Accidental Sampling) เป็นการเลือกแบบไม่มีกฎเกณฑ์ อาศัยความสะดวกของผู้วิจัยเป็นหลัก กลุ่มตัวอย่างจะเป็นใครก็ได้ที่ให้ความร่วมมือกับผู้วิจัยในการให้ข้อมูลบางอย่าง กลุ่มตัวอย่างของการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้หลักการเลือกสอบถามจากการสัมภาษณ์พูดคุยแบบไม่เป็นทางการ ทั้งกลุ่มคนต่างวัย ต่างประสบการณ์ รวมถึงคนนอกพื้นที่ อาทินักท่องเที่ยว ตลอดจนอาศัยความสัมพันธ์เชิงเครือญาติและความคุ้นเคยส่วนตัวกับผู้วิจัยซึ่งเป็นชาวจังหวัดจันทบุรี และมีญาติที่อยู่อาศัยในชุมชนริมน้ำจันทบูร การเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง(Purposive หรือJudgmental Sampling)เป็นการเลือกกลุ่มตัวอย่างที่จะเป็นใครก็ได้ที่มีลักษณะตามความต้องการของผู้วิจัยโดยอาจจะกำหนดเป็นคุณลักษณะเฉพาะเจาะจงลงไป อาทิ การเลือกสัมภาษณ์กลุ่มแกนนำ โดยกำหนดตัวบุคคลคือ หัวหน้าแกนนำชุมชนริมน้ำจันทบูรและในระดับส่วนราชการอย่างการนัดสัมภาษณ์ตัวแทนจากพาณิชย์จังหวัด โดยเลือกจากผู้ที่เกี่ยวข้อง รับผิดชอบ รับผิดชอบการจัดการท่องเที่ยวชุมชนริมน้ำจันทบูร นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังได้แบ่งเกณฑ์การสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง โดยมีการกำหนดเกณฑ์ด้านอายุและการแบ่งเป็นกลุ่มๆที่เฉพาะเจาะจง อย่างกลุ่มชาวบ้านในช่วงวัยต่างๆ กลุ่มแกนนำชุมชน กลุ่มตัวแทนจากพาณิชย์จังหวัด กลุ่มบุคคลภูมิปัญญาท้องถิ่นและกลุ่มคนนอกพื้นที่ ทั้งนี้ เพื่อความสะดวกในการเข้าไปหาข้อมูล และความเป็นระบบในการจำแนกข้อมูลที่ได้จากการเข้าไปสัมภาษณ์

1.5.2.3.1 ชาวบ้านในชุมชนริมน้ำโดยแบ่งเป็นช่วงอายุ ดังนี้

- * คนสูงอายุ (อายุ 60 ปีขึ้นไป)
- * คนวัยทำงาน (อายุระหว่าง 25-60ปี)
- * วัยรุ่น (อายุระหว่าง18-24 ปี)

1.5.2.3.2 กลุ่มแกนนำชุมชนริมน้ำจันทบูร

* หัวหน้าแกนนำ

* ชาวบ้านที่เข้าร่วมเป็นแกนนำชุมชน

1.5.2.3.3 ตัวแทนจังหวัด คือ บุคลากรจากพาณิชย์จังหวัด

1.4.2.3.4 บุคคลนอกที่ดำเนินการด้านประวัติศาสตร์ชุมชน

หรือบุคคลภูมิปัญญาท้องถิ่น

* ประชาชนชมรมประวัติศาสตร์จันทบุรี

* ผู้เชี่ยวชาญด้านประวัติศาสตร์ชุมชน บุคคลภูมิปัญญา

ท้องถิ่น

นอกจากนี้ อาจพบว่ามีกรรมการอื่นนอก อาทิ นักท่องเที่ยว นักศึกษา ที่มาลงพื้นที่ชุมชนเพื่อทำงานวิจัยอื่นๆ ทั้งนี้ ในการเลือกกลุ่มตัวอย่างดังกล่าว จะใช้แนวคำถาม ในรูปแบบที่แตกต่างกัน อาทิ

แกนนำ

1 การจัดการชุมชน โดยแกนนำมีกระบวนการอย่างไรและมีการถ่ายทอด
สู่คนในชุมชนอย่างไร

2 นอกจากการจัดการโดยกลุ่มชุมชนและจังหวัดแล้ว มีหน่วยงานหรือ
องค์กรใดเข้ามามีส่วนร่วมกับกระบวนการจัดการชุมชนริมน้ำจันทบูรบ้าง อย่างไร

ชาวบ้าน

1 ชาวบ้านมีส่วนร่วมกับการจัดการชุมชนมากน้อยแค่ไหน อย่างไร
บ้าง

2 ชาวบ้านทราบขั้นตอนหรือกระบวนการจัดการชุมชนมากน้อย
เพียงใด

3 ชาวบ้านเคยทราบเกี่ยวกับการจัดการเรื่องแผนแม่บทท่องเที่ยวเส้นทาง
สายเศรษฐกิจวัฒนธรรมของพาณิชย์จังหวัดหรือไม่

4 ชาวบ้านมีความเห็นต่อการจัดการชุมชนในมิติทรัพยากรวัฒนธรรม
ผ่านบทบาทของแกนนำและหรือพาณิชย์จังหวัดอย่างไร

พาณิชย์จังหวัด

1 พาณิชย์จังหวัดมีบทบาทอย่างไรต่อการจัดการชุมชนริมน้ำจันทบูร

2 ขั้นตอนกระบวนการของพาณิชย์จังหวัดเป็นที่รับรู้ของคนในชุมชน
ทั่วถึงหรือไม่ อย่างไร

3 ในฐานะผู้สนับสนุน พาณิชยจังหวัดมีแนวทางการเข้าร่วมกับแกนนำชุมชนด้านใดบ้าง อย่างไร

บุคคลภูมิปัญญาท้องถิ่น/ผู้เชี่ยวชาญด้านประวัติศาสตร์ชุมชน

1 การสอบถามความคิดเห็นเรื่องบทบาทในกระบวนการจัดการด้านมิติทรัพยากรชุมชนริมน้ำจันทบูร เป็นอย่างไรบ้าง

2 คนกลุ่มนี้มีส่วนร่วมในกระบวนการจัดการของชุมชนฯ มากน้อยแค่ไหน อย่างไร

3 ปัญหาที่บุคคลภูมิปัญญาท้องถิ่นและผู้เชี่ยวชาญด้านประวัติศาสตร์ชุมชนสังเกตเห็นจากการจัดการชุมชนริมน้ำจันทบูรคืออะไร อย่างไรตลอดจนเสนอแนะความเห็นเชิงแก้ปัญหา

1.5.3 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากหนังสือ เอกสาร บทความ โดยเฉพาะข้อมูลทุติยภูมิ อาทิ ข้อมูลจากเอกสารประวัติศาสตร์ร่วมสมัยซึ่งเกี่ยวข้องกับชุมชน ข้อมูลจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ การสอบถามโดยใช้ทั้งวิธีการพูดคุยไปเรื่อยๆ ก่อนจะนำเข้าสู่ประเด็นที่เกี่ยวข้อง โดยวิธีการดังกล่าว ส่วนใหญ่จะใช้ในการพูดคุยกับชาวบ้านเป็นส่วนใหญ่ และการตั้งประเด็นคำถามล่วงหน้า การสังเกตการณ์ทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การพูดคุยกับตัวแทนชาวบ้านอย่างแกนนำชุมชน ผู้วิจัยจะใช้วิธีการเข้าไปพบที่บ้าน เนื่องจากคนกลุ่มดังกล่าวเป็นชาวบ้านในชุมชนอยู่แล้ว ส่วนตัวผู้วิจัยรู้จักคุ้นเคยเป็นอย่างดี สำหรับบุคคลภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้วิจัยใช้การนัดสัมภาษณ์พูดคุย รวมถึงตัวแทนพาณิชยจังหวัดด้วยวิธีการนี้เช่นกัน และการสัมภาษณ์นักท่องเที่ยวและคนนอกพื้นที่ ผู้วิจัยไม่ได้เฉพาะเจาะจงบุคคล ใช้ความบังเอิญในการเข้าไปสัมภาษณ์แลกเปลี่ยน

1.5.4 การนำเสนอข้อมูล

ข้อมูลจากเอกสาร บทความ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนการสำรวจ การสัมภาษณ์ การสอบถามและการสังเกตทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมเท่าที่สามารถรวบรวมได้ โดยผู้วิจัยนำมาจัดหมวดหมู่ เรียบเรียง และเสนอเป็นรายงานผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.5.5 การวิเคราะห์และตีความข้อมูล

ผู้วิจัยใช้แนวคิดเรื่องทุนทางสังคมวัฒนธรรมในการค้นคว้าหาว่า อะไร ที่ชาวริมน้ำ

จันทบุรีเห็นว่า คือ ทูตทางสังคมวัฒนธรรม ซึ่งเป็นพลังสำคัญที่ชุมชนริมน้ำจันทบุรีใช้ต่อรองกับการเข้ามาของภาครัฐในมิติการท่องเที่ยว ก่อให้เกิดกระบวนการและแนวคิดเรื่องจัดการชุมชนในลำดับต่อมา กระบวนการจัดการชุมชนผ่านมิติทรัพยากรวัฒนธรรมนี้จะนำพาชุมชนริมน้ำฯ ไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน ความเป็นชุมชนเข้มแข็ง โดยเป็นแนวทางในอนาคตได้หรือไม่ อย่างไร คือ บทสรุปในการศึกษา

1.6 นิยามศัพท์เฉพาะ

พลวัต หมายถึง การเลื่อนไหลเปลี่ยนแปลง ความไม่หยุดนิ่งตายตัว มีกระบวนการปรับเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา ไม่สามารถเจาะจงลงไปเป็นมิติเดียวได้ ภาษาอังกฤษใช้คำว่า Dynamic

อัตลักษณ์ หมายถึง ความเป็นตัวตน ลักษณะเฉพาะ ความโดดเด่นที่ไม่เหมือนใคร สิ่งที่สามารถนิยามความเป็นกลุ่ม ปึงเจกบุคคล ทั้งโดยการนิยามผ่านตัวตนของคนหรือกลุ่มเองและการถูกนิยามโดยคนอื่น ภาษาอังกฤษใช้คำว่า Identity

ชุมชนริมน้ำ หมายถึง ชุมชนริมน้ำ ตำบลจันทนิมิต อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี โดยในบริเวณที่เป็นชุมชนริมน้ำประกอบไปด้วยชุมชนย่อยสองฝั่งแม่น้ำจันทบุรี ได้แก่ ชุมชนวัดโรมันแคทอลิก ซึ่งเป็นชุมชนชาวญวน นับถือศาสนาคริสต์ ชุมชนตลาดบน หรือตรอกกระแจ่ง ซึ่งเป็นชุมชนคนทำพลอยและแหล่งค้าพลอยที่ใหญ่ที่สุดในจังหวัด โดยผู้ที่เข้ามาทำพลอย คือ ชาวญวนที่เปลี่ยนวิถีจากการทอเสื่อมาทำพลอยในยุคต้นพลอยของจังหวัดจันทบุรี และชุมชนตลาดล่าง ซึ่งเป็นชุมชนชาวไทยดั้งเดิมและต่อมาชาวจีนก็อพยพเข้ามาเนื่องจากบริเวณดังกล่าวเคยเป็นตลาดและย่านการค้าริมน้ำเก่าแก่

ชาวญวนคริสต์ หมายถึง กลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยในเขตชุมชนวัดโรมันแคทอลิกอันเป็นพื้นที่ส่วนหนึ่งในชุมชนริมน้ำ เป็นกลุ่มชาวญวนเก่า คือ ชาวเวียดนามที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ตั้งแต่สมัยสมเด็จพระนารายณ์ถึงก่อนช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 นับถือศาสนาคริสต์นิกายโรมันแคทอลิก

ทุนทางสังคมและวัฒนธรรม หมายถึง ทรัพย์สินทางปัญญาที่สั่งสมสืบทอดกันมาและยังดำรงอยู่ เป็นสิ่งที่สังคมนั้นๆเห็นคุณค่า เป็นที่ต้องการและสามารถนำมาใช้ประโยชน์ให้ออกเผยได้ ซึ่งในแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 10 ก็ได้ให้ความสำคัญกับเรื่องของทุนทางวัฒนธรรมว่าเป็นสิ่งที่สามารถนำมาเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ อีกทั้งเป็นส่วนเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

ชุมชนเข้มแข็ง หมายถึง แนวคิดที่ให้ความสำคัญกับการศึกษาเรื่องของชุมชน ชุมชนที่เข้มแข็งพึ่งพาตนเอง ยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง พัฒนาจิตใจ พุทธิกรรม คุณธรรม ความคิดทัศนคติใช้คนเป็นศูนย์กลางในการพัฒนา มีจิตใจที่คิงาม พัฒนาสติปัญญา อารมณ์ การเรียนรู้การ

ทำงานเป็นทีม มีการจัดการที่นำมาต่อยอดเพื่อใช้ประโยชน์ได้ มีความตระหนักเห็นคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น การจัดสภาพแวดล้อมที่ดีเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดการบริหารเพื่อการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง

1.7 ส่วนประกอบของเนื้อหาวิทยานิพนธ์เรื่อง ชุมชนริมน้ำจันทบูร การจัดการชุมชนผ่านมิติทรัพยากรวัฒนธรรม (Rimnam Chanthaboon Community and Local Self Governance through Cultural Resource Dimension.) ประกอบด้วยเนื้อหาทั้งสิ้น 5 บท ดังนี้

บทที่ 1 โครงร่างวิทยานิพนธ์ ที่มาและความสำคัญของปัญหา วัตถุประสงค์การวิจัย ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ ขอบเขตงานวิจัยและวิธีดำเนินการวิจัย

บทที่ 2 แนวคิดแนวคิดและกรณีศึกษาชุมชนกับการจัดการชุมชนผ่านมิติทางทรัพยากรวัฒนธรรม เป็นการศึกษาชุมชนโดยนำแนวคิดหรือคำสำคัญ อาทิ แนวคิดเรื่องทุนทางสังคมวัฒนธรรม แนวคิดเรื่องชุมชนกับการจัดการชุมชนและแนวคิดเรื่องการพัฒนาชุมชนมาใช้ ตลอดจนการนำกรณีศึกษาชุมชนต่างๆเพื่อนำมาศึกษาเปรียบเทียบกับชุมชนริมน้ำจันทบูรในด้านการจัดการชุมชนผ่านมิติทางทรัพยากรวัฒนธรรม

บทที่ 3 การค้นหาทุนทางสังคมวัฒนธรรมของชุมชน เป็นการศึกษาโดยผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เพื่อแลกเปลี่ยนสัมภาษณ์ชาวบ้าน และสรุปจากความคิดเห็นของชาวบ้านว่า อะไรที่เรียกได้ว่าเป็น ทุน มรดกหรือทรัพยากรทางวัฒนธรรมของชุมชนริมน้ำจันทบูร โดยผู้วิจัยใช้แนวคิดและคำสำคัญคือคำว่า ทุน ในกระบวนการศึกษาบทนี้เพื่อบ่งชี้ว่า ทุนนั้นสำคัญอย่างไรในลำดับต่อไปด้วย

บทที่ 4 กระบวนการจัดการชุมชนริมน้ำจันทบูรในกระแสการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นการศึกษาถึงกระบวนการจัดการชุมชน โดยคนในชุมชนผ่านมิติการใช้ทุนหรือทรัพยากรทางสังคมวัฒนธรรมที่ชุมชนริมน้ำจันทบูรมี จากการเข้ามาของแผนแม่บทจังหวัด ก่อให้เกิดปฏิกิริยาของคนในชุมชน นำไปสู่การเกิดกลุ่มแกนนำและกระบวนการจัดการชุมชนอย่างไร อีกทั้งชุมชนริมน้ำจันทบูร ไม่ได้ใช้วิธีการต่อต้านอำนาจรัฐ หากแต่ต่อรองและทำงานร่วมกันแบบผสมผสานได้ เช่นไร

บทที่ 5 บทสรุปทิศทางในอนาคตของชุมชนริมน้ำจันทบูร จากการค้นหว่า อะไรคือ ทุนทางสังคมวัฒนธรรมและหรือทรัพยากรทางสังคมวัฒนธรรมที่สำคัญของชุมชน นำไปสู่การเกิดขึ้นของกลุ่มและกระบวนการจัดการ การขับเคลื่อนชุมชนโดยพลังจากคนในนั้น เป็นการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหรือการพัฒนาที่จะนำชุมชนริมน้ำจันทบูรไปสู่ความเป็นชุมชนเข้มแข็ง

ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงยุคโลกาภิวัตน์อย่างไร มุมชนริมน้ำจันทบูรประสบความสำเร็จหรือไม่ ในกระบวนการจัดการเหล่านี้ มุมมอง ทักษะคติที่แกนนำ ชาวบ้านและผู้วิจัยมอง จะเป็นบทสรุปในท้ายที่สุดนี้

บทที่ 2

แนวคิดและกรณีศึกษาชุมชนกับการจัดการชุมชนผ่านมิติทางทรัพยากรวัฒนธรรม

การศึกษาชุมชนผ่านมิติทางทรัพยากรวัฒนธรรม เป็นแนวคิดและแนวทางการศึกษาชุมชนโดยศึกษาจาก ทู่น หรือสิ่งที่เรียกว่า ทู่นทางสังคมและวัฒนธรรมที่ชุมชนนั้นๆมีอยู่ เป็นคำสำคัญที่จะนำมาศึกษาและวิเคราะห์ปรากฏการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นในชุมชนสมัยใหม่ ที่ประสบกับภาวะการเข้ามาของกระแสทุน กระแสการท่องเที่ยวรวมทั้งกระแสโลก โดยที่การศึกษานั้นได้มุ่งไปที่การศึกษายทบาทและวิธีการของชุมชน ผ่านกระบวนการต่างๆที่เกิดขึ้นโดยคนในชุมชน ตลอดจนผลลัพธ์ที่ได้และความคิดเห็นจากคนในชุมชนที่เผชิญกับสภาวะต่างๆในบริบทที่แตกต่างกัน เพื่อใช้เปรียบเทียบและเชื่อมโยงทั้งแนวคิดวิธีการตลอดจนกรณีศึกษาชุมชนรึมน้ำจันทบูรกับชุมชนตัวอย่างอื่นๆด้วย

แนวคิดเรื่องชุมชนนิยมและท้องถิ่นนิยมได้ถูกนำมาใช้ในงานวิจัยนี้ด้วย เนื่องจากการศึกษาเรื่องชุมชนนั้นมักมีสาระสำคัญที่การยึดเอาชุมชนหรือท้องถิ่นเป็นศูนย์กลาง และให้ความสำคัญกับเรื่องของฐานความรู้ ภูมิปัญญา และทรัพยากร ฯลฯ ในแต่ละท้องถิ่นซึ่งเหล่านี้คือต้นทุนทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนและสังคมไทย โดยกระแสท้องถิ่นนิยมและชุมชนนิยมได้เกิดขึ้นท่ามกลางและควบคู่กับกระแสโลกาภิวัตน์ ในลักษณะของปรากฏการณ์คู่ขนานหรือปรากฏการณ์เหรียญสองด้านที่ดำเนินคู่กันไปอย่างไม่ควรขัดแย้งซึ่งกันและกัน (พัฒนา กิติอาษา, 2546)

ในการศึกษาเรื่องของการบริหารจัดการชุมชนผ่านมิติทางทรัพยากรวัฒนธรรมของชุมชนรึมน้ำจันทบูร การศึกษาเริ่มจากการศึกษาคำสำคัญคือ คำว่าทุนทางสังคมวัฒนธรรม คำว่า ทู่นนี้ได้นำไปสู่การศึกษาแนวคิดเรื่องทุนทางสังคมและวัฒนธรรม เพื่อค้นหาว่า สิ่งใดที่ชุมชนรึมน้ำจันทบูรถือเป็นทุนทางสังคมวัฒนธรรมของชุมชน และกระบวนการจัดการชุมชนก็เป็นแนวคิดต่อมาซึ่งเป็นแนวทางในการศึกษาเรื่องของการบริหารจัดการ การดำเนินงานของกลุ่มแกนนำชุมชนไปจนถึงบทบาทของชาวบ้าน ภาครัฐ ภาคเอกชนและการจัดการชุมชนรึมน้ำจันทบูร ตลอดจนมีกระบวนการจัดการในเชิงผสมผสาน ไม่ขัดแย้งกับภาคงานอื่น อาทิ จังหวัด หรือองค์กรต่างๆ โดยทั้งนี้ ชุมชนรึมน้ำจันทบูรมีทิศทางหรือเป้าประสงค์เพื่อนำพาชุมชนไปสู่ความเป็นชุมชนเข้มแข็งด้านการจัดการ และการพัฒนาอย่างยั่งยืนในอนาคต

2.1 แนวคิดที่ใช้ในการศึกษา

2.1.1 แนวคิดเรื่องทุนทางสังคมและวัฒนธรรม

ทุนทางสังคม เกิดจากการรวมตัว ร่วมคิด ร่วมทำ บนฐานของความไว้วางใจ เชื่อใจ สายใยความผูกพันและวัฒนธรรมที่ดั่งงามของสังคมไทยผ่านระบบความสัมพันธ์ในองค์ประกอบหลัก ได้แก่ คน สถาบัน วัฒนธรรม และองค์ความรู้ซึ่งจะเกิดเป็นพลังในชุมชนและสังคม (อนุรักษ์ ปัญญาวัฒน์, 2549:10)ซึ่งกรณีของชุมชนริมน้ำจันทบูร องค์ประกอบทางสังคมที่จัดได้ว่าเป็นทุน คือ ความเป็นมาอันยาวนานหรือคุณค่าในมิติประวัติศาสตร์ อัตลักษณ์และวิถีชีวิต ซึ่งรวมถึงองค์ความรู้ ความเป็นชุมชนนิยมและความสัมพันธ์แบบเครือญาติ โดยมีวัฒนธรรมอันเป็นวิถีชีวิตสืบต่อกันมายาวนาน เป็นที่ยอมรับในสังคมนี้ คือ ความหลากหลาย ไม่ว่าจะเป็น ความเชื่อ ความศรัทธา จารีต ประเพณีอันดั่งงาม ค่านิยม นอกจากนี้ ยังปรากฏในรูปแบบของแหล่งประวัติศาสตร์ อาทิ บ้านโบราณแบบโคโลเนียลสไตล์ โบสถ์วัดโรมันแคทอลิก เป็นต้น

วัฒนธรรมถือเป็นทุนทางสังคม ซึ่งเป็นสิ่งยึดโยงคนในสังคมให้ตระหนักถึงความเป็นตัวตนของชุมชน ของท้องถิ่น รักรากเหง้า เกิดความรู้สึกรักภาคภูมิใจและหวงแหน ก่อให้เกิดการอนุรักษ์ ฟื้นฟูและพัฒนาด้านวัฒนธรรมต่อมา นอกจากนี้ ภูมิปัญญา ซึ่งถือเป็นทุนทางสังคมประเภทหนึ่ง หรือแม้แต่องค์ความรู้ในชุมชนหรือท้องถิ่น เป็นศาสตร์และศิลป์ในการดำรงชีวิตของคนในชุมชนจากรุ่นสู่รุ่น เป็นฐานคิดและหลักเกณฑ์การกำหนดคุณค่าทางจริยธรรมที่มีการสั่งสมมา ยาวนาน ทำให้เกิดความหลากหลายของความรู้ที่นำมาใช้ประโยชน์และสร้างสมดุลของการอยู่ร่วมกันมาทุกยุคสมัย (เสรี พงศ์พิศ, 2548)

ทุนทางสังคม เป็นระบบคุณค่าที่ร้อยรัดผู้คนในสังคมชุมชนเข้าไว้ด้วยกัน ก่อให้เกิดรูปแบบที่เข้มแข็ง เป็นสายใยที่คนในชุมชนเชื่อมโยงถึงกัน ในท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกและสังคม สังคมทุนนิยมทำให้ชุมชนล่มสลาย ความสัมพันธ์ของผู้คนที่เคยร้อยรัดกันไว้ คลายลง เมื่อสังคมดำเนินมาถึงจุดนี้ การหันกลับไปแก้ไขก่อนจะสายจึงเกิดจากการที่คนรู้สึกถึงความเปลี่ยนแปลงนั้น ได้รู้สึกเข้ามาเร็วเกินไป ปรากฏการณ์โหยหาอดีตหรือแม้กระทั่งกระบวนการฟื้นฟูสร้างต้นทางสังคมของชุมชนต่างๆจึงได้เกิดขึ้นในท่ามกลางกระแสทางสังคมแบบทุนนิยมสมัยใหม่ และดูเหมือนว่าจะกลายมาเป็นองค์ความรู้ที่หันมาให้ความสำคัญกับความเป็นชุมชน ความเป็นท้องถิ่นและการกลับไปศึกษาเรื่องราวของตนเองเพื่อยืนยันถึงความมีตัวตน อัตลักษณ์และวิถีชีวิตที่เป็นไปในรูปแบบที่มีการสืบทอดเชื่อมโยงมายาวนาน การโหยหาสิ่งดั่งงามแบบอดีตเกิดขึ้นพร้อมกับความพยายามฟื้นฟูภาพอดีตขึ้นมา และดูเหมือนว่า หลายชุมชนที่กำลังดำเนินการเช่นนั้น บางชุมชนกลายเป็นการดำเนินการเพื่อตอบสนองวัฒนธรรมการท่องเที่ยวไป แต่บางชุมชนก็ยังคง

ยื่นหยัดไว้ ซึ่งการฟื้นฟูพัฒนาโดยชุมชนเพื่อชุมชนเพื่อต่อรองกับอำนาจภายนอกเช่นรัฐ ก่อให้เกิดรูปแบบชุมชนนิยม ชุมชนเข้มแข็งต่อไป

นฤมล อนุสนธิ์พัฒน์ กล่าวถึงเรื่องของทุนทางวัฒนธรรมไว้ในกรุงเทพฯธุรกิจเรื่องมุมมองบ้านสามย่าน)ว่า ทุนทางวัฒนธรรมหมายถึง ปัจจัยทางวัฒนธรรมเช่น ประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต หรือลักษณะความเป็นชุมชนที่เป็นเอกลักษณ์ โดยในงานเขียนนี้ได้กล่าวถึงทุนทางวัฒนธรรมในระดับชาติไทย ซึ่งจะเป็นสิ่งที่ชาติไทยใช้ต่อรองกับมหาอำนาจโลกในยุคเศรษฐกิจแบบทุนนิยมได้ ซึ่งงานวิจัยดังกล่าวมองว่า เอกลักษณ์ที่โดดเด่นของไทยนั้น จะเป็นตัวชูโรงในฐานะทุนทางวัฒนธรรมเพื่อแสดงออกในเวทีการท่องเที่ยว เพื่อนำรายได้จากเศรษฐกิจการท่องเที่ยวเข้าสู่ประเทศหรือชุมชนได้ ทั้งนี้ นฤมลยังได้นำความจากวิทยานิพนธ์เรื่อง นโยบายการท่องเที่ยวกับผลกระทบต่อเศรษฐกิจ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดอยุธยา (นฤมล อนุสนธิ์พัฒน์, 2547)ซึ่งเป็นการศึกษาเกี่ยวกับทุนทางวัฒนธรรมในจังหวัดอยุธยา โดยมองว่า เป็นสิ่งที่เอื้อต่อระบบเศรษฐกิจของจังหวัดผ่านกระบวนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ทั้งนี้ มีการร่วมมือจากภาครัฐและเอกชนในท้องถิ่นจังหวัดอยุธยาหลายฝ่าย เพื่อร่วมกันผลักดันให้อยุธยาเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมระดับนานาชาติ (2550)

นอกจากนี้ คำว่า ทุนทางวัฒนธรรม ยังมีความสำคัญและความหมายถึง ทรัพย์สินทางปัญญาที่สั่งสมสืบทอดกันมาและยังดำรงอยู่เป็นสิ่งที่สังคมนั้นๆเห็นคุณค่า เป็นที่ต้องการ และสามารถนำมาใช้ประโยชน์ให้ออกเงยได้ ซึ่งในแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 10 (2549) ก็ได้ให้ความสำคัญกับเรื่องของทุนทางวัฒนธรรมว่าเป็นสิ่งที่สามารถนำมาเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ อีกทั้งเป็นส่วนเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ไม่ว่าจะในด้านที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยว นำมาซึ่งกระแสการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งหลายครั้ง ก็เป็นที่วิพากษ์วิจารณ์กันในวงกว้างว่า เป็นสิ่งที่สร้างรายได้ให้กับชุมชน หรือเป็นสิ่งที่ทำลาย คัดแปลง ทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนกันแน่ นอกจากนี้ ความเป็นทุนทางวัฒนธรรมยังรวมไปถึง ค่านิยม จารีต ประเพณี ศาสนา กฎเกณฑ์และบรรทัดฐานทางสังคม อัตลักษณ์ต่างๆ อย่างภาษาถิ่น วิถีชีวิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติ ความเชื่อ พิธีกรรมฯลฯ (โครงการโบราณคดีชุมชนกรมศิลปากร, 2549)

ชุมชนหลายแห่งกำลังก้าวสู่ภาวะวิกฤติด้านการสูญเสีย ทุน นั่นคือ การที่ทุนหรือทรัพยากรทั้งทางธรรมชาติที่ดี ทางวัฒนธรรมที่ดีและหรือรวมถึงภูมิปัญญากับอัตลักษณ์ชุมชนกำลังถูกกระแสการพัฒนาและทุนจากภายนอกเข้ามาแทรกแซง ส่งผลให้วิถีดั้งเดิมของชุมชนนั้นๆเปลี่ยนแปลง ถูกทำลายและสูญเสีย ดังนั้น ชุมชนอีกหลายแห่ง จึงหันกลับมาทบทวนตนเอง กระบวนการจัดการที่มุ่งเน้นการค้นหาตัวตน รากเหง้า การฟื้นฟูและฟื้นฟูสร้าง การอนุรักษ์และสร้างสรรค์จึงเกิดขึ้นควบคู่ไปกับบริบททางสังคมโลกและทุนนิยม การหันกลับมาสู่ความเป็นชุมชน

ที่มีฐานรากที่นำมาใช้สร้างพลังชุมชน เป็นเครื่องมือสำหรับการจัดการชุมชนในมิติต่างๆได้เกิดขึ้น แม้แต่ชุมชนริมน้ำจันทบูรเอง การมองเห็นทุนที่ชุมชนมี และตระหนักในความสำคัญของทุน ซึ่งก็คือทรัพยากรอันมีค่า ทุนทางสังคมวัฒนธรรมที่ถูกค้นพบนี้เอง จึงถูกนำไปใช้เป็นเครื่องมือในกระบวนการจัดการชุมชนริมน้ำจันทบูรต่อไปรวมถึงเป็นพลังที่ชุมชนริมน้ำจันทบูรใช้เพื่อต่อรองกับภาครัฐ ซึ่งเป็นสิ่งที่ผู้วิจัยศึกษาและเห็นว่าเป็นคำสำคัญที่ควรถูกนำมาศึกษาวิเคราะห์ ในฐานะที่เป็นสิ่งสำคัญทั้งต่อชุมชนและงานวิจัย

2.1.2 แนวคิดเรื่องชุมชนกับการจัดการชุมชน

ชุมชนริมน้ำจันทบูรเป็นชุมชนที่ผู้วิจัยศึกษา เป็นชุมชนที่มีพลวัต คือไม่หยุดนิ่งตายตัว มีความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง รวมถึงความสามารถในการผสมผสานวิถีตลอดจนวิธีการทำงานร่วมกับภาครัฐและองค์กรความร่วมมืออื่นๆได้เป็นอย่างดี สำหรับการเป็นชุมชนพลวัต ไม่ได้หมายถึงการต้องเปลี่ยนแปลงทั้งหมดทุกสิ่ง จนไม่เหลือความเป็นชุมชนที่มีสภาพดั้งเดิมอยู่เลย แม้ว่าจะมีกระบวนการปรับเปลี่ยน แต่ก็เป็นการปรับเปลี่ยนที่เหมาะสม ซึ่งถือเป็นการจัดการชุมชนแบบผสมผสาน การรักษาสິงที่ดั้งเดิมในชุมชนแบบดั้งเดิมเอาไว้ยังเป็นสิ่งที่ดี หากรักษาให้คงอยู่ควบคู่กับสังคมสมัยใหม่ได้อย่างกลมกลืน นอกจากนี้ ชุมชนนิยมในรูปแบบดังกล่าวยังเน้นความผูกพันทางใจมากกว่าการเกี่ยวคู่กันทางกายภาพ (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2543)

ชุมชนริมน้ำจันทบูรก็เป็นไปในลักษณะที่เป็นชุมชนที่ไม่ได้มีปัญหาระเบิดหรือปัญหาเรื่องปากท้องของคนในชุมชนเป็นปัญหาหลัก ดังนั้น แนวคิดการพัฒนาชุมชนจึงอาจไม่ได้มุ่งเน้นไปที่การพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจ ดังเช่นชุมชนชนบท เพราะชุมชนริมน้ำจันทบูรเป็นชุมชนแบบเมืองมาตั้งแต่อดีตที่เป็นย่านการค้าและตลาดสำคัญของเมืองจันทบุรี ด้วยเหตุนี้ การหันกลับมาให้ความสำคัญกับประเด็นเรื่องวัฒนธรรมและวิถีชีวิตชุมชนตลอดจนการฟื้นฟูสภาพอดีตผ่านความเป็นชุมชนริมน้ำปัจจุบันจึงเป็นความต้องการทางใจหรือความต้องการทางสังคมของผู้คนในชุมชนริมน้ำมากกว่า

แนวคิดเรื่องชุมชนยังเชื่อมโยงไปถึงกระบวนการจัดการชุมชนในมิติทางทรัพยากรวัฒนธรรม กล่าวคือ กระบวนการชุมชนเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นเพื่อการต่อรองกับภาครัฐ นอกจากนี้ กระบวนการยังนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยเน้นบทบาทของคนในที่มีความใกล้ชิดและเข้าใจบริบทความเป็นชุมชนของตนเอง ชุมชนริมน้ำจันทบูรนั้น ความเป็นชุมชนที่มีทุนทางสังคมวัฒนธรรมอันเป็นทรัพยากรสำคัญของชุมชนนำไปสู่แนวคิดแบบชุมชนนิยม ก่อให้เกิดการนำทุนทางสังคมวัฒนธรรมที่ชุมชนมีมาประยุกต์ใช้ เป็นกระบวนการที่สำคัญและน่าสนใจ เป็น

กระบวนการที่มีขั้นตอนของการปรับปรุง แต่ไม่ใช่การเปลี่ยนแปลงสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยว จนในที่สุดต้องประสบกับภาวะสูญสลายอัตลักษณ์ ทูทางสังคมวัฒนธรรมและวิถีชีวิต

กลไกที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดเรื่องชุมชนกับการจัดการชุมชนยังให้ภาพของความเป็นชุมชนเข้มแข็ง อาทิ ชุมชนเข้มแข็งด้านการจัดการทรัพยากร ด้านทุนทางสังคมวัฒนธรรม ด้านภูมิปัญญา โดยรวมถึงเรื่องการจัดการชุมชนเชิงจิตสำนึกและการสร้างระบบความรู้ที่ใช้เป็นทางเลือกสำหรับการจัดการชุมชนด้วยการที่ชุมชนช่วยเหลือพึ่งพาตนเองได้ สำหรับยุทธวิธีที่ชุมชนแต่ละแห่งให้ก็อาจแตกต่างกันออกไป (อนุรักษ์ ปัญญาวัฒน์, 2548) การใช้แนวคิดเรื่องของชุมชนกับการจัดการชุมชน จึงเป็นแนวทางหนึ่งที่ผู้วิจัยจะนำมาประกอบการศึกษาภาพของชุมชนริมน้ำจันทบูร ในฐานะที่เป็นชุมชนที่มีความเป็นมายาวนาน มีความหลากหลายทางอัตลักษณ์ของผู้คน และมีวิถีชีวิตที่สงบงาม

2.1.3 แนวคิดเรื่องการพัฒนาชุมชน

การศึกษาเรื่องชุมชนริมน้ำจันทบูรกับการจัดการชุมชนผ่านมิติทรัพยากรวัฒนธรรม ได้นำแนวคิดเรื่องทุนทางสังคมวัฒนธรรมซึ่งถือเป็นทรัพยากรสำคัญของชุมชนมาใช้ศึกษาถึงกระบวนการค้นหาต้นทุนทางสังคมวัฒนธรรมเหล่านั้นของชุมชนริมน้ำฯและนำไปสู่การใช้แนวคิดเรื่องชุมชนกับการจัดการชุมชนต่อไป แต่การศึกษาเรื่องราวของชุมชนริมน้ำจันทบูรนั้น ผู้วิจัยได้นำแนวคิดเรื่องการพัฒนาชุมชนมาใช้ในการศึกษาด้วย กล่าวคือ ผลสืบเนื่องจากกระบวนการค้นหาทุนทางสังคมวัฒนธรรมของชุมชนและกระบวนการจัดการชุมชน นั่นคือ การนำไปสู่ความเป็นชุมชนเข้มแข็ง การพัฒนาชุมชนไปสู่ความเป็นชุมชนเข้มแข็งของชุมชนริมน้ำจันทบูรนั้นมีทิศทางและเป้าประสงค์เช่นไร

การสร้างเสริมความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน คือการพัฒนาโดยการนำกลยุทธ์ต่างๆมาใช้ ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในมิติต่างๆหรือการปรับปรุงก็ตามแต่ ล้วนเป็นกลยุทธ์ที่ชุมชนแต่ละแห่งใช้ในกระบวนการจัดการและพัฒนาชุมชน การพัฒนาชุมชนนี้ อาจริเริ่มโดยภาครัฐ หรืออาจเป็นไปโดยชุมชนเป็นผู้เริ่มต้น ย่อมเป็นไปเพื่อตอบสนองความต้องการพื้นฐาน ซึ่งได้แก่ การอยู่ การกิน การใช้ทรัพยากรร่วมกัน ตลอดจนการแบ่งปันผลประโยชน์ร่วมกัน ไม่ว่าจะป็นระหว่างรัฐกับชุมชน หรือระหว่างคนในชุมชนเอง ให้เป็นไปในเชิงสร้างสรรค์และสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ซึ่งหากพิจารณาถึงคำกล่าวนี้ ผู้วิจัยมองว่า การให้บทบาทกับการจัดการการพัฒนาชุมชนแบบคนในเป็นผู้ดำเนินการและมีส่วนร่วมน่าจะตรงตามวัตถุประสงค์ของชุมชนมากกว่า เพราะคนในเป็นผู้อาศัยอยู่ในชุมชน รู้จักทุนทางสังคมวัฒนธรรมของตนเองและควรตระหนักถึงคุณค่า โดย

นำทุนเหล่านี้มาใช้ในกระบวนการจัดการชุมชนและการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งตามลำดับ โดยอาจมีรัฐเป็นผู้สนับสนุนและให้การช่วยเหลือในบางส่วน (เสรี พงศ์พิศ, 2551)

แนวคิดเรื่องการพัฒนาชุมชนมีแนวทางเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็งดังนี้

2.1.3.1 การกำหนดมุมมอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการกำหนดมุมมองเรื่อง การจัดการทรัพยากรชุมชน อาจเป็นแนวทางการศึกษาความเข้มแข็งของชุมชนในเชิงอรรถประโยชน์ที่ทรัพยากรในแต่ละชุมชนนั้นเป็นของสาธารณะที่ทุกคนนำมาใช้ประโยชน์ร่วมกันได้ และอาจรวมถึงนำมาเพิ่มมูลค่าแก่ชุมชนได้

2.1.3.2 แนวทางการศึกษาความเข้มแข็งของชุมชนในเชิงนิเวศวัฒนธรรม ซึ่งเน้นการศึกษาไปที่การที่ชุมชนสามารถสร้างความสัมพันธ์ระหว่างการจัดการทรัพยากรชุมชนกับระบบสังคมวัฒนธรรม โดยศึกษาจากการจัดการชุมชนเชิงจิตสำนึก และพฤติกรรมทางวัฒนธรรมของคนในชุมชน แนวทางดังกล่าวยังรวมถึงการสร้างความรู้ที่จะใช้เป็นแนวทางการจัดการและพัฒนาชุมชนแบบชุมชนช่วยเหลือพึ่งพาตนเองได้อีกด้วย

2.1.3.3 ความเข้มแข็งของชุมชนอาจเป็นเชิงสถาบันทางสังคมได้ โดยขยายโมทัศน์การศึกษาชุมชนออกไปสัมพันธ์กับระบบการเมือง สังคม สิ่งแวดล้อมและเศรษฐกิจ โดยถือว่าความเข้มแข็งของชุมชนจะเกิดขึ้นได้ต้องมีความร่วมมือกันระหว่างสถาบันต่างๆ ในสังคม ไม่ว่าจะเป็นความร่วมมือจากภาครัฐหรือเอกชน ดังนั้น ชุมชนที่มีมุมมองเช่นนี้จะมีลักษณะความเป็นเครือข่าย ซึ่งจะนำไปสู่การขยายโอกาสทางการเรียนรู้และการจัดการ การพัฒนาชุมชนร่วมกันได้

2.1.3.4 แนวทางการศึกษาความเข้มแข็งของชุมชน การพัฒนาชุมชนเชิงอำนาจนิยม กล่าวคือ มีการใช้กฎหมาย มาตรการทางสังคมเข้ามาเกี่ยวข้อง รวมถึงความเป็นผู้นำนิยม เป็นการชี้วัดความมีระเบียบวินัยของชุมชน การควบคุมและศักยภาพของชุมชนการปกครองจัดการตนเองได้ ชุมชนที่มีแนวทางการพัฒนาเช่นนี้ จะมีกลุ่มมวลชน ที่มุ่งหวังถึงการเป็นตัวแทนแห่งอำนาจและต้องการการยอมรับจากองค์กรที่มีอำนาจตามกฎหมายถึงความ เป็นกลุ่มและกระบวนการของกลุ่ม (อนุรักษ์ ปัญญาวัฒน์, 2548)

จากแนวคิดทั้งสาม ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดเหล่านี้เป็นแนวทางการศึกษาเรื่องราวของชุมชนริมน้ำจันทบูรกับการจัดการชุมชนผ่านมิติทางทรัพยากรวัฒนธรรม โดยจะนำแนวคิดเหล่านี้มาวิเคราะห์และวิพากษ์ปรากฏการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นในชุมชนริมน้ำจันทบูร ไม่ว่าจะเป็นการสำรวจและการค้นหาว่า อะไรคือทุนทางสังคมวัฒนธรรมของชุมชน และการจัดการชุมชนริมน้ำจันทบูรมีแนวคิด แนวทางเช่นไร กระบวนการจัดการนั้นนำไปสู่การพัฒนาชุมชนและการสร้างความเป็น

ชุมชนเข้มแข็งได้หรือไม่ อย่างไร โดยมีการนำกรณีศึกษาจากชุมชนต้นแบบอื่นๆภายใต้วัฒนธรรมกระแสโลกที่เน้นเรื่องทุน และกระแสนิยมด้านการท่องเที่ยวเข้ามาร่วมพิจารณา

2.2 กรณีศึกษาชุมชนกับการจัดการชุมชนผ่านมิติทางทรัพยากรวัฒนธรรม

งานเขียนเกี่ยวกับชุมชนในมิติต่างๆมีเป็นจำนวนมาก และมีความหลากหลาย ทั้งนี้เนื่องจากกระแสแนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาเรื่องราวของท้องถิ่น ชุมชนในแง่ชุมชนนิยม ท้องถิ่นนิยม¹ ในช่วงสองถึงสามทศวรรษที่ผ่านมาโดยเฉพาะในสมัยหลังทันสมัยนิยม (Post modern) กอปรกับสภาวะทางสังคม สภาพเศรษฐกิจยุคโลกาภิวัตน์ได้ส่งเสริมและเน้นความสำคัญของกระแสการศึกษาเรื่องราวของชุมชนและท้องถิ่น (พัฒนา กิติยาษา, 2546:13-15) แนวความคิดเรื่องท้องถิ่นนิยม ชุมชนนิยม ท้องถิ่นภิวัตน์ และไม่ว่าจะใช้คำใดแต่เรื่องราวของท้องถิ่น ชุมชนถูกนำเสนอควบคู่กับปรากฏการณ์ที่เรียกว่า โลกาภิวัตน์ ซึ่งหมายถึง กระแสนิยม กระแสการพัฒนาในด้านต่างๆรวมถึงกระแสการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ดังนั้น เมื่อพิจารณาจากการกระทำของโลกาภิวัตน์ว่าได้กระทำการต่อสังคมปัจจุบันเช่นไรบ้าง ก็จะพบว่า ผลจากปรากฏการณ์ดังกล่าว ก่อให้เกิดกระแสอีกกระแสหนึ่งที่ดูเหมือนจะสวนทางและคู่ขนานกับโลกาภิวัตน์ตามมา นั่นคือ กระแสท้องถิ่นภิวัตน์ ตลอดจนแนวคิดเรื่องท้องถิ่นนิยม ชุมชนนิยม ที่เน้นการศึกษาเรื่องราวของชุมชนท้องถิ่น โดยคนในชุมชนท้องถิ่น เพื่อชุมชนท้องถิ่น โดยใช้องค์ความรู้ที่มีในชุมชนท้องถิ่นเพื่ออธิบายความสำคัญของชุมชนหรือท้องถิ่นนั้นๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของประวัติศาสตร์ท้องถิ่น /ชุมชนวัฒนธรรม ประเพณี ซึ่งสิ่งเหล่านี้ เป็นประติสัมพันธ์ทางสังคมที่ชุมชน/ท้องถิ่นเลือกที่จะหยิบยกมาใช้เพื่อต่อกรหรือนำมาเป็นพลังเพื่อยืนหยัดในท่ามกลางกระแส โลกาภิวัตน์อันเชี่ยวกรากหรือเพื่อเป็นการป้องกันชุมชนของตนจากภาวะการล่มสลายหรือการถูกกลืนกลายทางวัฒนธรรม

หมู่บ้านเขาขุนศรี

การศึกษาเปรียบเทียบชุมชนนั้น ทำให้พบว่า ความคล้ายคลึงกันในฐานะของชุมชนที่มีทุนทางสังคมวัฒนธรรม ชุมชนที่มีการจัดการชุมชนในมิติประวัติศาสตร์ของชุมชนริมน้ำจันทบูร และชุมชนเขาขุนศรี อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราชนั้นพบว่า กระบวนการฟื้นฟูสร้างต่างๆภายในชุมชน และที่มาของการดำเนินการในชุมชนริมน้ำจันทบูรเริ่มจากการที่ภาครัฐเข้ามานำเสนอแผนเรื่องการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน ซึ่งจุดนี้ก็สอดคล้องกับความคิดของคนในชุมชนเดิมที่ว่า

¹ หมายถึงพันธะผูกพันทางอารมณ์ที่มนุษย์ทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและระดับกลุ่มมีต่อถิ่นที่อยู่อาศัย ประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต ประเพณี สัญลักษณ์และอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมต่างๆของตนเอง

ต้องการฟื้นฟูวิถีวัฒนธรรมแบบอดีตขึ้นมาเพื่อเป็นชุมชนตัวอย่างด้านวัฒนธรรม และการดำเนินการโดยชาวชุมชนริมน้ำจันทบูรก็เกิดขึ้นเช่นเดียวกับกระบวนการฟื้นฟูสร้างของชุมชนหมู่บ้านเขาขุนศรี ที่มีประวัติศาสตร์ชุมชน มิติทางวัฒนธรรมเป็นอัตลักษณ์สำคัญ ตลอดจนการดำเนินการปรับปรุงภูมิทัศน์ของอาคารบ้านเรือนแบบเก่า

การจัดการค้นหาทุนทางสังคมวัฒนธรรมของชุมชนริมน้ำจันทบูร นำไปสู่การค้นพบประการหนึ่ง คือ ประวัติศาสตร์ชุมชน ชาวริมน้ำจันทบูรมองว่า ประวัติศาสตร์ชุมชนริมน้ำจันทบูรมีหลักฐานกล่าวถึง ทั้งเรื่องราวของการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาวจีน นับถือศาสนาคริสต์ ในชุมชนริมน้ำฝั่งวัดโรมันแคทอลิก (มุสตี จันทวิมล, 2541) หรือการเข้ามาของกลุ่มชาวจีนและบทบาทของคนเหล่านี้ ผ่านบันทึกประวัติศาสตร์ หนังสือและเอกสารต่างๆ ตลอดจนคำบอกเล่าของคนเฒ่าคนแก่ ในวาทกรรมความรู้ในการฟื้นฟูวัฒนธรรมท้องถิ่น กรณีศึกษาชุมชนหมู่บ้านเขาขุนศรี ตำบลบ้านเกาะ อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช (เยาวนุช เวศร์ภาดา, 2547) ชุมชนนี้ เป็นชุมชนที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นชุมชนที่มีเอกลักษณ์ในแง่ความเป็นมาของประวัติศาสตร์อันยาวนาน ซึ่งเกี่ยวข้องกับการเสด็จมาประทับเพื่อผนวชของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช และเกี่ยวข้องกับ ความเชื่อที่ขัดแย้งกับประวัติศาสตร์ชาติไทยกรณีสวรรคตของพระเจ้าตากสิน

นอกจากนี้ ชุมชนยัง ได้นำเอกลักษณ์ด้านอื่นๆ อาทิ การฟื้นฟูประเพณีท้องถิ่นอย่างบุญทานไฟ การแห่เศียรท้าวมหาพรหมวันสงกรานต์ หรือสภาพความอุดมสมบูรณ์ของหมู่บ้านมาเป็นจุดเด่นนำไปสู่การได้รับยกย่องว่าเป็นหมู่บ้านวัฒนธรรมตัวอย่าง เป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็ง ตลอดจนมีภูมิปัญญาหรือทุนความรู้ของตนเอง ในกระบวนการดังกล่าว ชุมชนริมน้ำจันทบูรเมื่อมีกระบวนการจัดการชุมชนในมิติประวัติศาสตร์ นำไปสู่ การปรึกษาหารือเพื่อจัดสถานที่รวบรวมเรื่องราวทางประวัติศาสตร์เหล่านั้นไว้ที่เดียวกัน จนในที่สุด ก่อให้เกิดการสร้างพิพิธภัณฑ์ชุมชนในเวลาต่อมา ในขั้นนี้ อธิบายได้ว่า สิ่งเหล่านี้เป็นวาทกรรมการประกอบสร้างอัตลักษณ์ของชุมชน ซึ่งประกอบด้วยวาทกรรมชุดต่างๆที่ถูกนำมาร้อยเรียงกันอย่างมีเอกภาพ จนสามารถสถาปนาวาทกรรมหลัก คือ ความเป็นหมู่บ้านหรือชุมชนวัฒนธรรม อันมีความโดดเด่นในมิติของประวัติศาสตร์ในฐานะที่เป็นทุนทางสังคมวัฒนธรรม

ทั้งนี้ ชุนเขาขุนศรีมีรัฐซึ่งก็คือองค์กรต่างๆในระดับจังหวัดเป็นผู้หยิบยื่นคุณสมบัติ ความเป็นอุทยานการศึกษาของชุมชนให้ ด้วยเหตุผลที่ว่า หมู่บ้านเขาขุนศรีมีความครบถ้วนในองค์ประกอบของความเป็นชุมชน คือ มีบ้าน วัดและโรงเรียน เมื่อหมู่บ้านได้รับการจัดตั้งเป็นอุทยานการศึกษา หมู่บ้านวัฒนธรรม/ชุมชนวัฒนธรรม ก็ได้เกิดกระบวนการฟื้นฟูวัฒนธรรมขึ้นในหลายรูปแบบ อาทิ การศึกษารวบรวมข้อมูล องค์ความรู้เกี่ยวกับหมู่บ้าน ประวัติศาสตร์ชุมชน รวมถึงมิติทางวัฒนธรรมอย่างประเพณี ภาษา คติชนวิทยาต่างๆ ควบคู่ไปกับการจัดวางผัง การสร้าง

อาคารและการปรับสภาพภูมิทัศน์โดยรอบ ไม่ต่างจากชุมชนริมน้ำจันทบูร การปรับสภาพภูมิทัศน์เป็นผลสืบเนื่องมาจากการหยิบยื่นเจตจำนงเรื่องการจัดการด้านการท่องเที่ยวของจังหวัด นำไปสู่การต่อรองในกระบวนการจัดการโดยชาวชุมชนริมน้ำจันทบูรเอง ตลอดจนการทำงานแบบผสมผสานความร่วมมือ ทักษะกล่าวว่า ชุมชนริมน้ำจันทบูรกับชุมชนเขาขุนศรี ใช้ทุนทางสังคมวัฒนธรรม คือประวัติศาสตร์ชุมชน เพื่อนำไปสู่กระบวนการเกิดชุมชนวัฒนธรรม การฟื้นฟูชุมชนด้านสภาพแวดล้อมและการจัดการโดยมีรัฐเข้ามาเกี่ยวข้องเหมือนกันคงไม่ผิดนัก

ชุมชนถนนพระอาทิตย์

ความพยายามในการรื้อฟื้นความเป็นชุมชน หรือเมือง ความพยายามในการรื้อฟื้นความเป็นเมืองในอุดมคติขึ้นมาใหม่เพื่อต้องการเปลี่ยนภาพลักษณ์จากเมืองที่กำลังเสื่อมโทรมหรือสูญสลายบางสิ่งบางอย่างด้านวัฒนธรรมหรือวิถีชีวิต มาสู่เมืองที่มีความสวยงามทางกายภาพ มีสิ่งภาคภูมิใจที่ช่วยเชิดชูอัตลักษณ์ทางประวัติศาสตร์เพื่อสะท้อนถึงความมั่งคั่งทางอารยธรรม เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในบริบทกระแสการตื่นตัวของกลุ่มนักคิด นักวิชาการและคนชั้นกลางรุ่นใหม่ ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือ ในประเทศไทย ชุมชนริมน้ำจันทบูร เป็นชุมชนเก่าแก่ ความเป็นมาที่ยาวนาน แต่ปัจจุบัน ชุมชนริมน้ำจันทบูรนั้นมีลักษณะของความเป็นชุมชนเมืองที่ชัดเจน ผู้คนและวิถีชีวิตที่สานต่อจากภาพบรรยากาศแบบวิถีชีวิตของชุมชนริมน้ำนั้น พบว่าเกิดขึ้นอยู่ในท่ามกลางกระแสทุนนิยมและการหลั่งไหลเข้ามาของวิถีชีวิตแบบคนเมือง ทั้งสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ ยานพาหนะที่เรียงราย หรือแม้แต่สินค้าสมัยใหม่ที่เข้ามาปะปนกับผลิตภัณฑ์ปัญญาท้องถิ่น ไม่ต่างจาก ที่กรุงเทพมหานคร มีชุมชนหนึ่งที่มีการรวมตัวกันเพื่อฟื้นฟูเมืองที่เริ่มตกอยู่ในภาวะเสี่ยงเสื่อม ได้แก่ ชุมชนถนนพระอาทิตย์ โดยมีการจัดการที่มุ่งประเด็นไปที่ผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นกับผู้คนหรือชาวเมือง ข้อเสนอหลักที่คนกลุ่มนี้เรียกร้อง คือ การเปิดพื้นที่สาธารณะรวมถึงการรื้อฟื้นวัฒนธรรมเก่าแก่ดั้งเดิมของย่านนั้นๆ ควบคู่ไปกับการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนเพื่อให้เข้ามามีส่วนร่วมในการฟื้นฟูเมือง ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลจากกระแสตื่นตัวเรื่อง ประชาสังคม (civil Society) ในสังคมไทย

กิจกรรมของนักฟื้นฟูเมืองและรวมถึงนักวิชาการชนชั้นกลางส่วนหนึ่งเกี่ยวกับการฟื้นฟูชุมชนและการโหยหาอดีต² ได้ถูกกลไกและกระแสนโยบายบางอย่าง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง อำนาจอรัฐ

² เป็นกระแสความคิดที่ถูกหยิบมาเป็นตัวแบบหนึ่งของการพัฒนาเมืองสมัยปัจจุบัน องค์ประกอบสำคัญที่แนวคิดนี้เรียกร้องคือ ความเป็นชุมชน/ประชาคม ตามแนวทางแบบประชาสังคม (civil society) ที่เกิดจากการรวมตัวของผู้คนหลากหลายและมีเจตจำนงกว้างไกลกว่าเรื่องส่วนตัวในชีวิตประจำวัน การเปิดพื้นที่สาธารณะเชิงกายภาพและการจัดให้มีกิจกรรมร่วมกัน เพื่อสร้างสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เชื่อกันว่าจะสามารถนำไปสู่ความเข้มแข็งของภาคพลเมืองได้ รวมทั้งให้ความสำคัญกับการรื้อฟื้นสิ่ง

เกี่ยวกับการจัดการหรือนโยบายบางอย่างเข้ามาเกี่ยวข้อง และถูกทำให้กลายเป็นเรื่องเดียวกัน ผ่านสื่อประชาสัมพันธ์ในรูปแบบต่างๆ อาทิ นโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวในประเทศของท.ท.ท. หรือการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยซึ่งเป็นพื้นที่ที่ตกอยู่ภายใต้การวางแผนโดยรัฐอย่างเลี่ยงไม่ได้ไม่ว่าจะเป็นการจัดกิจกรรมรูปแบบต่างๆ ในแต่ละช่วงฤดูกาล การท่องเที่ยวได้กลายมาเป็นวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของผู้คนในปัจจุบันด้วยสื่อแรงจูงใจปลุกฝังค่านิยมเรื่องการท่องเที่ยวนั้นเอง (อัฐมา โภคาพานิชวงษ์, 2546:59-66)

ดังนั้น ในกระบวนการฟื้นฟูอดีตและโหยหาอดีตของชุมชนริมน้ำจันทบูรอันเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการชุมชนในมิติทรัพยากรวัฒนธรรม จึงส่งผลดีต่อวัฒนธรรมการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ที่เน้นเรื่องของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เชิงวิถีชีวิต และเชิงอนุรักษ์ จุดขายที่นอกเหนือจากลักษณะทางกายภาพของแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ได้เพิ่มเติมเรื่องราวของพื้นที่นั้นๆ เข้าไว้ด้วย ทั้งความเก่าแก่ ความงดงามของวิถีชีวิตและผู้คน ความแตกต่างทางวัฒนธรรมบางประการตลอดจนสินค้าหลากหลายที่เป็นของท้องถิ่นหรือผลิตขึ้นจากชุมชนนั้นๆ นี่คือจุดขายรูปแบบใหม่ของวาทกรรมการท่องเที่ยวแบบใหม่ในยุคทุนนิยมโลกาภิวัตน์ และแม้ผู้ที่ได้รับประโยชน์นั้น ยังคงถูกตั้งเป็นประเด็นคำถามในหลายๆ พื้นที่ ว่าคือผู้คนที่เข้าของพื้นที่นั้นหรือคนนอกที่บังเอิญเข้าไปจัดแจงอย่างถูกที่ถูกเวลาทันแน่ หากแต่ปรากฏการณ์การฟื้นฟูเมืองของชุมชนริมน้ำจันทบูรเป็นกระบวนการจัดการด้านการท่องเที่ยวเกี่ยวกับการจัดการชุมชนที่ผสมผสานกับผลประโยชน์กับภาครัฐได้ แต่เป็นไปบนพื้นฐานที่ชุมชนจะต้องไม่สูญเสียทั้งตัวตน วิถีตลอดจนผลประโยชน์เช่นกัน

ส่วนการฟื้นฟูชุมชนถนนพระอาทิตย์ได้กล่าวถึงชุมชนย่านถนนพระอาทิตย์ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีการริเริ่มจัดกิจกรรมฟื้นฟูเมือง โดยร่วมกับกรุงเทพมหานคร ร้านค้า และชุมชนในย่าน จัดงานถนนคนเดิน ซึ่งเป็นกิจกรรมที่เน้นการแสดงศิลปวัฒนธรรมของชุมชนและผู้ที่เคยอาศัยอยู่ในชุมชน การให้ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่นซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการฟื้นฟูอดีตของย่าน เช่นเดียวกับการเตรียมงานถนนคนเดินของชุมชนริมน้ำจันทบูร ที่การศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนเป็นส่วนสำคัญเพื่อนำเสนอความเป็นชุมชนเก่าแก่ที่เคยเจริญรุ่งเรือง การดำเนินการเช่นนี้ เพื่อช่วยสร้างเอกลักษณ์เฉพาะของย่านให้ดูแตกต่างออกไปจากที่อื่นๆ ในชุมชนถนนพระอาทิตย์ มีกิจกรรม อาทิ การจัดทัวร์ชุมชนชมบ้านเก่า วังเก่า ชุมชนคนตรีไทยและชุมชนศิลปิน ป้อมเมืองและมัสยิดจักรพงษ์ที่มีความเก่าแก่มาตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ ชุมชนช่างทองโบราณชาวมุสลิม ต้นลำพูอายุกว่า 100 ปี เป็นต้น (มนสิกุล โอวาทเภสัชช์, 2541:60-61.)

ที่เป็นของเก่า เป็นรากเหง้าทางอายุธรรมเมือง ภาพรวมของกระแสความคิดนี้จึงเป็นการโหยหาอดีต (nostalgia) และฝันใฝ่ถึงสังคม/ชุมชนในอดีต (utopia)

ส่วนชุมชนริมน้ำจันทบูรมีกิจกรรมเปิดบ้านเก่า บ้านโบราณและพิพิธภัณฑ์ชุมชนที่จัดแสดงภาพ วัตถุ ฯลฯเก่าแก่ เพื่อให้ผู้คนได้เข้ามาศึกษาเที่ยวชมและสัมผัส ภาพอดีต ของชุมชน ซึ่งการจัดงานและกิจกรรมเหล่านี้ทั้งสองชุมชนดังกล่าวประสบความสำเร็จในการทำให้ผู้คนทั่วไปรู้จักย่านชุมชนแห่งนี้มากขึ้น เกิดเสียงชื่นชมและนำไปสู่การสนับสนุนให้จัดงานครั้งต่อๆมา การจัดงานถนนคนเดินของชุมชนริมน้ำจันทบูร ทำให้พิจารณาถึงความคล้ายคลึงกับชุมชนถนนพระอาทิตย์ที่ได้จัดงานกิจกรรมประเภทเดียวกันขึ้น ปรากฏการณ์เหล่านี้ เป็นปรากฏการณ์โหยหาอดีตรูปแบบหนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในชุมชนที่เป็นสังคมเมือง ทิวทางสังคมวัฒนธรรมและวิถีชีวิตถูกแทนที่ด้วยทุนนิยมเชิงพาณิชย์ การต่อสู้ในระดับชุมชนท้องถิ่นย่อมต้องเกิดขึ้นในท่ามกลางกระแสทุนและการท่องเที่ยว ในขณะที่ชุมชนริมน้ำจันทบูรเลือกวิธีการต่อรองและผสมผสานการจัดการในระดับชุมชนระหว่างชุมชนและภาครัฐ แต่ชุมชนถนนพระอาทิตย์ใช้การต่อสู้ จากการที่กรมธนารักษ์ได้มีแผนจัดทำอาคารเรืออาคารเก่า ได้แก่ อาคารโรงพิมพ์เก่าของคุรุสภา ซึ่งเป็นที่ตั้งของโรงเรียนสอนช่างพิมพ์เก่าในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 แห่งแรกของเมืองไทย ซึ่งเป็นอาคารที่เต็มไปด้วยประวัติศาสตร์ นำไปสู่การรวมกลุ่มของกลุ่มคนในนาม ประชาคมพระอาทิตย์ ทำการคัดค้านการเรืออาคารเพื่อให้มีการอนุรักษ์ไว้เป็น โบราณสถาน และเหตุการณ์นี้เป็นเหตุการณ์ที่ส่งผลให้ชุมชนพระอาทิตย์เป็นที่รู้จักและรับรู้ต่อสังคมในวงกว้างในภาพของชุมชนที่มีความเข้มแข็ง มีศักยภาพและจิตสำนึกแห่งการอนุรักษ์พัฒนาพื้นที่ของตน และส่งผลให้การจักงานของชุมชนในครั้งต่อไปมีชุมชนต่างๆเข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชนพระอาทิตย์มากยิ่งขึ้น จนนำไปสู่การขยายเป็น ประชาคมบางลำพู มีเครือข่ายกว้างขวางขึ้นทั้งจากแกนนำชุมชนต่างๆ บริษัท ห้างร้าน ในย่านนี้ เกิดกระแสตื่นตัวเรื่องการพัฒนาเมืองโดยคนในระดับฐานราก จนนักวิชาการส่วนหนึ่งให้ความชื่นชมยกย่องว่า ประชาคมบางลำพู เป็นประชาสังคมแบบผสมผสานที่เกิดจากการรวมตัวกันของกลุ่มพลังใหม่คนชั้นกลาง ได้แก่ ร้านค้า นักเรียนนักศึกษา ครูอาจารย์จากสถาบันต่างๆและชุมชนใกล้เคียงอันเป็นพื้นฐานโครงสร้างจากวัฒนธรรมเดิม แสดงให้เห็นถึงพลังประชาชนที่เข้มแข็ง เป็นตัวอย่างอันดีที่ควรส่งเสริมพัฒนาต่อไป (ฉันทส เพียรธรรม, 2550:83-93)

อย่างไรก็ตาม แม้กิจกรรมของนักฟื้นฟูเมืองจะคล้ายคลึงกันในหลายชุมชน หลายพื้นที่ แต่ปัญหาที่ประสบมักหนีไม่พ้นความเปลี่ยนแปลงอันเกิดจากการพัฒนา เมื่อมีกระบวนการจัดการชุมชนในรูปแบบของการท่องเที่ยวที่เข้มข้นขึ้น ก็นำไปสู่การเกิดขึ้นของชุมชนธุรกิจรูปแบบต่างๆ ในชุมชนพระอาทิตย์หรือประชาคมบางลำพูเองก็เช่นกัน รูปแบบในปัจจุบันได้พบว่ามีควมสับสนวุ่นวาย เนื่องจากว่า แกนนำหลักในการจัดกิจกรรมส่วนใหญ่ตลอดมานั้นมิใช่คนในพื้นที่แต่เดิม หากเป็นผู้ประกอบการร้านค้าริมถนน ขณะที่ผู้แทนทางการจากชุมชนที่จัดตั้งโดยสำนักงานเขตกรุงเทพมหานครเข้าร่วมในประชาคมบางลำพูเพียงไม่กี่คนเท่านั้น ความถักถักของโครงสร้าง

ประชาสังคมได้ส่งผลต่อการจัดกิจการในสมัยหลัง กอปรกับความเคลงใจ สงสัยและความแตกแยกทางความคิด ดูเหมือนว่า ประชาคมบางลำพู จะขาดความเป็นส่วนหนึ่งส่วนเดียวกับโครงสร้างชุมชนในพื้นที่

จากที่กล่าวมานี้ ทั้งที่ปัญหาเริ่มส่อเค้า แต่การดำเนินการต่างๆในประชาคมบางลำพูก็ยังตั้งอยู่บนพื้นฐานความคิดเรื่องการจัดกิจกรรมหลายอย่างที่หิบบกวัฒนธรรมที่สูญหายไปแล้วมาทำให้เป็นวัตถุประสงค์ที่สัมผัสได้ ในชุมชนริมน้ำจันทบูรก็เช่นกัน การจัดการที่เน้นรูปแบบที่ต้องมีความสวยงาม อาทิ การจัดกิจกรรมตักบาตรเชิงวัฒนธรรม คือ การตักบาตรข้าวห่อ ซึ่งจัดเป็นประจำทุกเดือน เพราะความต้องการย้อนยุค และการขอให้ผู้มาร่วมพิธีแต่งกายด้วยผ้าไทย พร้อมกับมีการเปิดบรรเลงดนตรีไทย ดังที่เห็นได้จากการจัดงานประจำปีชุมชนริมน้ำ วิถีสามวัฒนธรรมที่เริ่มจัดมาจนกระทั่งปี พ.ศ.2554 เป็นปีที่สาม

อย่างไรก็ดีความพยายามย้อนอดีตของแกนนำชุมชนริมน้ำจันทบูรก็ไม่ได้ประสบความสำเร็จไปทั้งหมด เนื่องจากบริบทชีวิตสมัยใหม่อาจไม่เอื้ออำนวยให้ผู้เข้าร่วมปฏิบัติตามแนวทางของแกนนำได้แบบเบ็ดเสร็จ ทั้งหมดนี้จึงเป็นการสร้างพลังในรูปแบบหนึ่งของชุมชน ซึ่งดูเป็นภาพที่ประสบความสำเร็จในสายตาของคนนอกในด้านภาพลักษณ์ชุมชนเข้มแข็งที่ชุมชน ภาพของชุมชน ที่เกิดจากการ ออกแบบหือพื้นสร้างเพื่อรองรับวิถีชีวิตที่แปลกแยกของปัจเจกชนสมัยใหม่ และนี่ก็เป็นสิ่งที่แกนนำชุมชนและชุมชนอื่นๆไม่ควรละเลยและควรพิจารณาหรือวิเคราะห์ให้ถ่องแท้ในกระบวนการจัดการด้านวิถีชีวิตวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ชุมชนมอญสามโคก

ในกระบวนการค้นหาเพื่อจัดการทุนทางสังคมวัฒนธรรมชุมชนริมน้ำจันทบูรเพื่อการดำเนินชีวิตของชุมชนริมน้ำนั้น นอกเหนือจากการมีประวัติศาสตร์ที่สามารถนำมากล่าวได้ว่า คือ ทุนทางสังคมวัฒนธรรมของชุมชนแล้ว ยังรวมไปถึงการเป็นชุมชนแห่งวิถีชีวิต ภูมิปัญญา และมีความตระหนักถึงทุนทางสังคมวัฒนธรรมอันเป็นทรัพยากรชนิดหนึ่งที่สำคัญของชุมชนริมน้ำจันทบูร เช่นเดียวกับชุมชนมอญ อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี การฟื้นฟูและการจัดการทุนทางสังคมวัฒนธรรมของชุมชนมอญสามโคก จังหวัดปทุมธานี การอนุรักษ์และฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมอันดีงามตลอดจนการจัดการบำรุงรักษาด้านสภาพแวดล้อม ซึ่งก็เป็นการจัดการภูมิทัศน์ประการหนึ่ง และที่สำคัญ คือ ความเป็นชุมชนที่มีเอกลักษณ์โดดเด่นอย่างชุมชนชาวมอญที่เก่าแก่ ความเป็นแหล่งโบราณคดีสำคัญ เหมือนกับชุมชนริมน้ำจันทบูรที่เป็นแหล่งสถาปัตยกรรมบ้านเก่าและเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของชาวญวนคริสต์และชาวจีน เป็นต้น(สิริพร สมบูรณ์บุรณะ, 2543:94-137)

ปัจจุบัน ชุมชนมอญสามโคกมีความพยายาม โดยร่วมมือกับรัฐเพื่อจัดการและบริหารทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่เหลืออยู่ และที่สำคัญ ผู้คนยังตระหนักถึงการนำมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบัน เห็นได้จากกิจกรรมชุมชนต่างๆ อาทิ การปั่นและแกะสลักโอ่ง การสอนดนตรีไทยและมอญ การส่งเสริม โครงการมัคคุเทศน์วัฒนธรรม ฯลฯ กระบวนการดังกล่าว มีความคล้ายคลึงกับชุมชนริมน้ำจันทบูร ทั้งกระบวนการจัดการชุมชนที่ให้ความร่วมมือกับภาครัฐในเชิงผสมผสาน ไม่ต่อต้านแต่หันมาพิจารณาชุมชนของตนเพื่อดำเนินการปรับปรุงและนำทุนทางสังคม วัฒนธรรมของชุมชนมาใช้เป็นเครื่องมือในการจัดการชุมชนให้สอดคล้องกับการท่องเที่ยว

อย่างไรก็ตาม ปัญหาของชุมชนสามโคก คือ กระบวนการฟื้นฟูและประยุกต์ใช้ทุนหรือทรัพยากรทางสังคมวัฒนธรรมเองยังประสบปัญหาความขาดความเข้าใจในการดำเนินการ โดยเฉพาะชาวชุมชนที่ยังไม่ได้ตระหนักถึงคุณค่าดั้งเดิมที่ตนเองมีอยู่เท่าใดนัก ถึงแม้ว่าคู่มือวัฒนธรรมประเพณีบางอย่างของชุมชนชาวมอญอาจยังไม่ได้ถูกคัดลอกไปใส่ในกระแสมหาทุนนิยม โลกาภิวัตน์เสียทั้งหมด แต่จิตสำนึกของชุมชนและชาวบ้านยังเป็นสิ่งที่ขาดอยู่ เพราะการดำเนินการส่วนใหญ่ มักเป็นบทบาทของกลุ่มข้าราชการท้องถิ่นเท่านั้น อีกทั้งกระบวนการจัดการปัญหาความขัดแย้งในชุมชนหลายปัญหายังจำกัดอยู่ในวงแคบ อาทิ ปัญหาการบริหารการเงิน ปัญหาการจัดตั้งกลุ่มต่างๆ ตลอดจนการค้นหาความเป็น มอญ ที่ยังคงหลงเหลืออยู่ในวิถีชีวิตของคนในชุมชนซึ่งเป็นสิ่งที่คนในชุมชนรุ่นใหม่ไม่ค่อยให้ความสนใจเท่าที่ควร ซึ่งเป็นสัญญาณอันตรายที่อาจนำชุมชนไปสู่ภาวะการถดถอยและสูญสลายไปในที่สุด

จากจุดนี้ ชุมชนริมน้ำจันทบูรยังพบว่าบทบาทของคนในมีความเข้มแข็งและชัดเจนกว่าชุมชนมอญสามโคก เนื่องจากการจัดการชุมชนริมน้ำจันทบูรเป็นไปโดยคนในชุมชนอย่างแท้จริง การรู้จักต่อรองกับภาครัฐ ทำให้ไม่ถูกการเข้ามาของระบบราชการก้าวก่าย การดำเนินการที่ผสมผสานการทำงานกับภาครัฐและเอกชน โดยมีจุดยืนที่หนักแน่นชัดเจน คือ จุดแข็งของชุมชนริมน้ำจันทบูร นอกจากนี้ การมีจิตสำนึกและจิตสำนึกร่วมในความเป็นชุมชนของคนในชุมชนริมน้ำจันทบูรก็มาก ในลักษณะของการเข้าร่วมรับทราบ และอาจช่วยเหลือ จิตอาสา เมื่อชุมชนมีกิจกรรมหรือมีปรากฏการณ์ต่างๆเกิดขึ้นนั่นเอง

ดังที่ศึกษาจากกรณีศึกษาเปรียบเทียบชุมชนริมน้ำจันทบูรและชุมชนมอญสามโคกนั้น จะเห็นว่า สำนึกและจิตสำนึกร่วมของชุมชนนั้นเป็นสิ่งสำคัญ การตระหนักรู้คุณค่าของสิ่งที่มีอยู่ การค้นหาและค้นพบเอกลักษณ์อัตลักษณ์ของตนเอง การรู้จักรักเหง้าและที่มานั้น เป็นสิ่งสำคัญที่ชุมชนทุกแห่งไม่ควรละเลย เพราะเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญที่ชุมชนจะนำมาใช้เป็นพลังในการขับเคลื่อนแนวทางการพัฒนาหรือกระบวนการต่างๆภายในได้เป็นอย่างดี และรวมถึงการเป็นชุมชนเข้มแข็งด้านวิถีวัฒนธรรม ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลก ซึ่งเป็นสิ่งที่ชุมชนริมน้ำจันท

บูรได้นำมาพิจารณาเพื่อปลูกจิตสำนึกชุมชนในกระบวนการจัดการและพัฒนาชุมชนโดยคนในอย่างยั่งยืนในอนาคต

ชุมชนปากเกร็ด

ชุมชนปากเกร็ดเป็นชุมชนมอญอีกแห่งหนึ่งซึ่งได้รับการฟื้นฟูในฐานะเป็นแหล่งศิลปวัฒนธรรม ในงานเขียน เรื่อง ภูมินามอำเภอปากเกร็ด (พิศาล บุญผูก, 2550) กล่าวถึงการนำเอาวิถีวัฒนธรรมอันสืบเนื่องของชาวมอญเมื่อครั้งเคยประพฤติปฏิบัติในเมืองมอญมาเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตในชุมชนเกาะเกร็ด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ซึ่งปัจจุบัน เกาะเกร็ดได้ชื่อว่าเป็นแหล่งวิถีวัฒนธรรมมอญที่ได้รับความสนใจจากบุคคลหลากหลายและเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงวิถีวัฒนธรรมที่เน้นการเปิดตลาดขายสินค้าพื้นถิ่นและเป็นแหล่งพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้าน และที่มีชื่อเสียงคือเครื่องปั้นดินเผาเช่นที่สาม โลกก็มีตุ่มสาม โลก ที่เกาะเกร็ดนี้ก็มีเตา กระจายๆ ดินเผาเช่นกัน นอกจากนี้ ยังมีภาษา ขนบธรรมเนียมประเพณี การแต่งกายและอาหารมอญ เป็นต้น

จากการศึกษากรณีชุมชนปากเกร็ดเปรียบเทียบกับชุมชนริมน้ำจันทบูรพบว่า อัตลักษณ์คือความหลากหลายของเชื้อชาติของผู้คนที่อาศัยในชุมชนทั้งสอง ชุมชนริมน้ำจันทบูรมีกลุ่มชาวยุวน จากประเทศเวียดนาม นับถือคริสต์ศาสนา นิกายโรมันแคทอลิก มีการดำเนินวิถีชีวิตที่สานต่อจากวิถีชีวิตดั้งเดิมในประเทศเวียดนาม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในด้านของศรัทธาที่มีต่อศาสนาคริสต์ การดำเนินชีวิตบนบรรทัดฐานของหลักธรรมคำสอนในพระคัมภีร์ จะพบว่า ชาวยุวนคริสต์มีวิถีที่ผูกพันอยู่กับบทบัญญัติในคริสต์ศาสนา มีภาษาญวนในการสื่อสารในชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในอดีต ปัจจุบันพบเห็นภาษาญวนได้จากบทสวดมนต์คริสต์ การสร้างศาสนสถานและการบูรณะศาสนสถานอันยิ่งใหญ่ ได้แก่ โบสถ์วัดโรมันแคทอลิก ซึ่งปัจจุบันเป็นที่ประดิษฐานของรูปปั้นพระแม่มารีอาห์ ประดับด้วยพลอย ตลอดจนการฟื้นฟูสร้างโบสถ์หลังเดิมให้กลับเป็นเหมือนกับโบสถ์หลังเก่า คือ การต่อยอดหอรระฆังเดิมขึ้นไป การฉลองการต่อยอดโบสถ์ดังกล่าว เป็นพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ เป็นพิธีการที่ดึงดูดผู้คนทั้งชาวแคทอลิกและอื่นๆเข้ามาสู่ชุมชนริมน้ำจันทบูร ไม่เพียงเท่านั้น งานเฉลิมฉลองวันสำคัญในศาสนาคริสต์ ก็ดึงดูดผู้คนทุกคนในชุมชนริมน้ำจันทบูรและคนนอกเข้ามาได้มา นอกจากนี้ ในงานประจำปี ยังพบเห็นการแต่งกายย้อนยุค อาหารพื้นถิ่น ทั้งอาหารญวน และเงินที่หายากมาจัดจำหน่าย ส่วนชาวพุทธ ยังพบประเพณีการตักบาตรข้าวห่อ ปัจจุบันยังพบในช่วงเทศกาลของชุมชน ในขณะที่ชาวจีนจะมีวิถีที่ค่อนข้างกลมกลืนกับชาวไทยได้เนบเนียนกว่าแต่ก็พบวัฒนธรรมอาหาร อย่าง ก๋วยเตี๋ยว ก๋วยจั๊บ ขนมโก๋ ฯลฯ

นอกจากแหล่งวิถีวัฒนธรรมมอญที่เกาะเกร็ดแล้ว อำเภอปากเกร็ดยังมีชุมชนของชาวมุสลิม อาทิ ชุมชนมุสลิมท่าอิฐ ชุมชนมุสลิมคลองบางตลาดด้วย ซึ่งเป็นชุมชนเก่าแก่แห่งหนึ่งซึ่งก็มี

วิถีชีวิตวัฒนธรรมแบบชาวมุสลิม นอกจากนี้ยังมีการกล่าวถึงสถาปัตยกรรมและที่อยู่อาศัยแบบต่างๆอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของทั้งชาวไทย ชาวมอญ ชาวมุสลิมปากเกร็ด ซึ่งถือเป็นวัฒนธรรมการปลูกเรือน เช่นเดียวกับชุมชนริมน้ำจันทบูร บ้านเรือนแบบชาวจีน จะพบเอกลักษณ์ที่บ่งบอกถึงเชื้อชาติ มีการสร้างบ้านทั้งภายในและภายนอกแบบชาวจีน โบราณ มีการแขวน โคมจีน เป็นต้น ส่วนบ้านของชาวนวน ชนกลุ่มนี้ผูกพันกับคริสต์ศาสนาก็จะพบว่า ในแต่ละบ้านจะจัดทำหิ้งบูชาแบบชาวนวนในประเทศเวียดนามหากแต่สิ่งศักดิ์สิทธิ์บนหิ้งคือ พระเยซูคริสต์ ไม่กางเขนหรือพระนางมารีอา เป็นต้น

การประกอบอาชีพ คือวัฒนธรรมการหาอยู่หากินของชนกลุ่มต่างๆในปากเกร็ดตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน อาทิ ชุมชนชาวไทยเป็นเจ้าของพื้นที่ เป็นชุมชนเกษตร การตั้งบ้านเรือนจึงกระจายไปตามพื้นที่ทำการเกษตร ชุมชนชาวมอญ จะเกาะกลุ่มกันอยู่ตามริมแม่น้ำ มีวัดเป็นศูนย์กลางชุมชน อาชีพที่ชาวมอญทำเป็นจุดเด่นของชุมชนนั้นคือ เครื่องปั้นดินเผา ส่วนชาวมุสลิมก็คล้ายกับชุมชนมอญในการตั้งบ้านเรือน อาชีพก็แตกต่างกันไป มีทั้งทำประมงน้ำจืดอื่นๆ นอกจากนี้ยังมีชุมชนชาวจีนที่อาศัยในย่านตลาดทำอาชีพค้าขายด้วย และทั้งหมดนี้เองที่แสดงให้เห็นว่า อำเภอปากเกร็ดนั้นมีความหลากหลายทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรมนั่นเองเช่นเดียวกับชุมชนริมน้ำจันทบูรที่มีกลุ่มชนหลากหลายเชื้อชาติ ประกอบอาชีพไปตามความถนัดมาตั้งแต่สมัยอดีต อาทิ ชาวไทยทำการเกษตร ทำสวน ชาวจีนค้าขายเนื่องจากชุมชนริมน้ำจันทบูรสมัยรัชกาลที่ 5 นั้น เคยเป็นตลาดย่านการค้าเก่าแก่อันเจริญรุ่งเรือง นอกจากนี้ ยังพบการทอเสื่อในหมู่ชาวนวน ซึ่งเป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมที่ชาวนวนสั่งสมสืบทอดกันมา แม้ปัจจุบัน การทอเสื่อในหมู่ชาวนวนจะ หดไปและแหล่งการทอเสื่อก็ย้ายไปชุมชนอื่นแทน แต่การทอเสื่อยุคแรกโดยชาวนวนนั้นก็เป็นที่ฐานของการทอเสื่อจันทบูร สินค้าชั้นนำของจังหวัดจันทบุรีในปัจจุบัน

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นปรากฏการณ์สากลที่เข้ามาสู่ทุกชุมชน เพียงแต่ว่าชุมชนแห่งใดจะมีกระบวนการปรับรับเอากระแสดังกล่าวไปประยุกต์ใช้ได้อย่างไรบ้าง ชุมชนปากเกร็ดปัจจุบันหากไปเยี่ยมชม จะพบภาพตลาดสินค้าหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาแหล่งใหญ่ มีการขายของหลากหลาย เป็นสถานที่ที่นักท่องเที่ยวต้องแวะชมเมื่อไปเยือนจังหวัดจันทบุรี สำหรับชุมชนริมน้ำจันทบูรนั้นแม้ไม่ได้มีลักษณะของการฟื้นฟูสร้างความเป็นตลาดที่คึกคักแบบย่านการค้าในภาพอดีต แต่ปัจจุบัน ก็เป็นชุมชนที่นักท่องเที่ยวที่ชื่นชอบการท่องเที่ยวแบบได้สัมผัสวิถีชีวิตที่แท้จริง ความสงบและความเป็นธรรมชาติเข้ามาเที่ยวชมอยู่ไม่ขาด ตลอดจนการเข้ามาชมพิพิธภัณฑ์ชุมชนริมน้ำจันทบูรเพื่อศึกษาเรื่องราวของชุมชนริมน้ำจันทบูรตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

ชุมชนสามชุก

ชุมชนที่กลายเป็นแหล่งวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่ผู้คนทั่วไปให้ความสนใจและกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยว แหล่งศึกษาอีกแห่งหนึ่ง ที่รู้จักกันในนามตลาดมีชีวิต พิพิธภัณฑน์มีชีวิต หรือ ตลาดสามชุก ก็นับเป็นตัวอย่างของชุมชนที่มีกระบวนการจัดการด้านการประยุกต์ใช้มรดกทางวัฒนธรรม และความเป็นวิถีแบบคนสามชุก ย่านตลาดเก่าแก่อายุ 100 ปีแห่งนี้ ปัจจุบัน น้อยคนนักที่ไม่รู้จัก ด้วยเสน่ห์แบบบ้านเก่า สถาปัตยกรรมโบราณที่งดงาม แหล่งอาหารอร่อย ซึ่งสิ่งเหล่านี้ กลายมาเป็นเอกลักษณ์ของตลาดสามชุก

แต่อย่างไรก็ตาม ท่ามกลางกระแสการพัฒนายุคโลกาภิวัตน์ สามชุกก็เป็นชุมชนหนึ่งที่ได้รับผลกระทบ ความเปลี่ยนแปลง ความเป็นทุนนิยมได้เข้ามาสู่สามชุก ซึ่งในท่ามกลางปรากฏการณ์สากลเหล่านี้ กลุ่มคนสามชุกกลุ่มหนึ่งโดยความร่วมมือจากองค์กรเอกชน มูลนิธิและสถาบันการศึกษา ได้เกิดการเคลื่อนไหวเพื่อคงแนวทางการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมโบราณของชุมชนจากการรื้อถอน โดยกรมธนารักษ์ ได้นำไปสู่การจัดตั้งเป็น ตลาดมีชีวิต พิพิธภัณฑน์มีชีวิตขึ้น และมีกระบวนการทำงานโดยสมาชิกชุมชนทั้งการทำงานในพื้นที่ตลอดจนการศึกษาดูงานนอกพื้นที่ ปัจจุบัน สามชุกกลายเป็นต้นแบบ แหล่งศึกษาชุมชนที่ประสบความสำเร็จ ด้วยพลังของชาวสามชุก ซึ่งบทบาทของคนสามชุกนี้ อาจเป็นรูปแบบสังคมภาคประชาชนในระดับชุมชนที่เกิดขึ้นในท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงที่ก้าวได้ (พรพรรณ กาญจนารัตน์, 2552)

บทเรียนจากสามชุกนั้นแม้ว่าการเกิดขึ้นของการเป็นแหล่งท่องเที่ยวชุมชนจะมีที่มาและปัจจัยที่แตกต่างกับชุมชนริมน้ำจันทบูร สามชุกเป็นชุมชนที่พัฒนามาจากการรวมตัวกันต่อสู้ของคนในพื้นที่ หากแต่กระบวนการในลำดับต่อมา ได้นำพาสามชุกเข้าสู่วิถีการค้า เพื่อเป็นตลาดสินค้าเชิงวัฒนธรรมในกระแสการท่องเที่ยวยุคทุนนิยม จากการศึกษาชุมชนริมน้ำจันทบูรโดยใช้แนวคิดเรื่องทุนทางสังคมและวัฒนธรรม กับแนวคิดเรื่องชุมชนกับการจัดการชุมชน และแนวคิดเรื่องการพัฒนาชุมชน รวมถึงการนำกรณีศึกษาจากชุมชนสามชุกและชุมชนต่างๆดังกล่าวมาวิเคราะห์เชื่อมโยง ทำให้ทราบถึงแนวคิด แนวทาง ตลอดจนปรากฏการณ์เชิงเปรียบเทียบของชุมชนริมน้ำจันทบูรกับชุมชนอื่นๆ ปัจจุบัน การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมกำลังเป็นกระแสนิยมที่คนทั่วไปให้ความสนใจ การเกิดขึ้นของแหล่งท่องเที่ยวที่พัฒนาขึ้นจากชุมชนเล็กๆแต่มีทุนทางสังคม วัฒนธรรม ไม่ว่าจะเป็น ทรัพยากรธรรมชาติอันงดงาม ประวัติศาสตร์เก่าแก่ วัฒนธรรมวิถีชีวิตที่เป็นจุดเด่น ภูมิปัญญาที่ทรงคุณค่า ฯลฯ สิ่งเหล่านี้ ล้วนเป็นสิ่งสำคัญที่นำไปสู่การทำชุมชนให้กลายเป็นสินค้า ในกระบวนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม อย่างไรก็ตาม ชุมชนริมน้ำจันทบูร ได้มีความตระหนักถึงการเข้ามาจัดการชุมชนในมิติทางทรัพยากรวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว ดังนั้น ชุมชนฯจึงเกิดการ

รวมตัวของคนในชุมชนขึ้น มีแกนนำชุมชน และเกิดกระบวนการจัดการชุมชน โดยผ่าน คนใน ซึ่งเป็นผู้ที่อยู่อาศัยในชุมชนเอง

การจัดการชุมชนโดยใช้แนวคิดเรื่องทุนทางสังคมวัฒนธรรม แนวคิดเรื่องชุมชนกับการจัดการชุมชนและการพัฒนาชุมชนนั้น ยังมีจุดมุ่งหมายไปที่การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน เนื่องจากที่ผ่านมา ชุมชนหลายแห่งถูกจัดการโดยคนนอก โดยรัฐ กระบวนการจัดการที่ละเลยบทบาทของคนในจึงนำผลเสียหลายอย่างมาสู่ชุมชนหลายแห่งในเวลาต่อมา เกิดปัญหาและภาวะเสื่อมสลายทางวัฒนธรรม การพัฒนาโดยผ่านกระบวนการจัดการที่ไม่สมดุลดังกล่าว จะเน้นที่การเร่งรัดพัฒนาเศรษฐกิจ โดยการแปลงสภาพชุมชนให้กลายเป็นตลาดสินค้า ทุนทางสังคมวัฒนธรรม กลายเป็นสินค้า และทรัพยากรชุมชนถูกนำมาซื้อขายไร้ขอบเขต ดังนั้น แนวคิดที่ใช้ในการศึกษาชุมชนริมน้ำจันทบูร จึงเป็นแนวทางที่ผู้วิจัยได้จากการศึกษาโดยการสัมภาษณ์ และการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม ซึ่งสามารถสรุปเป็นแนวคิดดังกล่าว เพื่อใช้ในการศึกษาชุมชนกับกระบวนการจัดการชุมชนในมิติทางทรัพยากรวัฒนธรรม และวิเคราะห์ว่า แนวคิดและแนวทางเหล่านี้ จะนำพาชุมชนไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้อย่างไรในอนาคต

บทที่ 3

การค้นหาคู่มือทางสังคมวัฒนธรรมของชุมชน

ทุนทางสังคมและวัฒนธรรมถือเป็นสิ่งยึดโยงคนในสังคมให้ตระหนักถึงความเป็นตัวตนของชุมชน ของท้องถิ่น รู้รากเหง้า เกิดความรู้สึกภาคภูมิใจและหวงแหน ก่อให้เกิดการอนุรักษ์ ฟื้นฟูและพัฒนาด้านวัฒนธรรมต่อมา นอกจากนี้ ภูมิปัญญาซึ่งถือเป็นทุนทางสังคมประเภทหนึ่ง หรือแม้แต่องค์ความรู้ในชุมชนหรือท้องถิ่น เป็นศาสตร์และศิลป์ของการดำรงชีวิตของคนในชุมชนจากรุ่นสู่รุ่น เป็นฐานคิดและหลักเกณฑ์การกำหนดคุณค่าและจริยธรรมที่มีการสั่งสมมาชยาวนาน ทำให้เกิดความหลากหลายของความรู้ที่นำมาใช้ประโยชน์และสร้างสมดุลของการอยู่ร่วมกันมาทุกยุคทุกสมัย (เสรี พงศ์พิศ, 2548)

เฉกเช่นชุมชนริมน้ำจันทบุรี ตำบลจันทนิมิต อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี บริเวณดังกล่าวเคยเป็นตลาดและย่านการค้าริมน้ำเก่าแก่ ต่อมาเมื่อปี พ.ศ.2533 ได้เกิดเพลิงไหม้ เป็นเหตุให้บ้านเรือนริมน้ำจำนวนหนึ่งซึ่งเป็นบ้านไม้เสียหาย และนับเป็นการยุติบทบาทของการเป็นย่านการค้าที่เจริญรุ่งเรืองลง ปัจจุบันชุมชนริมน้ำจึงเป็นเพียงแหล่งบ้านเก่าสมัยอาณานิคม และแหล่งรวมวิถีชีวิต วัฒนธรรมตลอดจนภาพประวัติศาสตร์ความทรงจำเคียงคู่กับประวัติศาสตร์ของเมืองจันทบุรี

ชุมชนริมน้ำจันทบุรีหรือในอดีตเรียกว่าย่านท่าหลวงเป็นชุมชนเก่าแก่ริมแม่น้ำจันทบุรีด้านตะวันตกแต่เดิมรู้จักกันในชื่อที่เรียกกันติดปากว่า"บ้านลุ่ม"ซึ่งเป็นชุมชนเก่าแก่ของชาวจีนและชาวนครศรีธรรมราชที่อพยพเข้ามาตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ต่อมาได้พัฒนามาเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจและการค้าของเมืองจันทบุรีที่สำคัญแห่งหนึ่งในสมัยรัชกาลที่5 มีจุดเริ่มต้นจากเชิงสะพานวัดจันทร์ผ่านบ้านท่าหลวงยาวเป็นแนวไปตลอดจนถึงชุมชนตลาดล่างบริเวณที่เรียกว่าท่าเรือจ้าง อาคารส่วนใหญ่เป็นที่พักอาศัยและร้านค้าของชุมชนที่มีอายุเกือบร้อยปีซึ่งสร้างมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่5 มีลักษณะเป็นตึกแถวโบราณมีลวดลายไม้จำหลักอ่อนช้อยคงมอยู่ตามบ้านประตูหน้าต่างและมุมอาคารซึ่งจะพบรูปแบบเรือนขนมปังขิงปะปนอยู่ด้วยเพราะชาวจันทบุรีได้รับอิทธิพลจากการติดต่อค้าขายกับชาวต่างประเทศเมื่อสมัยรัชกาลที่5 ลักษณะการลวดลายของช่างฝีมือชาวจันทบุรีจัดได้ว่ามีเอกลักษณ์ไม่เหมือนใคร โดยเฉพาะการจำหลักลวดลายของลอมเป็นภาพจำหลักนูนรูปหัวพญาคัน

สอดคล้องอยู่กับกิ่งเครือเถาหรือความคมเฉียบของลายที่แฝงไปด้วยความอ่อนช้อย ของลายจำหลัก ย่านท่าหลวงจึงถือว่าเป็นย่านประวัติศาสตร์ของจังหวัดจันทบุรี

ย่านท่าหลวงตลาดล่างมีความสำคัญต่อบทบาทการค้ากับต่างประเทศของจันทบุรีในยุคนี้ คือเป็นจุดที่เรือบรรทุกสินค้าของป่าที่รวบรวมมาได้จากป่าแถบตะเขยทอง น้ำขุ่น คลองพลู วังเข้มนั้นในบริเวณเขาคิชฌกูฏและเขาสอยดาวจะล่องลงมาตามลำน้ำจันทบุรีและมาเทียบท่าที่ตลาดท่าหลวงโดยมีกลุ่มชาวของซึ่งเป็นชนพื้นเมืองเดิมที่อาศัยอยู่ในแถบเทือกเขาในจันทบุรี ระยองและตราด เป็นแรงงานในการจัดเก็บของป่านำมาจำหน่ายในตัวเมืองจันทบุรี ในปีหนึ่งชาวของจะล่องแพนำสินค้ามาจำหน่ายในเมืองเพียงครั้งเดียว คือในระหว่างเดือน 10 ถึง 12 (เดือนกันยายนถึงพฤศจิกายน) เนื่องจากเป็นฤดูน้ำหลากสามารถล่องแพลงมาตามลำน้ำได้สะดวก ส่วนในฤดูแล้งระหว่างเดือน 3 ถึง 5 (เดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนเมษายน)ต้องลำเลียงทางเกวียนซึ่งลำบากและใช้เวลานานจึงไม่เป็นที่นิยมในช่วงที่กองทัพฝรั่งเศสเข้ามายึดครองจันทบุรี(พ.ศ. 2436-2447)การค้าขายในย่านนี้เป็นไปอย่างคึกคักนอกจากสินค้าป่าแล้วยังมีการลักลอบจำหน่ายสินค้าประเภทสุรา ผีนกกาแพ ซา การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของย่านท่าหลวงตลาดล่างส่งผลให้ทางรัฐบาลให้ความสำคัญกับการพัฒนาระบบสาธารณูปโภคต่างๆในบริเวณนี้ก่อนบริเวณอื่น

ในปี พ.ศ. 2451 จึงได้ประกาศให้พระราชบัญญัติสุขาภิบาลที่ตำบลตลาดเมืองจันทบุรี เป็นแห่งแรกในเขตจันทบุรี นอกจากนี้ในช่วงที่มีการค้าขายตัวมีจำนวนประชากรอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานชั่วคราวในย่านนี้ถึงปีละ 100 คนเศษมีพ่อค้าต่างถิ่น อาทิ แยก กุหล่า พม่า เข้ามาตั้งร้านค้าชั่วคราวรวมทั้งมีพ่อค้าเร่จากบ่อพลอย ไพลิน บ่อนาวง ที่มาซื้อขายสินค้าต่างๆและนำพลอยมาขายปีละนับพันคนเมื่อศูนย์กลางการค้าภายในเมืองจันทบุรีย้ายไปอยู่ที่ตลาดน้ำพุลักษณะทางกายภาพของท่าหลวงตลาดล่างยังปรากฏให้เห็นวัฒนธรรมการตั้งบ้านเรือนหรือร้านค้าที่หันหลังให้แม่น้ำหันหน้าเข้าสู่ถนนบ้านเรือนเป็นเรือนติดดินนิยมสร้างเป็นเรือนหลังใหญ่ทรงจั่วใช้วัสดุในท้องถิ่นก่อสร้าง อาทิ ไม้แฝก ใบจากนิยมนิยมยื่นชายคาออกมาเพื่อเป็นร้านค้าติดกระเบื้องทางเดินด้านหน้าตามลักษณะที่พักอาศัยกิ่งพานิชย์อันเป็นลักษณะวัฒนธรรมการค้าขายของชาวจีน อาคารพักอาศัยและร้านค้าย่านท่าหลวงเป็นชุมชนเก่าแก่ที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์อย่างมาก ปัจจุบันมีกองถ่ายละครและกองถ่ายภาพยนตร์ รวมทั้งภาพยนตร์โฆษณา มาใช้โลเกชั่นบริเวณ นี้กันบ่อยๆ อาทิ ละคร อยู่กับกิ่ง โฆษณารังนกสกัด คู่คู่คู เธอทำ เป็นต้น

แม้ปัจจุบันชุมชนริมน้ำจะเป็นเพียงความทรงจำของภาพอดีตที่เคยรุ่งเรือง อดีตของย่านการค้าเก่าแก่ แต่สิ่งที่ยังคงหลงเหลือมาถึงปัจจุบันนั่นคือ ความเป็นชุมชนที่เป็นแหล่งรวมของผู้คนหลากหลายเชื้อชาติ ศาสนาและวัฒนธรรมภายใต้วิถีชีวิตแบบคนที่อาศัยอยู่สองฟากฝั่งแม่น้ำ เป็นชุมชนที่มีการติดต่อปฏิสัมพันธ์กันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน นั่นคือ บริเวณชุมชนที่เป็นชุมชน

ชาวไทยเชื้อสายญวน นับถือศาสนาคริสต์ คือ ชุมชนวัดโรมันแคทอลิก และชุมชนชาวไทยเชื้อสายจีนตลาดล่าง โดยมีถนนเส้นเล็กๆและสะพานเชื่อมต่อกันสองชุมชนเข้าไว้ด้วยกัน นอกจากนี้ บริเวณริมน้ำยังเป็นที่ตั้งของศาสนสถานสำคัญของชนทั้งสองศาสนา คือ อาสนวิหารพระนางมารีอาห์ปฏิสนธิ์นรมลหรือ โบสถ์วัดโรมันแคทอลิกและศาลเจ้าตัวเล่าเอี้ย ศาลเจ้าแม่กวนอิมอีกทั้งวัดจันทารามซึ่งเป็นสิ่งแสดงถึงความหลากหลายที่สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข

นอกจากนี้ วิถีชีวิตแบบชาวยุโรปในชุมชนริมน้ำจันทบูร ก็เป็นวิถีที่เรียบง่าย สงบและงดงาม มีวิถีวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยอดีต ทั้งด้านอาชีพ การดำรงชีวิต ภูมิปัญญา ความสัมพันธ์แบบบ้านใกล้เรือนเคียง วัฒนธรรมการกินอยู่ ไปจนถึงประเพณีที่สะท้อนถึงการอยู่ร่วมกันในท่ามกลางความหลากหลายของผู้คนหลายวัฒนธรรมดังกล่าว และสิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งที่ชาวชุมชนริมน้ำจันทบูรตระหนักและเห็นคุณค่า ตลอดจนต้องการรักษาภาพของชุมชนอันสงบงามเหล่านี้ให้คงความน่าอยู่ต่อไป นำไปสู่การจัดการในเชิงกระบวนการ โดย คนใน ซึ่งเป็นเจ้าของชุมชนขึ้นในเวลาต่อมา

ในการศึกษาในบทนี้ จะเป็นการศึกษา เพื่อค้นหาทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนริมน้ำจันทบูร เพื่อวิเคราะห์ว่า อะไร คือมรดกทางวัฒนธรรม ซึ่งถือเป็นทุนทางสังคมและวัฒนธรรมอันแสดงถึงอัตลักษณ์และความภาคภูมิใจของชาวชุมชนริมน้ำจันทบูร และทุนทางวัฒนธรรมนั้นเป็นเครื่องแสดงถึงพลังของชุมชนในกระบวนการจัดการชุมชนในลำดับต่อไปอย่างไร โดยมีคำว่า ทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมเป็นคำสำคัญต่อการศึกษา

3.1 ประวัติศาสตร์กับกระบวนการฟื้นฟูประวัติศาสตร์ชุมชน

ชุมชนริมน้ำจันทบูรมีประวัติศาสตร์ความเป็นมายาวนาน มีบ้านเรือนและเรื่องราวผ่านบริบททางสังคมมาหลายยุคสมัย สิ่งนี้ คือ ความภาคภูมิใจของชาวชุมชนริมน้ำจันทบูร ในฐานะที่เป็นทุนทางสังคมวัฒนธรรมของชุมชนประการหนึ่ง ดังนั้น ปัจจุบัน ชุมชนริมน้ำจันทบูรจึงได้ดำเนินการจัดการชุมชนในมิติประวัติศาสตร์อย่างต่อเนื่อง มีกระบวนการฟื้นฟูประวัติศาสตร์ชุมชนที่ที่ความเป็นมายาวนานมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 นอกจากนี้ บ้านเรือน โบราณ อาคารสถานที่ต่างๆที่มีความเก่าแก่ การดำเนินการดังกล่าว ถือเป็นกระบวนการของชุมชนที่ช่วยประวิงสภาวะการขาดภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม(สายนต์ ไพรชาญจิตร์, 2547) กล่าวคือ ในชุมชนหรือหมู่บ้านใดก็ตาม ที่คนในชุมชนขาดความสำนึกและตระหนักในคุณค่าทางวัฒนธรรม ทรัพยากรหรือประวัติศาสตร์ของตนที่มีอยู่นั้น เป็นสาเหตุให้สายสัมพันธ์ของชุมชนเสื่อมคลายและลดความสำคัญไป นำไปสู่ปรากฏการณ์เสื่อมถอยของการจัดการด้านวัฒนธรรม ทรัพยากรและประวัติศาสตร์ในแต่ละชุมชน

เมื่อพาณิชย์จังหวัดเข้ามาพร้อมแผนจัดการท่องเที่ยว ปรากฏการณ์นี้ทำให้ชาวชุมชนริมน้ำจันทบูรได้ตระหนักถึงผลเสียที่อาจเกิดขึ้นจากปรากฏการณ์เหล่านี้ และพยายามรวมตัวกันขึ้นเพื่อเป็นกลุ่มแกนนำ นำพาชุมชนให้หันมาให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์ชุมชน ซึ่งถือเป็นภารกิจหนึ่งของกลุ่มแกนนำชุมชนและชาวริมน้ำจันทบูร ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจและจิตสำนึกแห่งความเป็นชุมชนที่มีความเป็นมาอันยาวนานและมีความสำคัญในมิติประวัติศาสตร์มากยิ่งขึ้น

ดังนั้น ชุมชนริมน้ำจันทบูร จึงหันมาให้ความสนใจกับการรวบรวมประวัติศาสตร์ชุมชนโดยวิธีการรวบรวมเรื่องราวจากเจ้าของบ้านหรือบุคคลที่อยู่อาศัยในชุมชนริมน้ำมาหลายชั่วอายุ ไม่ว่าจะเป็นการจัดทำสาแหรกครอบครัว ประวัติเจ้าบ้านและโดยเฉพาะอย่างยิ่ง บ้านเรือนเก่าแก่ที่มีประวัติของผู้อยู่อาศัยซึ่งเกี่ยวข้อง มีบทบาทในยุคสมัยต่างๆเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทย อาทิ ประวัติบ้านของหลวงราชไมตรี ผู้มีบทบาทสำคัญในการริเริ่มนำกล้ายางพาราเข้ามาปลูกในจังหวัดจันทบุรีและภาคตะวันออก จนได้รับการขนานนามว่า บิดาแห่งยางพารา ของภาคตะวันออก จึงได้รับการพระราชทานยศขึ้นเป็น หลวงราชไมตรีในรัชสมัยรัชกาลที่ 6 นอกจากนี้ ประวัติของเจ้าบ้านอื่นๆที่มีบทบาทสำคัญในประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการค้าในสมัยรัชกาลที่ 5 อย่างบ้านตระกูล โภคบาล ที่ปัจจุบัน ลูกหลานยังคงเก็บเอกสารสำคัญที่เป็นหลักฐานแสดงว่า ต้นตระกูลของตนเคยได้รับอนุญาตจากกงสุลฝรั่งเศสประจำสยาม ในยุคที่อาณานิคมฝรั่งเศสเข้ามาประจำการในเมืองจันทบุรีสมัยรัชกาลที่ 5 ให้ทำการค้าได้อย่างถูกต้องตามกฎหมายหรือแม้แต่เอกสารแสดงการเข้าเป็นคนในบังคับของฝรั่งเศสเพื่อแลกสิทธิในการทำการค้า เป็นต้น

ประเด็นทางการศึกษาเกี่ยวกับการศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนและท้องถิ่นประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจ คือ การศึกษาประวัติศาสตร์วัฒนธรรม แนวทางนี้มีความหมายที่ค่อนข้างกว้างขวางครอบคลุมถึงการศึกษารวมของสังคมในอดีต โดยผ่านมุมมองของความคิด วิถีชีวิต และศิลปะที่เคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงอยู่ในสังคมนั้นเอง ซึ่งสะท้อนความพยายามที่จะศึกษาประวัติศาสตร์จากภายใน ดังนั้นจึงสัมพันธ์กับการศึกษาเจาะลึกไปที่ประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น ซึ่งแนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์วัฒนธรรมนี้เอง จะช่วยสร้างเอกภาพระหว่างประวัติศาสตร์กับมานุษยวิทยา กระบวนการดังกล่าว ในอดีต พบงานเขียนที่เป็นงานเกี่ยวกับการศึกษาประวัติศาสตร์ของ คนอื่น เรื่องราวที่ไม่ใช่หรือไม่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมของตัวเองหรือตัวผู้ศึกษาเอง อาทิ งานเขียนของ Johan Huizinga (1954) ซึ่งก็เช่นเดียวกันกับนักชาติพันธุ์วรรณาคนอื่นๆในอดีต ที่ทำหน้าที่ผู้อธิบายความเป็นมาของวัฒนธรรมและสังคมอื่น ที่ตนเองไม่รู้จัก ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมรูปแบบนี้จึงทำให้เกิดการมองประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นเป็นแบบหยุดนิ่ง และให้ความสำคัญมุ่งเน้นแต่กระแสหลักแต่ขณะเดียวกัน นักประวัติศาสตร์วัฒนธรรมชาวฝรั่งเศส คือ Emmanuel Le Roy Ladurie (1987) กลับสนใจและให้ความสำคัญกับแนวคิดและความเชื่อพื้นบ้านในประวัติศาสตร์สังคมหมู่บ้าน เป็นงาน

เขียนที่ศึกษาและพยายามเข้าใจวิถีชีวิตของชาวบ้านจากมุมมองของคนร่วมสมัย สะท้อนความเป็นไปในสังคมหมู่บ้าน โดยอาศัยหลักฐานทางประวัติศาสตร์ต่างๆ อาทิบันทึกของบาทหลวง สะท้อนภาพของสังคมหมู่บ้านอย่างตรงไปตรงมา

สำหรับการศึกษาประวัติศาสตร์วัฒนธรรมในประเทศไทย งานเขียนของศรีศักร วัลลิโภดม (2553) นับเป็นงานที่บุกเบิกการศึกษาแนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น โดยมีการผสมผสานวิธีการทางประวัติศาสตร์ มานุษยวิทยาและ โบราณคดีได้อย่างกลมกลืน เพื่ออธิบายวิวัฒนาการของวัฒนธรรมในท้องถิ่นต่าง ๆ บนพื้นฐานของการปรับตัวของวัฒนธรรมการผลิต ที่มีต่อสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศ โดยอาศัยพลังของคติความเชื่อ ซึ่งมีกระบวนการแลกเปลี่ยนและผสมผสานกันอยู่ตลอดเวลา ดังปรากฏในงานเขียนเรื่อง แอ่งอารยธรรมอีสาน ซึ่งถือเป็นประวัติศาสตร์วิถีชีวิตของชุมชน ท้องถิ่นอีสาน ที่อธิบายวิถีชีวิตของผู้คนในยุคสมัยต่างๆ ผ่านคติความเชื่อของแต่ละยุคสมัย สังเคราะห์ขึ้นจากการศึกษาวัฒนธรรมการผลิต ประเพณี ความเชื่อ และศิลปะของกลุ่มชนเหล่านั้น ซึ่งศรีศักรเชื่อว่า เมื่อสังเคราะห์เรียนรู้จากสิ่งเหล่านี้ในระดับหนึ่งแล้ว จะสามารถสังเคราะห์ความเป็นจริงทางประวัติศาสตร์ (objective history) ขึ้นมาได้

อย่างไรก็ดี ในรอบทศวรรษที่ผ่านมา กระบวนการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในประเทศไทยและทั่วโลกได้เป็นรูปเป็นร่างขึ้น และสถาปนาองค์ความคิดขึ้นมาเพื่ออธิบายกระบวนการศึกษาท้องถิ่น ได้แก่ ท้องถิ่นนิยม ชุมชนนิยมและกระบวนการดังกล่าว มุ่งเน้นความสำคัญไปที่การศึกษาเรื่องราวของคนในท้องถิ่น หมู่บ้านและชุมชน สังคมเล็กๆ ที่อาจเคยถูกมองข้าม ตลอดจนคนชายขอบทั้งหลาย องค์ความรู้และแนวคิดแบบ **Localization** ได้อธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ ทางสังคมทั้งส่วนที่เป็นกระแสหลักและกระแสรองในลักษณะความเป็นเหตุเป็นผล และมีโต้แย้งกันหรือพยายามแยกออกจากการศึกษาประวัติศาสตร์สังคมวัฒนธรรมกระแสหลัก หากแต่หันมาให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ผ่านคนใน ซึ่งก็คือ ผู้คนที่อาศัยอยู่ตามแต่ละท้องถิ่นต่าง ๆ นั้นเอง

การใช้ประวัติศาสตร์เพื่อการฟื้นฟูชุมชนในวาทกรรมความรู้ในการฟื้นฟูวัฒนธรรมท้องถิ่น กรณีศึกษาชุมชนหมู่บ้านเขาขุนศรี ตำบลบ้านเกาะ อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช กล่าวคือ ชุมชนนี้เป็นชุมชนที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นชุมชนที่มีเอกลักษณ์ในแง่ความเป็นมาของประวัติศาสตร์อันยาวนาน ซึ่งเกี่ยวข้องกับการเสด็จมาประทับเพื่อผนวชของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช และเกี่ยวพันกับความเชื่อที่ขัดแย้งกับประวัติศาสตร์ชาติไทยกรณีสวรรคตของพระเจ้าตากสิน เมื่อหมู่บ้านได้รับการจัดตั้งเป็นอุทยานการศึกษา หมู่บ้านวัฒนธรรม/ชุมชนวัฒนธรรม ก็ได้เกิดกระบวนการฟื้นฟูวัฒนธรรมขึ้นในหลายรูปแบบ อาทิ การศึกษารวบรวมข้อมูล องค์ความรู้เกี่ยวกับหมู่บ้าน ประวัติศาสตร์ชุมชน รวมถึงมิติทางวัฒนธรรมอย่างประเพณี ภาษา คติชนวิทยาต่างๆ ควบคู่

ไปกับการจัดวางผัง การสร้างอาคารและการปรับสภาพภูมิทัศน์โดยรอบ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า กระบวนการพัฒนาชุมชนด้านวัฒนธรรมของหมู่บ้านเขาขุนศรี เกิดจากการนำประวัติศาสตร์มาใช้ เป็นเครื่องมือในการจัดการมิติอื่นๆของชุมชนก็ว่าได้ (เขาวนุช เวศร์ภาดา, 2535:142-179)

ชุมชนริมน้ำจันทบูรมีการรวบรวมประวัติศาสตร์ชุมชนด้วยวิธีการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น โดยอาศัย การรวบรวมจากคำบอกเล่าของคนรุ่นหลังที่ดี จากหลักฐานเอกสารที่ยังคงหลงเหลือตกทอดมาสู่รุ่นลูกหลานที่ดี เหล่านี้คือวิถีวิทยาในการศึกษาประวัติศาสตร์ของชุมชนแบบชาวบ้าน ซึ่งอาจแตกต่างจากระเบียบวิธีวิจัยของนักประวัติศาสตร์ แต่ก็สะท้อนวิถีและวิธีการตลอดจนมุมมองความเป็น ตัวตนในมิติประวัติศาสตร์ของชุมชนโดยชาวชุมชนได้เป็นอย่างดี เช่นเดียวกับชุมชนริมน้ำจันทบูร ชาวชุมชนริมน้ำจันทบูรมองว่าประวัติศาสตร์ของความเป็นย่านการค้าเก่าแก่อันรุ่งเรือง คือ ทูทางสังคมวัฒนธรรมของชุมชนประการหนึ่ง การเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยที่มีสถาปัตยกรรมโบราณมาตั้งแต่ในอดีต มีผู้คนที่อยู่อาศัยสืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น เป็นสิ่งที่ชาวชุมชนริมน้ำจันทบูรภาคภูมิใจที่จะนำเสนอต่อผู้มาเยือน จึงถือว่า การใช้ประวัติศาสตร์ในฐานะที่เป็นทุนทางสังคมวัฒนธรรมเพื่อการจัดการชุมชนถือเป็น พลัง อย่างหนึ่งของชุมชนริมน้ำจันทบูร เช่นเดียวกับชุมชนเขาขุนศรีและชุมชนอื่นๆหลายแห่ง

งานเขียนของธิดา สาระยา (2529) กล่าวถึงแนวการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นไว้ว่า แต่ละท้องถิ่นอาจจะมี ความเข้าใจสิ่งที่เรียกว่าความจริงทางประวัติศาสตร์แตกต่างกัน ดังนั้น จึงต้องศึกษาประวัติศาสตร์จากความเข้าใจเกี่ยวกับอดีตของคนในท้องถิ่นนั่นเอง ซึ่งเรียกว่า ประวัติศาสตร์จากภายใน เพราะประวัติศาสตร์แบบดังกล่าวเป็นคติความเชื่อของผู้คนในท้องถิ่น มักปรากฏในรูปแบบของตำนาน นิทานพื้นบ้าน หรือเรื่องปรัมปรา ซึ่งถือเป็นการศึกษาแนวคติชนวิทยา เรื่องเล่าเหล่านี้ มีพลัง เพราะเกิดจากการสืบทอด บอกเล่ากันต่อๆมาจากรุ่นสู่รุ่น ซึ่งประวัติศาสตร์ในลักษณะนี้ ถือเป็นทุนทางวัฒนธรรมและสังคมในแต่ละสังคมท้องถิ่นได้

ประวัติศาสตร์ที่แสดงออกผ่าน คนใน จึงเป็นเครื่องมือหรือพลังสำคัญอีกประการหนึ่งที่ชุมชนริมน้ำจันทบูรใช้เพื่อบอกเล่าเรื่องราวความเป็นมา ใช้สะท้อนภาพชุมชนแห่งความหลากหลายด้านวัฒนธรรมและเชื้อชาติที่อาศัยอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข เป็นการใช้ประวัติศาสตร์เพื่อสร้างจิตสำนึกร่วมกันในการสำนึกรักชุมชนในฐานะของคนในที่อาศัยอยู่ในชุมชนริมน้ำมาหลายชั่วอายุ ก่อเกิดความภาคภูมิใจและความรำลึกถึงต้นตระกูลของตนเอง

ชุมชนริมน้ำจันทบูร ในมิติประวัติศาสตร์วัฒนธรรมพบว่า ความสัมพันธ์ในเชิงของการแลกเปลี่ยนด้านวัฒนธรรมก็เป็นมิติหนึ่งที่เกิดขึ้นในชุมชนริมน้ำจันทบูร ดังที่กล่าวว่า ชุมชนริมน้ำจันทบูรเป็นพื้นที่แห่งความหลากหลายทางเชื้อชาติ ดังนั้น วัฒนธรรมจึงเป็นสิ่งสะท้อนตัวตนของคนหลากหลายเชื้อชาติ นำไปสู่ความสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยนตลอดจนการผสมผสานทาง

วัฒนธรรมจากการที่ชุมชนอยู่ติดกันและเกิดการ ไปมาหาสู่ การทำกิจกรรมร่วมกันของคนต่างชุมชน และการแต่งงานข้ามวัฒนธรรม เราจึงพบเห็นคนไทยเชื้อสายจีน คนไทยเชื้อสายญวนหรือในคนคนเดียวอาจประกอบไปด้วยทั้งสามเชื้อชาติ ที่อาศัยอยู่ในชุมชนริมน้ำจันทบูร

ด้วยเหตุนี้ ประวัติศาสตร์จึงเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ชุมชนริมน้ำจันทบูรตระหนัก และมีกระบวนการด้านมิติประวัติศาสตร์เพื่อใช้ประวัติศาสตร์ในฐานะต้นทุนทางสังคมวัฒนธรรมของชุมชนสะท้อนภาพของชุมชนที่มีความเป็นมา มีอดีตอันรุ่งเรือง มีพัฒนาการอันต่อเนื่องและมีความร่วมสมัยกับบริบททางสังคมไทยมาหลายยุคหลายสมัย ซึ่งนำไปสู่ความภูมิใจและการตระหนักถึงความมีตัวตน ของชุมชนในอดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งด้วยเหตุนี้ ประวัติศาสตร์จึงไม่ใช่เพียงการบอกเล่าหรือสิ่งที่ถูกบันทึกไว้เพื่อรอแต่เพียงผู้สนใจมาศึกษาเพียงเท่านั้น หากแต่นำไปสู่แนวคิดที่จะจัดสร้างสถานที่เพื่อเป็นแหล่งรวบรวมและแสดงถึงเรื่องราว ตัวตน ตลอดจนภาพความทรงจำที่คนในชุมชนริมน้ำจันทบูรเท่าที่จะเสาะหารวบรวมมาได้มาเก็บไว้ด้วยกัน ในพิพิธภัณฑ์ชุมชน หรือศูนย์การเรียนรู้ชุมชน บ้านเลขที่69 ของอดีตขุนอนุสรณ์สมบัติ

3.1.1 การจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ชุมชน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ได้พระราชทานกระแสพระราชดำรัสไว้ในคราวเสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดพิพิธภัณฑ์สถานเจ้าสามพระยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เมื่อ พ.ศ.2504 เกี่ยวกับความจำเป็นที่ประเทศชาติและชุมชนจะต้องมี พิพิธภัณฑ์ ในฐานะที่เป็นสถานที่เก็บรักษาและจัดแสดงทรัพยากรวัฒนธรรมที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษา ความ ในกระแสพระราชดำรัสดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า พิพิธภัณฑ์เป็นสิ่งจำเป็นไม่แต่เฉพาะในระดับประเทศเท่านั้น หากแต่เป็นเรื่องจำเป็นสำหรับสังคมทุกระดับ เพราะในแต่ละสังคม แต่ละชุมชน แต่ละกลุ่มชน ต่างก็มีโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ ซึ่งเป็นผลิตผลทางวัฒนธรรม ทั้งที่มีสภาพเป็นมรดก และเป็นวัตถุวัฒนธรรมร่วมสมัยที่ยังคงใช้ประโยชน์ได้อยู่ สิ่งเหล่านี้ มีประโยชน์และความสำคัญต่อการศึกษา และเป็นพยานบอกเล่าเรื่องราวความเป็นมา ประวัติศาสตร์ของสังคมและชุมชนนั้นๆ

พิพิธภัณฑ์ถูกใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาสังคมและชุมชนในระดับต่างๆมาเป็นเวลานาน ทั้งนี้ ตั้งแต่อดีต พิพิธภัณฑ์เป็นวาทกรรมที่เกี่ยวข้องกับอำนาจเรื่องชนชั้น โดยเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับแวดวงราชสำนักชั้นสูงมากกว่าจะเป็นเรื่องราวของชุมชน ท้องถิ่นหรือคนธรรมดา ซึ่งแนวคิดเรื่องพิพิธภัณฑ์ก็เป็นแนวคิดที่มาจากตะวันตก และถูกนำมาใช้เป็นงานอดิเรกอย่างหนึ่งของคนชั้นสูง ไม่ใช่วัฒนธรรมชาวสยามทั่วไป แม้กระทั่งในปัจจุบัน จะพบข้อสังเกตที่ว่า การจัดการด้านพิพิธภัณฑ์โดยส่วนใหญ่ ก็ยังคงเป็นหน้าที่ของภาคราชการ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อจัดเก็บรักษาสมบัติชาติทั้งหลาย

ต่อมา พิพิธภัณฑสถานชุมชนท้องถิ่น ได้เกิดขึ้น อาทิ พิพิธภัณฑสถานที่จัดเก็บสิ่งของเครื่องใช้ของชาวบ้าน ซึ่งมักใช้วัตถุเป็นศูนย์กลางในการเก็บรักษาสสิ่งของเหล่านี้ รวมถึงวัตถุโบราณต่างๆ ที่ถูกพบในชุมชน ก็จะนำมารวบรวมไว้ที่พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น นอกจากนี้ พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น ยังเป็นแหล่งรวบรวมองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นอีกด้วย ประโยชน์ (function) ของพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น คือ เป็นทั้งเครื่องมือและวิธีการในกระบวนการพัฒนาชุมชน เป็นกิจกรรมที่จัดสร้างเพื่อส่งเสริมศักยภาพและฟื้นฟูพลังของชุมชนท้องถิ่น ให้สามารถจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมในชุมชนของตนเอง ส่งเสริมการที่ชาวบ้าน สมาชิกชุมชน ได้เข้าไปมีส่วนร่วม บทบาท ในกระบวนการจัดการชุมชน ตั้งแต่ขั้นตอนการศึกษาวิจัย การสำรวจค้นหา ทำแผนที่และทะเบียนทรัพยากรวัฒนธรรม การประเมินคุณค่าของทรัพยากรวัฒนธรรม การวางแผนการจัดการ การอนุรักษ์ และการบูรณะปฏิสังขรณ์ การจัดแสดงนิทรรศการ การเผยแพร่ การฟื้นฟูและการจัดการเชิงธุรกิจ (เยาวนุช เวศร์ภาค, 2547) ทั้งหมดนี้ ในกระบวนการจัดการด้านมิติทรัพยากรและวัฒนธรรมของชุมชนริมน้ำจันทบูรนั้น ก็มีความคล้ายคลึงกับแนวทางดังกล่าวอยู่มาก ซึ่งปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นอันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการจัดสร้างพิพิธภัณฑสถานชุมชนของชาวชุมชนริมน้ำจันทบูรนั้น ผลที่ได้ก็อาจเหมือนหรือคล้ายกับชุมชนท้องถิ่นอื่นๆ คือ ก่อให้เกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ระหว่างคนในชุมชนกับนักวิชาการและนักพัฒนาจากภายนอก และระหว่างสมาชิกชุมชนด้วยกันเอง ความเสียสละ ความเอื้อเฟื้อเกื้อกูลกันของคนในชุมชน ก่อให้เกิดความรู้สึกร่วมกัน สำนึกรักชุมชน บ้านเกิดหรือก่อเกิดเป็นพื้นที่ที่แสดงความเป็นตัวตน (อัตลักษณ์) ของคนในชุมชนให้คนจากภายนอกได้เห็นรับรู้และยอมรับ อีกประการหนึ่ง พิพิธภัณฑสถานชุมชนเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างความรู้และฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่นำไปสู่การพัฒนาชุมชนให้สามารถพึ่งตนเองในทุกๆ ด้านได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน

พิพิธภัณฑสถานหรือ community museum หมายถึง แหล่งหรือสถานที่รวบรวมและจัดแสดงหลักฐานทางโบราณคดี วัตถุโบราณ สิ่งของเครื่องใช้ วัตถุทางวัฒนธรรม รวมทั้งองค์ความรู้ ภูมิปัญญาที่มีอยู่ หรือเคยมีอยู่ในชุมชนหรือท้องถิ่นนั้นๆ ซึ่งอาจจะเป็นสถานที่ บ้านเรือน สิ่งก่อสร้างสมัยโบราณที่โดยอายุ รูปแบบทางศิลปะ สถาปัตยกรรม หรือประวัติความเป็นมาเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาเรื่องราวของชุมชนนั้นๆ พิพิธภัณฑสถานชุมชนนั้น มีประโยชน์ (function) ในฐานะที่เป็นเครื่องมือและวิธีการ (Means) ในกระบวนการพัฒนาชุมชน คือ เป็นกิจกรรมที่เสริมสร้างศักยภาพและฟื้นฟูพลังของชุมชนท้องถิ่น ให้สามารถจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมในชุมชนของตนเอง ดังที่กล่าวมาแล้วนั้น สำหรับชุมชนริมน้ำจันทบูร ได้เลือกบ้านเลขที่ 69 ซึ่งเดิมเป็นบ้านของข้าราชการในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 คือ ขุนอนุสรณ์สมบัติ ผู้เป็นต้นตระกูล ปกฤษฏาอนุสรณ์ เนื่องจากกลุ่มแกนนำชุมชนสังเกตเห็นว่า บ้านเลขที่ 69 นั้น เป็นบ้านใหญ่

และเป็นบ้านแบบโบราณซึ่งเป็นสถาปัตยกรรมแบบโคโลเนียลสไตล์ (ดูภาพ 3.1) ที่สำคัญ บ้านเลขที่ 69 มีความทรุดโทรมอย่างมาก หากปล่อยทิ้งไว้อาจเสียหายและน่าเสียดาย เนื่องจากเจ้าของบ้านเลขที่ 69 ปัจจุบันคือ คุณบุญพริ้ม ปฎิรูปานุสรณ์ ทายาทขุนอนุสรณ์สมบัตินั้นอาศัยอยู่กรุงเทพฯ และอายุมาก จึงไม่ค่อยได้แวะเวียนมาหรือเข้ามาอยู่อาศัยยังบ้านเลขที่ 69 นี้ มีเพียงผู้มาเช่าอยู่ ซึ่งก็สามารถดูแลบ้านเลขที่ 69 ได้ไม่ทั่วถึง

ภาพ 3.1 สถาปัตยกรรมแบบโคโลเนียลสไตล์

ที่มา : www.google.co.th

ด้วยเหตุนี้ ทางกลุ่มแกนนำชุมชนริมน้ำจันทบูร จึงประชุมกันและในการประชุมนั้น มีองค์กรเอกชน คือ สถาบันอาศรมศิลป์เข้าร่วมประชุมด้วย เพื่อแนะนำและอาสาเข้ามาปรับสภาพภูมิทัศน์ตลอดจนการทาสีซ่อมแซมบ้านเลขที่ 69 ดังกล่าว เพื่อใช้เป็นพิพิธภัณฑสถานหรือศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ทั้งนี้ กลุ่มแกนนำชุมชนได้ติดต่อกับเจ้าของบ้านคือคุณบุญพริ้ม เพื่อชี้แจงถึงวัตถุประสงค์ในการจัดสร้างพิพิธภัณฑสถานการเรียนรู้ชุมชนบ้านเลขที่ 69 ซึ่งคุณบุญพริ้มได้ปรึกษากับญาติพี่น้องคนอื่นๆ และลูกหลาน โดยทุกคนเห็นด้วยว่า บ้านเลขที่ 69 มีสภาพทรุดโทรมมาก หากจะสามารถบูรณะและจัดทำเป็นพิพิธภัณฑสถานได้ก็จะเกิดประโยชน์แก่ชุมชนริมน้ำจันทบูรอย่างมาก ดังนั้น จึงตอบตกลงกลุ่มแกนนำชุมชนริมน้ำจันทบูรรวมทั้งช่วยเหลือสนับสนุนด้านทุนและงบการปรับสภาพภูมิทัศน์บ้านเลขที่ 69 มาเป็นจำนวนหนึ่งด้วย (บุญพริ้ม ปฎิรูปานุสรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 22 กันยายน 2553)

การปรับสภาพภูมิทัศน์บ้านเลขที่ 69 ขึ้นเพื่อจัดสร้างเป็นพิพิธภัณฑสถานนั้น ถือเป็นกระบวนการหนึ่งซึ่งกลุ่มแกนนำชุมชนริมน้ำเห็นว่าการจัดสร้างพิพิธภัณฑสถานจะเป็นกระบวนการเริ่มแรกในการสานต่อกระบวนการจัดการชุมชนในด้านอื่นๆ ตามมา รวมทั้งเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นเป็นลำดับต้นๆ ในการจัดการชุมชนริมน้ำจันทบูรด้านทรัพยากรวัฒนธรรม ซึ่งชาวชุมชนริมน้ำส่วนใหญ่ก็เห็นชอบ เนื่องจากหลายคนที่เข้าร่วมประชุมรับทราบการทำงานของแกนนำ จึงเกิดความเห็นด้วยที่ชุมชนน่าจะมีพิพิธภัณฑสถานหรือศูนย์การเรียนรู้เพื่อเป็นแหล่งรวบรวมองค์ความรู้ของชุมชน ทั้งเรื่องราวประวัติศาสตร์ เรื่องราวของผู้คนและภาพในอดีต กล่าว

อีกอย่างหนึ่งคือ พิพิธภัณฑ์ คือ สัญลักษณ์อย่างหนึ่งซึ่งสะท้อนเรื่องราวของชุมชนริมน้ำจันทบุรีให้ผู้คนจากภายนอกได้เข้าใจและผู้คนในชุมชนได้ภาคภูมิใจ (ประภาพรรณ นัศรมาลัย, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 8 มกราคม 2554)

ดังกล่าว ชุมชนริมน้ำจันทบุรีเลือกที่จะใช้พื้นที่ที่ถูกสร้างเป็นพิพิธภัณฑ์นั้นในการแสดงเรื่องราวไม่เพียงเฉพาะแค่เรื่องราวของเจ้าของบ้านผู้เป็นเจ้าของสถานที่จัดตั้งพิพิธภัณฑ์เท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงการบอกเล่าเรื่องราวของผู้คนในอดีตอีกหลายคน ผ่านภาพถ่าย ภาพวาด หรือแม้แต่การรวบรวมสาแหรกครอบครัวของชาวริมน้ำจันทบุรีแต่ละครอบครัว แล้วนำมาจัดแสดงรวมกันที่พิพิธภัณฑ์แห่งนี้ ดังนั้น พิพิธภัณฑ์บ้านเลขที่ 69 จึงไม่ใช่เป็นเพียงพิพิธภัณฑ์ที่เป็นแค่สถานที่จัดวางวัตถุสิ่งของเท่านั้น หากแต่สะท้อนให้เห็น คน และเรื่องราวของคน ผู้ซึ่งเคยอาศัยอยู่ มีชีวิตและเรื่องราวผ่านบริบทต่างๆ ในชุมชน ผ่านยุคสมัยมายาวนาน พิพิธภัณฑ์แห่งนี้ จึงเป็นเสมือนสถานที่แห่งความทรงจำร่วมกันของคนในชุมชนนั่นเอง

3.1.2 ป้ายนิทรรศการ: บ้านนี้มีอดีต

นอกจากนี้ ชุมชนริมน้ำจันทบุรียังมีการจัดทำแผ่นป้ายนิทรรศการประวัติความเป็นมาของเจ้าของบ้านเก่า บ้านโบราณในย่านชุมชนริมน้ำจันทบุรี ไม่เพียงแต่เป็นแนวคิดของคนในชุมชนซึ่งนำโดย บ้านเรือนของกลุ่มแกนนำ แต่ยังเป็นการสะท้อนความเป็นชาวชุมชนริมน้ำจันทบุรีที่สืบทอดยาวนานจากรุ่นสู่รุ่น ชุมชนริมน้ำจันทบุรีในอดีต เป็นย่านการค้าเก่าแก่ที่เจริญรุ่งเรือง คลาดล้าไปด้วยผู้คน เจ้าของบ้านในชุมชนริมน้ำจันทบุรีในอดีตส่วนใหญ่ มักเป็นชาวจีนที่ร่ำรวยขึ้นจากกิจกรรมการค้าขาย บ้านเรือนที่สร้างจึงเป็นบ้านตึกทรงฝรั่งแบบโคโลเนียลสไตล์ ซึ่งเป็นสถาปัตยกรรมที่นิยมกันในสมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งเป็นสมัยที่ประเทศสยามมีการติดต่อเจริญสัมพันธไมตรีกับต่างชาติอย่างกว้างขวาง (กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, รศ.112)

เมื่อศึกษาชุมชนริมน้ำจันทบุรีในด้านการใช้ประวัติศาสตร์ในฐานะที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนบอกเล่าเรื่องราวความเป็นมา เป็นสิ่งสะท้อนความเป็นตัวตนของชาวริมน้ำจันทบุรีแล้วก็พบว่า ลักษณะเช่นนี้ที่ชุมชนอื่นๆ ที่ใช้ความเป็นมา หรือ ภาพแห่งอดีตของย่านชุมชนและผู้คนในการ เล่าเรื่อง อยู่เช่นเดียวกัน จากกรณีศึกษา ชุมชนสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี โดยชุมชนสามชุก นั้นมีประวัติความเป็นมาในต้นสมัยสั้นเกล้าฯ รัชกาลที่ 5 ตลาดสามชุกที่เป็นบ้านเรือนริมน้ำ เป็นเมืองท่าแห่งการค้าขายริมแม่น้ำเจริญรุ่งเรืองมากช่วงเวลาหลายปีที่ผ่านมา ชื่อ “ตลาดร้อยปีสามชุก” ดูเหมือนจะกลายเป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย ของสังคมไทย ยิ่งในช่วงระยะหลังๆ ที่มีสื่อมวลชนทุกแขนง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง รายการโทรทัศน์ประเภทนำเที่ยวเข้าไปถ่ายทำแนะนำว่าเป็นอีกหนึ่งสถานที่ท่องเที่ยว ที่น่าสนใจขึ้นชื่อติดอันดับของเมือง สุพรรณบุรี ในฐานะที่

เป็น ตลาดมีชีวิต พิพิธภัณฑที่มีชีวา อาทิ พิพิธภัณฑบ้านขุนจางง จินารักษ์ กอปรกับจุดขายด้านอื่นๆ ที่เป็นอัตลักษณ์อย่างข้าวหอมใบบัว ร้านหรั่งศรีโรจน์ กาแฟโบราณท่าเรือส่ง เปิดอย่างจำเจ็ด โรงแรม อุดมโชค ร้านถ่านรูปศิลปะธรรมชาติ ร้านสกอัน โอสถสถาน ร้านสกง่วนตั้ง ร้านคู่แข่งฮวด ร้านทองมี ชัย ร้านไปศาลขายของเก่า ฯลฯ เหล่านี้คือมนต์เสน่ห์ที่เป็นจุดดึงดูดผู้คนให้สนใจตลาดเก่าแก่อายุ กว่าร้อย ปีที่ชื่อสามชุก แต่ที่เป็นมากกว่ามนต์เสน่ห์ คือ วิถีชุมชนท้องถิ่นแห่งนี้ วิถีแห่งชีวิตของผู้คน ที่ทำมาค้าขาย ประกอบอาชีพหาอยู่หากิน และดำรงตนอยู่บนพื้นฐานวัฒนธรรม ที่เป็นมรดกตกทอด มาจากบรรพบุรุษ สืบเนื่องเกี่ยวพันอยู่กับความเป็นศูนย์กลางการซื้อขายและเปลี่ยนหรือตลาด มา นานนับศตวรรษนั่นเอง(สิริวรรณ ทิพย์สวัสดิ์, 2551)

ความคล้ายคลึงของชุมชนสามชุกกับชุมชนริมน้ำจันทบูร อาจไม่ใช่การนำมา เปรียบเทียบในเชิงเศรษฐศาสตร์ว่า สถานที่ใดน่าย้ายได้เข้าสู่ชุมชนได้มากกว่ากัน หากแต่การ นำเสนอ ตัวตน ของชุมชนทั้งสองแห่งนี้ คล้ายกัน ในแง่ของการเล่าเรื่อง ความเป็นมาที่เคยเป็นย่าน ตลาดการค้าที่รุ่งเรืองในอดีต ความสืบเนื่องของกลุ่มคนที่อยู่อาศัยและสืบทอดกันมาถึงปัจจุบัน บ้านเรือนและร้านรวงต่างๆ ที่อยู่คู่ชุมชนมายาวนาน อย่างร้านขายยา ร้านขายอาหาร ฯลฯ จึงกล่าวได้ ว่า วิธีการเล่าเรื่องของชุมชนสามชุกและชุมชนริมน้ำจันทบูรมีความคล้ายกัน และปรากฏการณ์นี้ก็ เป็นวิธีการนำประวัติศาสตร์ มรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนมา เป็นสิ่งที่ชาวชุมชนนำเสนอสู่การ รับรู้ของคนภายนอก

ชุมชนริมน้ำจันทบูรปัจจุบัน ผู้มาเยือนจะพบว่า บริเวณหน้าบ้าน โดยเฉพาะบ้านเก่าแก่ เกือบทุกหลังจะจัดทำป้ายนิทรรศการบอกประวัติความเป็นมาของเจ้าของบ้าน เพื่อเป็นการนำเสนอ เรื่องราว และตัวตนของบ้านเรือนแต่ละหลังที่อยู่คู่ชุมชนริมน้ำจันทบูรมายาวนาน ตกทอดสู่รุ่นลูก รุ่นหลาน อีกทั้งยังเป็นความรู้แก่ผู้มาเยี่ยมชมในด้านประวัติศาสตร์อีกด้วย ตัวอย่างเช่น บ้านของ อดีตข้าราชการเก่าแก่ อย่างบ้านหลวงราชไมตรี (ดูภาพ 3.2) ซึ่งข้อมูลที่เขียนไว้บนป้ายนิทรรศการก็ จะเป็นประวัติของท่านตลอดจนคุณงามความดีที่ท่านได้ทำต่อชุมชนและประเทศชาติ ซึ่งป้าย นิทรรศการบ้านเล่าเรื่องเหล่านี้ คือความภูมิใจของคนรุ่นหลังผู้อยู่อาศัยในบ้านที่มีความเป็นมาและมี บทบาทในยุคสมัยหนึ่งส่งผ่านมาสู่ปัจจุบันสมัยนั่นเอง

ภาพ 3.2 ป้ายนิทรรศการเจ้าของบ้าน

ที่มา : www.google.co.th

3.1.3 บ้านเก่าเล่าเรื่อง

นอกจากนี้ ในชุมชนริมน้ำจันทบูร มีตึกกรมบ้านเรือนอยู่หลายหลัง ที่เป็นสถาปัตยกรรมแบบโคโลเนียลสไตล์ (colonial style) ประกอบกับเรือนแถวไม้ฉลุสวยงามจากการที่ฝรั่งเศสยึดเมืองจันทบูรเป็นตัวประกัน ถึง 11 ปี ทำให้สถาปัตยกรรมในชุมชนที่ตั้งอยู่ริมน้ำนั้นได้รับเอาอิทธิพลของชาวตะวันตก จนทำให้ชุมชนแห่งนี้มีอาคารบ้านเรือนแบบผสมผสานศิลปกรรมนั้น ทำให้มีความหลากหลายน่าสนใจ สำหรับอาคารเก่าอายุกว่าร้อยปีที่น่าสนใจนั้นมีหลายหลังเช่น บ้านหลวงประกอบนิติสาร บ้านขุนบูรพาภิผล บ้านหลวงราชไมตรี เป็นต้น ซึ่งมีทั้งอาคารแบบจีนแบบตะวันตก อาคารแบบปั้นงและสิงคโปร์ บ้านไม้หลังคาปั้นหยา บ้านไม้ริมน้ำ เรือนประดับลายไม้ขนมปังขิง (พลาดิษฐ์ สิทธิชัยกิจ, 2554) ทำให้ย่านนี้กลายเป็นสถานที่ที่รู้จักกันในวงการภาพยนตร์และสื่อโฆษณาว่า สามารถปรับเป็นฉากเมืองเก่าได้อย่างเหมาะสม อีกทั้งพบเห็นสถาปัตยกรรมของชุมชนริมน้ำจันทบูรปรากฏอยู่ตามสื่อต่างๆ และเป็นที่ยึดใจมากยิ่งขึ้น สำหรับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาตามรอยภาพยนตร์และโฆษณาเหล่านั้น บ้านเรือนหลายหลังในชุมชนริมน้ำจันทบูรที่เคยถูกนำเสนอผ่านสื่อ ต่างก็มีการบอกกล่าวแก่ผู้คนและนักท่องเที่ยวจากต่างถิ่นผ่านการติดป้าย ตีครุฑที่เป็นการยืนยันว่า บ้านเรือนของพวกเขา และย่านนี้ เคยได้รับความสนใจจากวงการสื่อต่างๆ และเคยปรากฏออกทางสื่อโทรทัศน์ นิตยสารต่างๆ รวมทั้งเว็บไซต์ที่มีชื่อเสียงมาแล้ว (ดูภาพ 3.3)

ภาพ 3.3 ตัวอย่างบ้านที่ลงโฆษณา

ที่มา : www.google.co.th

ด้วยเหตุนี้ การดำเนินการปรับสภาพภูมิทัศน์บ้านเก่าชุมชนริมน้ำจันทบูร โดยกลุ่มแกนนำชุมชนร่วมด้วยนักศึกษาระดับปริญญาโท ของสถาบันอาศรมศิลป์ ที่เป็นสถาบันการศึกษาปริญญาโทของเอกชน ประกอบด้วย มูลนิธิโรงเรียนรุ่งอรุณ มูลนิธิสานแสงอรุณ และมูลนิธิธรรมาลูคติน ร่วมกับ เจ้าหน้าที่สำนักงานพาณิชย์จังหวัดจันทบุรี คณะกรรมการพัฒนาชุมชนริมน้ำจันทบูร ได้ลงพื้นที่เป็นรายหลังคาเรือน เพื่อศึกษาปัญหา ประวัติ ที่มา และข้อเสนอ เพื่อการพัฒนาชุมชน

จากชุมชน พร้อมทั้งให้คำปรึกษา แนะนำในการปรับปรุงบ้านในเชิงอนุรักษ์ แก่บ้านที่พร้อมจะปรับปรุงพัฒนาบ้านให้น่าอยู่ น่ามอง รองรับนักท่องเที่ยวที่จะเข้ามาเยี่ยมชม ซึ่งจะนำผลที่ได้จากการลงพื้นที่มาพิจารณาปรับปรุงแผนการดำเนินการให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน และรวบรวมประวัติของบ้านเพื่อจัดทำเป็นป้ายประวัติบ้านเก่า แต่ละหลังโดยสังเขป เป็นแหล่งความรู้ เมื่อผู้สนใจเยี่ยมชมบ้านแต่ละหลัง โดยในปี พ.ศ. 2552 นี้ กำหนดพัฒนาเบื้องต้นจำนวน 10 หลังคาเรือน ทั้งนี้ย่านการค้าริมน้ำจันทบูร เมื่ออดีตสมัย การคมนาคมทางน้ำยังเจริญรุ่งเรือง เคยเป็นแหล่งการค้าที่มีความสำคัญ เป็นท่าเรือและสถานที่แลกเปลี่ยนสินค้า มีพ่อค้าจากต่างชาติ ทั้ง จีน ,ญี่ปุ่น, โปรตุเกส,ฝรั่งเศส,ฮอลันดา และอังกฤษ เดินทางเข้ามาค้าขายสินค้า มีการผสมผสานวัฒนธรรมร่วมกัน โดยจะเห็นได้จากตัวอาคาร บ้านเรือนของประชาชน ที่ยังเหลือร่องรอยแห่งศิลปะของวัฒนธรรมในอดีตที่ผสมผสานกันอย่างลงตัว (สำนักงานประชาสัมพันธ์ จังหวัดจันทบุรี, 2552)

3.2 อัตลักษณ์อันหลากหลาย

ชุมชนริมน้ำจันทบูร เป็นที่อยู่อาศัยของผู้คนหลายเชื้อชาติ หลายศาสนาและวัฒนธรรม มาตั้งแต่อดีตกาล ทั้งชาวไทยเชื้อสายจีน และชาวไทยเชื้อสายญวน ซึ่งในความแตกต่างหลากหลายนั้น ผู้วิจัยพบว่า ลักษณะการตั้งกล่าว เป็นอัตลักษณ์อย่างหนึ่งที่แสดงความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนริมน้ำจันทบูรแห่งนี้ และจากการศึกษาพูดคุย ก็เห็นตรงกับชาวชุมชนริมน้ำในแง่ที่มองว่า อัตลักษณ์ของชุมชนอยู่ที่ความหลากหลายซึ่งหลอมรวมอยู่ด้วยกัน ได้อย่างสงบสุข ทั้งนี้ อัตลักษณ์ หมายถึง ความเป็นลักษณะเฉพาะ ซึ่งภาษาอังกฤษใช้คำว่า identity หรือเอกลักษณ์ตามคำแปลในพจนานุกรม นอกจากนี้ การใช้คำว่าอัตลักษณ์นี้ยังได้ขยายความหมายถึงลักษณะที่โดดเด่นขึ้นมาหรือความแตกต่างจากสิ่งอื่นๆ ในแวดวงสังคมศาสตร์ปัจจุบัน ได้นำคำว่าอัตลักษณ์มาใช้ซึ่งนอกจากนี้ยังได้ขยายความหมายถึงสิ่งที่สามารถเลื่อนไหลเปลี่ยนแปลงได้ นั่นคือ พลวัต หรือ dynamic (อภิญา เพ็ญฟูสกุล, 2546.) ซึ่งการค้นหามรดกทางวัฒนธรรมอันเป็นพลังของชุมชนริมน้ำจันทบูรอีกประการหนึ่งนอกเหนือจากการมีประวัติศาสตร์และแหล่งรวบรวมประวัติศาสตร์อย่างการจัดสร้างพิพิธภัณฑหรือการจัดนิทรรศการบ้านเล่าเรื่องแล้ว ผู้วิจัยพบว่า ยังมีสิ่งที่ถือเป็น มรดกทางวัฒนธรรมหรือทุนทางสังคมวัฒนธรรมของชุมชนริมน้ำจันทบูร นั่นคือความหลากหลายทางอัตลักษณ์ของผู้คนที่อาศัยอยู่ในชุมชนแห่งนี้ด้วย

3.2.1 ชาวไทย

ชาวไทยคือกลุ่มคนดั้งเดิมในพื้นที่ที่เป็นชุมชนริมน้ำจันทบูรปัจจุบันเป็นกลุ่มคนที่มี

บันทึกในประวัติศาสตร์มาตั้งแต่สมัยอยุธยาพบว่า ในหนังสือเรื่อง ประวัติศาสตร์เมืองจันทบุรี กล่าวถึงการย้ายเมืองเดิมที่เขาสระบาป ตำบลคลองนารายณ์ ว่าน่าจะย้ายมาอยู่ใหม่ที่บ้านลุ่ม ซึ่งอยู่ทางด้านทิศตะวันตกของแม่น้ำจันทบุรี นั่นคือ บริเวณของชุมชนริมแม่น้ำจันทบุรีปัจจุบัน (มนตรี พงศ์เจริญ, 2549) ชาวไทยมีวิถีชีวิตแบบชาวบ้าน มีการประกอบอาชีพส่วนใหญ่คือ การเกษตร ทำสวน ทำไร่ และเป็นแรงงานในเหมืองพลอยซึ่งอยู่ห่างออกไปทางเขาพลอยแหวน ตำบลบางกะจะ ตลอดจนมีบทบาทในฐานะกลุ่มคนพื้นถิ่นผ่านบริบททางประวัติศาสตร์เมืองจันทบุรีมาหลายยุคสมัย

อย่างไรก็ดี ต่อมา เมื่อชาวนวนและชาวจีนอพยพเข้ามาในเขต บ้านลุ่ม ตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลาย ชาวไทยเดิมก็สามารถอยู่ร่วมกับกลุ่มคนต่างเชื้อชาติ ศาสนาเหล่านี้ได้อย่างสงบสุข มีการแต่งงาน มีความสัมพันธ์ทางเครือญาติ หากจะกล่าวอีกนัยว่า ชาวไทย ชาวจีน และชาวนวนต่างผสมผสานวิถีชีวิตเข้าด้วยกันในพื้นที่ชุมชนริมแม่น้ำจันทบุรีจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ได้ดีก็ว่าได้ และการผสมกลมกลืนเช่นนี้ ยังนำไปสู่การผสมผสานทางวัฒนธรรมในเวลาต่อมา จนกลายเป็น อัตลักษณ์ของชุมชน ซึ่งก็คือ ความหลากหลายของผู้คนที่เข้ามาอาศัยในพื้นที่เดียวกัน แต่สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างกลมกลืน สงบสุขนั่นเอง

3.2.2 ชาวจีน

บริเวณชุมชนริมแม่น้ำจันทบุรีฝั่งที่เรียกว่า ตลาดล่าง เป็นที่อยู่อาศัยของชาวจีนชุมชนเก่าแก่ริมแม่น้ำจันทบุรีด้านตะวันตก แต่เดิมรู้จักกันในชื่อที่เรียก กันติดปากว่า "บ้านลุ่ม" ซึ่งเดิมตั้งแต่สมัยอยุธยา เป็นที่อยู่อาศัยของชาวไทยที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ก่อน ต่อมาชาวจีนและชาวนวนอพยพเข้ามา และอาศัยลงหลักปักฐานร่วมกับชาวไทยในชุมชนแห่งนี้ ในเวลาต่อมา ชุมชนได้พัฒนา มาเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจและการค้าของจันทบุรีที่สำคัญแห่งหนึ่งในสมัยรัชกาลที่ 5 มีจุดเริ่มต้นจากเชิงสะพานวัดจันทร์ผ่านบ้านท่าหลวงยาวเป็นแนวไปตลอดจนถึงชุมชนตลาดล่าง บริเวณที่เรียกว่าท่าเรือจ้าง อาคารส่วนใหญ่เป็นที่พักอาศัยและร้านค้าของชุมชนที่มีอายุเกือบร้อยปี ซึ่งสร้างมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 มีลักษณะเป็นตึกแถวโบราณมีลวดลายไม้จำหลักอ่อนช้อยงดงาม อยู่ตามบานประตูหน้าต่างและมุมอาคารซึ่งจะพบรูปแบบเรือนขนมปังจิงปะปนอยู่ ด้วยเพราะชาวจันทบุรีได้รับอิทธิพลจากการติดต่อค้าขายกับชาวต่างประเทศเมื่อสมัย รัชกาลที่ 5 ลักษณะการฉลุลายของช่างฝีมือชาวจันทบุรีจัดได้ว่ามีเอกลักษณ์ไม่เหมือนใคร โดยเฉพาะการจำหลักลวดลายเป็นภาพจำหลักนูนรูปหัวพยัคฆ์สอดแทรกอยู่ตามกิ่งเครือเถาหรือความคมเฉียบของลายที่แฝงไปด้วยความอ่อนช้อยของลายจำหลัก ย่านตลาดล่าง จึงถือว่าเป็นย่านประวัติศาสตร์ของ จังหวัดจันทบุรี

บทบาทของชาวจีนตลาดล่างนั้น มีความสำคัญต่อบทบาทการค้ากับต่างประเทศของ จันทบุรีในยุคนี้ คือ เนื่องจากบริเวณตลาดล่างเป็นจุดที่เรือบรรทุกสินค้าของป่าที่รวบรวมมาได้จาก ป่าแถบตะเลียบทอง น้ำขุ่น คลองพลู วังแฉ่มในบริเวณเขาคิชฌกูฏและเขาสอยดาว จะล่องลงมาตาม ลำน้ำจันทบุรี และมาเทียบท่าที่ตลาดท่าหลวง โดยมีกลุ่มชาวซ่งซึ่งเป็นชนพื้นเมืองเดิมที่อาศัยอยู่ใน แถบเทือกเขาในจันทบุรี ระยอง และตราด เป็นแรงงานในการจัดเก็บของป่านำมาจำหน่ายในตัว เมืองจันทบุรี ในปีหนึ่งชาวซ่งจะล่องแพนำสินค้ามาจำหน่ายในเมืองเพียงครั้งเดียว คือในระหว่าง เดือน 10 ถึง 12 (เดือนกันยายนถึงพฤศจิกายน) เนื่องจากเป็นฤดูน้ำหลาก สามารถล่องแพลงมาตาม ลำน้ำได้สะดวก ส่วนในฤดูแล้งระหว่างเดือน 3 ถึง 5 (เดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนเมษายน) ต้อง ลำเลียงทางเกวียนซึ่งลำบากและใช้เวลานาน จึงไม่เป็นที่นิยม ในช่วงที่กองทัพฝรั่งเศสเข้ามายึด ครอบครองจันทบุรี (พ.ศ. 2436-2447) การค้าขายในย่านนี้เป็นไปอย่างคึกคัก นอกจากสินค้าป่าแล้วยังมี การลักลอบจำหน่ายสินค้าประเภทสุรา ฝิ่น กาแฟ ชา การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของย่านท่า หลวง-ตลาดล่าง ส่งผลให้ทางรัฐบาลให้ความสำคัญกับการพัฒนาระบบสาธารณูปโภคต่างๆใน บริเวณนี้ ก่อน บริเวณอื่น และผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของย่านการค้าตลาด ล่าง ก็คือ ชาวจีน นั่นเอง (มนตรี พงศ์เจริญ, 2549)

3.2.3 ชาวยิว

ชาวไทยเชื้อสายยิวในจังหวัดจันทบุรี คือ พวกเชื้อสายยิวเก่าจากประเทศเวียดนาม ที่นับถือศาสนาคริสต์ ชาวยิวเก่ากลุ่มนี้มีการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมของชาวเวียดนาม มากกว่าพวกยิวเก่าที่นับถือศาสนาพุทธ จะเห็นได้จากการผสมผสานทางวัฒนธรรมของชาวยิว คริสต์กับวัฒนธรรมไทยนั้น จะใช้เวลามากกว่า ตัวอย่างวัฒนธรรมดังกล่าว ได้แก่ วิถีชีวิตของ ชาวยิวคริสต์หรือชาวไทยเชื้อสายเวียดนามเก่าในชุมชนริมน้ำ จังหวัดจันทบุรี

นอกจากนี้ ในชุมชนเรื่องจันทบุรี (สุคติ จันทวิมล, 2519) ได้กล่าวถึงกรณีเมืองจันทบุรี และชาวเวียดนามในจันทบุรีไว้ว่า เมื่อกองทัพฝรั่งเศสยกเข้ามาประจำการยึดเมืองจันทบุรี ตาม อนุสัญญาระหว่างประเทศสยามกับฝรั่งเศส พ.ศ. 2436 เพื่อประกันว่าไทยจะปฏิบัติตามสัญญา เกี่ยวกับดินแดนบนฝั่งแม่น้ำโขงนั้น ไทยวิตกว่า อาจจะต้องสูญเสียจันทบุรีตลอดไป เพราะจันทบุรี นอกจากจะอุดมสมบูรณ์ด้วยพืชพันธุ์ธัญญาหาร แร่ธาตุ เช่น พลอยและทับทิมแล้ว ยังเป็นหัวเมือง ชายทะเลตะวันออกของไทยที่สำคัญทั้งด้านการค้าขายและยุทธศาสตร์ เพราะมีเขตแดนติดต่อกับ ดินแดนเขมรเวียดนามของฝรั่งเศสโดยเฉพาะทางทะเล มีชาวเวียดนามอาศัยอยู่ในเมืองนี้เป็นจำนวน มาก ส่วนใหญ่เป็นพวกที่นับถือคริสต์ศาสนิกายแคทอลิก ซึ่งอพยพมาครั้งใหญ่ในคราวที่หลบหนี การประหารชีวิตประหารพวกนับถือคริสต์ของจักรพรรดิคือคังแห่งเวียดนาม

อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวญวนเวียดนามในจังหวัดจันทบุรีเป็นการหล่อหลอมมาจากความเชื่อในเรื่องของศาสนา คือ ศาสนาคริสต์ นิกายโรมันแคทอลิก ซึ่งมีอิทธิพลต่อระบบความคิด ความเชื่อ และการแสดงตัวตนตลอดจนการดำรงไว้ซึ่งลักษณะทางวัฒนธรรมบางประการที่ยังคงอยู่ในวิถีชีวิตของชาวญวนคริสต์เหล่านี้ ชาวญวนในจังหวัดจันทบุรีเป็นกลุ่มคนกลุ่มหนึ่งที่มีประวัติความเป็นมาอันยาวนาน และมีการดำเนินชีวิตเป็นชุมชนที่สืบทอดวัฒนธรรมและวิถีชีวิตจากอดีตมาถึงปัจจุบัน โดยมีสิ่งที่ร้อยรัดความเป็นชาวญวนไว้ด้วยกัน คือ ศาสนาคริสต์ และศาสนสถานที่เป็นสัญลักษณ์และความศรัทธาของชาวญวนคริสต์ในจังหวัดจันทบุรี นั่นคือ โบสถ์วัดโรมันแคทอลิกหรือ อาสนวิหารพระนางมารีออปฏิสนธินิรมล

นอกจากนี้ ชาวญวนยังเป็นที่รู้จักกันว่า เป็นพวกที่มีฝีมือด้านการทอเสื่อ เสื่อกจันทบูรนั้น ริเริ่มมาจากภูมิปัญญาของชาวญวน ในอดีต ชาวญวนจะทอเสื่อใช้เอง (ดูภาพ 3.4) โดยไปนำต้นกกจากแหล่งอื่นแล้วนำมาสานทอกันในชุมชน ซึ่งสื้อมกกันนั้น ก็หาได้จากชาวจีนในชุมชนเดียวกัน ในรัชสมัยรัชกาลที่ 7 พระนางเจ้ารำไพพรรณี พระราชินีในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จมาชมการทอเสื่อและจัดตั้งกลุ่มชาวบ้านที่ทอเสื่อเพื่อไปสอนการทอเสื่อแก่เหล่าข้าราชการที่วังสวนบ้านแก้ว จังหวัดจันทบุรีด้วย ภูมิปัญญาเรื่องการทอเสื่อนั้น ปัจจุบันแม้จะเลือนหายไปจากชาวญวน หรือการเคลื่อนย้ายวัฒนธรรมการทอเสื่อ ไปอยู่ที่ตำบลบางสระเกล้าแทนชุมชนชาวญวนแล้วก็ตาม อีกทั้งในเวลาต่อมา อุตสาหกรรมพลอยได้เกิดขึ้นและแพร่หลาย ชาวญวนจึงพากันหันไปทำพลอยแทนการทอเสื่อดังที่ปรากฏเป็นชุมชนค้าพลอยตรอกกระจ่างบริเวณตลาดบน แหล่งค้าขายอัญมณีที่ใหญ่ที่สุดของจังหวัดจันทบุรีปัจจุบัน (สง่า นามทอง, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 17 กรกฎาคม 2553) การทอเสื่อ ปัจจุบันมีการฟื้นฟูโดยกลุ่มซิสเตอร์และครูโรงเรียนสตรีมารดาพิทักษ์ ในช่วงโมงงานฝีมือเพื่อให้เด็กๆ ในชุมชนรุ่นหลัง ได้รู้จักภูมิปัญญาการทอเสื่อจันทบูร และผลิตภัณฑ์ของเหล่านักเรียน จะนำไปวางจำหน่ายในงานประจำปีต่างๆ ของชุมชนหรือร้านขายของที่ระลึกชุมชน เป็นต้น

ภาพ 3.4 สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีฯ ทรงทอเสื่อ

ที่มา : www.google.co.th

จะเห็นได้ว่า อัตลักษณ์อันหลากหลายทางด้านเชื้อชาติ ศาสนาของชาวมุขมนตรีน้ำจันทบุรีที่มีทั้งชาวไทย ชาวจีนและชาวยุวนั้น มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันมาตั้งแต่สมัยโบราณ ภายใต้บริบททางพื้นที่เดียวกัน คือ ชุมชนริมน้ำจันทบุรี มีการปะทะสังสรรค์ซึ่งกันและกันมาตลอดหลายยุคหลายสมัยรวมถึงความสัมพันธ์แบบเครือญาติและการแต่งงานข้ามวัฒนธรรมก็ทำให้เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรมขึ้นด้วย และสิ่งเหล่านี้เอง ที่ชาวมุขมนตรีน้ำจันทบุรีมองว่า คือทุนทางสังคมวัฒนธรรม เป็นอัตลักษณ์ของชุมชน อันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอีกประการหนึ่งของชุมชน ความหลากหลายที่ผสมกลมกลืนกันได้อย่างสงบ ผ่านบริบททางสังคมในแต่ละยุคสมัยและเผชิญเหตุการณ์ต่างๆ ทั้งร้ายและดี ทำได้ดี ความหลากหลายทางอัตลักษณ์ของผู้คนในชุมชนริมน้ำจันทบุรีนั้น ก็เป็นเสน่ห์อย่างหนึ่งที่ดึงดูดให้ผู้ที่เข้ามาได้ซึมซับกับวิถีวัฒนธรรมแบบผสมผสานอันหลากหลาย

3.3 วิถีชีวิตคนริมน้ำ

จากการศึกษา พบว่า อัตลักษณ์ด้านเชื้อชาติ ศาสนาอันหลากหลายของผู้คนที่อาศัยอยู่ร่วมกันในชุมชนริมน้ำจันทบุรีนี้ จึงน่าจะกล่าวได้ว่าเป็นสิ่งที่มีค่า เป็นมรดกทางวัฒนธรรมอีกอย่างหนึ่ง เช่นเดียวกับการมี ประวัติศาสตร์ที่ร่วมกันของผู้คนที่หลากหลาย ตลอดจนวิถีชีวิตที่หลอมรวมกันเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนริมน้ำจันทบุรี หรืออาจกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า ความหลากหลายของอัตลักษณ์ในชุมชนริมน้ำจันทบุรีนั่นเองที่กลายมาเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนและเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนด้วยเช่นกันสิ่งเหล่านี้คือ วิถี ที่ชาวมุขมนตรีน้ำจันทบุรีมีร่วมกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ผ่านเหตุการณ์ต่างๆ ผ่านบริบททางสังคมในแต่ละยุคสมัย

จากการพูดคุยกับชาวมุขมนตรีน้ำจันทบุรี ทำให้ทราบว่า ในความหลากหลายของชาติพันธุ์และศาสนา บางครั้ง ก็มีปัญหาอยู่เช่นกัน หากแต่เป็นปัญหาที่สามารถร่วมกันแก้ไขได้ ไม่ใช่ปัญหาที่รุนแรงและส่งผลกระทบต่อสัมพันธ์ภาพอันดีของชาวไทยเชื้อสายจีนและชาวไทยเชื้อสายญวน อาทิ ปัญหาเรื่องกระทบกระทั่งกันของวัยรุ่นในอดีต เนื่องจากฝั่งตลาดล่างที่เป็นแหล่งรวมชาวไทยเชื้อสายจีนกับฝั่งวัดโรมันแคทอลิกของชาวไทยเชื้อสายญวนนั้นอยู่ใกล้กัน แค่ม่าน้ำสายเล็กๆกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างสะพานเชื่อมทั้งสองฝั่งถึงกัน การคมนาคมไปมาระหว่างสองฝั่งของกลุ่มคนหลากเชื้อชาติก็สะดวกคาย เมื่อเวลาที่ฝั่งใดฝั่งหนึ่งมีงานเทศกาล ไม่ว่าจะเป็น งานฉลองศาลเจ้า งานวัด หรืองานคริสต์มาส งานฉลองในเทศกาลทางศาสนาต่างๆ ก็จะมีผู้คนในแต่ละฝั่งเข้ามาเที่ยวชมงาน และหลายครั้ง โดยเฉพาะกลุ่มวัยรุ่น ก็อาจมีการทะเลาะเบาะแว้งกันบ้าง หรืออาจทำร้ายร่างกายกันบ้าง (สัจชัย อานามวัฒน์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 17 มีนาคม 2554) และก็มี

ช่วงหนึ่งที่คุณขยายท่านหนึ่งเล่าให้ฟังว่า ผู้ใหญ่ในแต่ละฝั่ง ก็จะสั่งห้ามเด็กๆ และวัยรุ่นในปกครองของตนไม่ให้ข้ามไปยังอีกฝั่ง เพราะเกรงว่าจะมีเรื่อง ซึ่งนั่นก็นานมาแล้ว เป็นเรื่องเมื่อหลายสิบปีที่แล้ว

อย่างไรก็ดี การจัดการปัญหาข้างต้นของชุมชนที่มีความหลากหลายเช่นนี้ ส่วนต่างก็มีพื้นฐานอยู่บนความประนีประนอม ถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน ความหลากหลายของผู้คนในชุมชนริมน้ำแห่งนี้ จึงผสมผสานกันได้ และสามารถอยู่ร่วมกันได้มายาวนานหลายร้อยปี นอกจากนี้ ความน่าสนใจของชุมชนริมน้ำ ยังพบการปะทะสังสรรค์กันในด้านเศรษฐกิจของผู้คนหลากหลายเชื้อชาติ ศาสนา นั่นคือการทอเสื่อ ซึ่งเป็นภูมิปัญญาแบบชาวญวน การทำพลอยและการค้าขาย ซึ่งต่างก็มีการแลกเปลี่ยนและติดต่อสัมพันธ์กันในระหว่างกลุ่มคนหลากหลายเชื้อชาติหลากหลายอัตลักษณ์ทั้งสามมาโดยตลอด อาทิ ชาวญวนก็ข้ามแม่น้ำไปฝั่งตลาดล่าง เพื่อซื้อเสื่อที่ชาวจีนผสมขึ้นมาเอง นอกจากนี้ชาวไทยชาวจีน และชาวญวนต่างก็มีการดำเนินกิจกรรมอันเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กันมาตั้งแต่อดีต เมื่อฝั่งบ้านใดมีงานเทศกาลหรืองานพิธีทางศาสนา งานเฉลิมฉลองต่างๆ อีกสองชุมชนก็จะเข้ามาร่วมงาน ดังที่ผู้เขียนได้สัมภาษณ์ชาวบ้านอายุประมาณ 50-60 ปีในบริเวณชุมชนริมน้ำ ต่างก็เล่าตรงกันว่า สมัยเด็กๆ หรือเมื่อเป็นหนุ่มสาว หากฝั่งตลาดล่างมีวัวที่ศาลเจ้า ชาวญวนฝั่งวัดโรมันฯ ก็จะข้ามฝั่งไปคู้วัว เช่นเดียวกับงานฉลองโบสถ์หรืองานวัดคริสต์มาส พวกชาวตลาดล่างก็จะข้ามฝั่งมาดู และมาร่วมฉลองงานฝั่งชุมชนวัดโรมันฯ ด้วยเช่นกัน (สุนทรี ประกอบสุข, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 11 มกราคม 2554)

นอกจากนี้ วิถีชีวิตชาวริมน้ำยังหมายถึงเรื่องการอยู่กรกิน วัฒนธรรมและวิถีชีวิตด้านอาหารในชุมชนริมน้ำจันทบูรเป็นสิ่งที่ยังคงหลงเหลือมาในยุคปัจจุบัน อาหารขึ้นชื่อที่สื่อถึงคนและวิถีความเป็นอยู่ของคนเช่น ขนมะป៉อ ขนมะอี ขนมะดอกจอก เป็นขนมของชาวญวน ที่สืบทอดวัฒนธรรมการกินมาจากประเทศเวียดนาม หรือกัวจั๊บ อาหารของชาวจีน ปลาต้มเค็มที่นำวัตถุดิบมาจากแม่น้ำจันทบุรี รวมทั้งขนมไข่ วัฒนธรรมอาหารจากยุคอาณานิคมด้วย อาหารการกินเหล่านี้แม้ว่าปัจจุบันจะยังสามารถหารับประทานได้แต่กรรมวิธีและคนทำก็เปลี่ยนไปหรือขนมบางอย่างก็หายากเป็นต้น

การละเล่นของชุมชนริมน้ำจันทบูรนับเป็นอีกสิ่งหนึ่งที่สะท้อนวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชน ชาวริมน้ำตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันมีการเล่นสกา (ดูภาพ 3.5) คือเกมสกีฬาชนิดหนึ่ง มีลักษณะคล้ายการเล่นหมากรุกของคนไทย ส่วนใหญ่คนเล่นมักเป็นผู้ชายที่ค่อนข้างมีอายุ ปัจจุบัน ชุมสกาก็ยังพบเห็นได้ตรงบริเวณศาลเจ้าตัวเล่าเอี้ย (ดูภาพ 3.7) การละเล่นอีกอย่างหนึ่ง คือ การเล่นลูกกรัน ลูกกรันเป็นการละเล่นที่คล้ายคลึงกับเปตอง แต่เป็นการทอยลูกกรัน การเล่นลูกกรันนั้นเป็นกีฬาของ

ชาวญวน ปัจจุบันก็ยังมีการเล่นการแข่งกันอยู่โดยเฉพาะในช่วงที่ชุมชนริมแม่น้ำจันทบูรจัดงานชาวญวนฝั่งวัดโรมันแคทอลิกก็จะแสดงการละเล่นลูกกรันเพื่อให้คนรุ่นหลังและผู้มาเยือนได้เห็น

ภาพ 3.5 สกา

ที่มา : www.google.co.th

ย่านเก่าแก่ชุมชนริมแม่น้ำจันทบูรแห่งนี้ นอกจากประวัติศาสตร์ความเป็นมาอันเก่าแก่และความหลากหลายทางอัตลักษณ์ของผู้คนหลายเชื้อชาติ ศาสนาแล้ว ยังมีภาพของชุมชนอันงดงามและสงบ เคียงคู่กับบริบททางสังคมของจังหวัดจันทบุรี และภาพเหล่านั้น กล่าวได้ว่า คือ วิถี ของคนที่อาศัยอยู่ในชุมชนริมแม่น้ำจันทบุรีแห่งนี้ และภาพวิถีเช่นนี้ ก็ยังคงพบเห็นได้แม้ในปัจจุบัน ภาพของผู้คนที่ประกอบกิจกรรมต่างๆ ภาพของร้านรวงเก่าแก่ที่ยังเปิดกิจการมาจวบจนปัจจุบัน ภาพคนเฒ่าคนแก่ที่เดินไปมาหาสู่ พบปะพูดคุยกัน ยามเช้า ชาวพุทธจะรอใส่บาตรอยู่หน้าบ้าน ส่วนฝั่งชาวคริสต์ เสียงระฆัง โบสถ์ที่เตือนให้ศาสนิกชนไปประกอบพิธีมิสซาก็ดังดั่ง แม้ว่าความเป็นปัจจุบันอาจเปลี่ยนแปลงถนนเล็กๆภายในชุมชน ไปด้วยสภาพของรถราที่จอดเรียงรายตามหน้าบ้านเรือนแบบเก่าแก่เพราะไม่มีที่จอดรถในบ้านก็ตาม แต่ผู้คนในชุมชนนี้ ต่างก็ระมัดระวังในการใช้ถนนเนื่องจากถนนเส้นเล็กแคบ จึงต้องถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน

จากการศึกษา พบว่า ลักษณะวิถีชุมชนริมแม่น้ำจันทบูร จากการศึกษาวิถีชีวิตแบบชุมชนริมน้ำต่างๆ ล้วนมีความคล้ายคลึงกัน ไม่ว่าจะเป็นในด้านของภูมิณีเวศน์การตั้งบ้านเรือน ประวัติศาสตร์ชุมชนที่เกี่ยวกับความเป็นย่านที่เคยเจริญรุ่งเรืองในด้านการค้า หรือความเป็นแหล่งรวมวัฒนธรรมและประเพณีที่สืบทอดจากอดีตมาถึงปัจจุบัน จากกรณีศึกษาได้ศึกษาเทียบเคียงกับชุมชนคลองบางหลวง กรุงเทพมหานคร เนื่องจากว่า คลองบางหลวงจัดเป็นคลองขนาดใหญ่กว่าคลองในละแวกใกล้เคียง เป็นทางออกของแม่น้ำเจ้าพระยาสายเดิมก่อนจะมีการขุดคลองลัดบางกอกในรัชสมัยของพระไชยราชาฯ สมัยกรุงศรีอยุธยา จากคลองบางกอกน้อยมาบรรจบบริเวณปากคลองบางกอกใหญ่ ก่อให้เกิดแม่น้ำสายใหม่ขึ้น ตั้งแต่โรงพยาบาลศิริราชจรดหน้าวัดอรุณฯ เหตุนี้ ส่งผลให้ต่อมา เมืองธนบุรีจึงกลายเป็นเมืองหน้าด่านและเป็นด่านขนอนจัดเก็บภาษีทางน้ำของสิน ค้าจากปักษ์ใต้ที่ลำเลียงสู่กรุงศรีอยุธยาในรัชสมัยของสมเด็จพระนารายณ์

จากความสำคัญของคลองบางหลวงพบว่า มีสิ่งที่น่าสนใจเรียกว่า เป็นทุนทางสังคม วัฒนธรรมที่มีความคล้ายคลึงกับชุมชนริมน้ำจันทบูร คือ บริเวณคลองบางหลวงนี้เป็นแหล่งรวมของกลุ่มชนอันหลากหลายในอดีต ตั้งแต่บรรดาขุนนางเก่าแก่ แขกมุสลิม ชาวไทย ชาวจีน ฯลฯ ที่เข้ามาตั้ง เหมือนกันกับความหลากหลายในชุมชนริมน้ำจันทบูร ที่รวมคนเชื้อชาติไทย จีนและญวนไว้ในพื้นที่เดียวกัน กล่าวคือ มีความหลากหลายของคนต่างเชื้อชาติ ศาสนาเป็นอัตลักษณ์เหมือนกัน นอกจากนี้ เมื่อครั้งอดีต ย่านคลองบางหลวงยังคงเคยเป็นย่านทำทองที่มีชื่อเสียงมาก ซึ่งหมายถึงความเป็นย่านการผลิตที่สำคัญ เช่นเดียวกับที่ชุมชนริมน้ำจันทบูรเป็นแหล่งการค้าสำคัญในอดีต พบงานฝีมือเช่น การทอเสื้อที่บ้านญวน หรือชุมชนชาวญวนวัดโรมันแคทอลิกเช่นกัน ดังนั้น ในด้านของความเป็นชุมชนที่มีภูมิปัญญาของชุมชนริมน้ำจันทบูร ก็พบวิถีภูมิปัญญาในลักษณะเดียวกันด้วยที่ชุมชนคลองบางหลวงนี้

นอกจากนี้ การท่องเที่ยวในแถบคลองบางหลวงนี้ นอกจากนักท่องเที่ยวที่ลงเรือยนต์ชมคลองแล้ว คนทั่วไปก็มีแวะเวียนมาบ้างแต่ไม่คึกคัก ซึ่งจะแตกต่างจากชุมชนริมน้ำจันทบูรตรงที่ชุมชนริมน้ำจันทบูรจะเป็นลักษณะตลาดบก แต่อยู่ริมแม่น้ำ และถึงแม้จะมีคนจากภายนอกแวะเวียนเข้ามาเยี่ยมชม แต่ก็ยังไม่มากมายเสียจนกระทั่งอาจกระทบกับวิถีชีวิตแบบธรรมชาติของคนในชุมชนเท่าไรนักเช่นเดียวกัน สำหรับชุมชนคลองบางหลวงจากคำบอกเล่าของคุณตาคุณยายที่เป็นคนดั้งเดิม ได้ความว่า คลองบางหลวงเคยเป็นตลาดน้ำที่คึกคัก มีพ่อค้าแม่ขายพายเรือขายของกันในคลอง แม้แต่คุณตาคุณยายเองก็เคยพายเรือขายของ แต่หลังๆก็ซบเซา ชุมชนริมน้ำจันทบูรก็เคยเป็นย่านการค้า เป็นตลาดสินค้าสำคัญที่เจริญรุ่งเรืองในอดีต แต่ปัจจุบัน การสะท้อนภาพอดีตเช่นนั้นอาจเป็นไปได้ เนื่องจากบริบททางสังคม วิถีชีวิตบางประการของผู้คน ชุมชนได้เปลี่ยนไป เพราะคลองบางหลวงก็ไม่ได้ดำเนินการในลักษณะเดียวกับแหล่งท่องเที่ยวตลาดน้ำที่อื่นๆที่เป็นที่รู้จักแพร่หลาย ดังนั้น จึงคงเหลือเพียงคำบอกเล่าถึงภาพอดีตเท่านั้น ที่ทำให้เรารู้ว่าที่นี่เคยเป็นตลาดน้ำมาก่อน(จรัส ชุมเรื่องรอง, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 1 มิถุนายน 2553.) ซึ่งไม่ต่างจากชุมชนริมน้ำจันทบูรที่กำลังสะท้อนภาพความเป็นตลาดบกแห่งใหม่ที่เกิดขึ้นท่ามกลางกระแสวัฒนธรรมการท่องเที่ยว แต่ก็เป็นไปได้ในรูปแบบการปรับปรุงแต่ไม่เปลี่ยนแปลง คือ การปรับสภาพภูมิทัศน์ การให้ความร่วมมือกับกิจกรรมด้านการท่องเที่ยว การปรับวิสัยทัศน์ให้สอดคล้องกับยุคสมัย ไม่เป็นไปในลักษณะการต่อต้านภาครัฐหรือกระแสทุนนิยม แต่อยู่ร่วมกัน ประสานงานกันได้ ขณะเดียวกัน ก็จะไม่ยอมให้ชุมชนต้องสูญเสียทุนทางสังคมวัฒนธรรม อัตลักษณ์ วิถีชีวิตหรือถูกกลืนกลาย และดำเนินการโดยให้คนในเป็นผู้จัดการชุมชนของตนเองแท้จริง

การศึกษาเปรียบเทียบชุมชนริมน้ำจันทบูรและชุมชนคลองบางหลวง ชุมชนทั้งสองนั้นก็ยังไม่ได้มีลักษณะของความเป็นตลาดที่สมบูรณ์อย่างที่ตลาดการท่องเที่ยวต้องการ เนื่องจากใน

ปัจจุบัน ชุมชนคลองบางหลวงมีเพียงกลุ่มคนที่เป็นคนทั้งจากในพื้นที่และนอกพื้นที่เข้าไปจัดการด้านการจัดสร้าง อาทิ แกลอรี หรือร้านขายสินค้าที่ระลึก ร้านอาหารและขนมพื้นบ้านต่างๆ เพื่อรองรับการเข้ามาของคนจากภายนอกและนักท่องเที่ยวที่นิยมชมชอบวิถีชีวิตแบบชุมชนริมน้ำ สำหรับชุมชนริมน้ำจันทบูรก็พบลักษณะแบบชุมชนคลองบางหลวงอยู่เช่นกัน ในส่วนของความเป็นตลาดย่อยๆที่ไม่ได้มีวัตถุประสงค์ชัดเจนที่จะขยายตลาดชุมชนเพื่อตอบสนองการท่องเที่ยวในปัจจุบัน หากแต่ต้องการคงสภาพดั้งเดิมของความเป็นชุมชนเก่าแก่และวิถีชีวิตคนริมน้ำเอาไว้ให้มากที่สุดมากกว่า

ชุมชนริมน้ำจันทบูรได้มีความพยายามที่จะอนุรักษ์และการบูรณะแบบคงสภาพของ ความเก่าแก่ของสถาปัตยกรรมบ้านเรือนแบบเก่าเอาไว้ให้ได้มากที่สุด จะปรับปรุงก็เพียงแค่การทาสี ให้อุณหภูมิใหม่ การซ่อมแซมส่วนที่สึกหรอ โดยใช้วัสดุที่เหมือนหรือใกล้เคียงกับของเดิมมากที่สุด ลักษณะดังกล่าว จะพบเห็นได้จากชุมชนที่น่าสนใจอีกชุมชนหนึ่ง นั่นคือ กรณีศึกษาชุมชนเก่าแก่ริมแม่น้ำโขง เชียงคาน เมืองเชียงคาน คือ อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย เป็นเมืองเก่าที่กำลังจะถูกกระแสธารแห่งการพัฒนาให้กลายเป็นชุมชนแห่งการท่องเที่ยว ด้วยสภาพชุมชนที่เป็นเรือนไม้เก่าแก่แบบดั้งเดิม และภูมิทัศน์ริมน้ำโขงอันงดงาม ซึ่งสภาพความเป็นแหล่งบ้านเก่า และประเพณี ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นเช่นนี้ ทำให้ชุมชนเมืองเชียงคานมีความคล้ายคลึงกับชุมชนริมน้ำจันทบูร นอกจากนี้ จากที่กล่าวมาว่า ชุมชนริมน้ำจันทบูรเป็นชุมชนที่มีความหลากหลายด้านวัฒนธรรม เชื้อชาติ ศาสนา จนกลายมาเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนริมน้ำจันทบูร อันเป็นทุนทางสังคมวัฒนธรรมของชุมชนประการหนึ่ง ชุมชนเมืองเชียงคานด้วยความที่เป็นเมืองริมน้ำโขง มีอาณาเขตติดต่อกับประเทศลาว จึงมีการสัมพันธ์แลกเปลี่ยน ตลอดจนการผสมผสานทางวัฒนธรรมระหว่างไทย – ลาว มาตั้งแต่อดีต วิถีชีวิตของชาวเชียงคาน จึงพบว่ามิกซ์อายุวัฒนธรรมแบบชาวลาวหลวงพระบางอยู่ไม่น้อย นอกจากนี้ยังมีการรับเอาประเพณีวัฒนธรรมแบบชาวลาวมาปฏิบัติ อาทิ การตักบาตรข้าวเหนียว ชุมชนริมน้ำจันทบูรมีประเพณีอันสืบทอดมาจากการเป็นชุมชนแห่งวิถีสามวัฒนธรรม คือ ไทย จีนและญวน การผสมผสานทางพิธีกรรม ความเชื่ออาจเกิดจากการยอมรับและเคารพในสิทธิ และความหลากหลาย ในพื้นที่ชุมชนริมน้ำจันทบูร จะพบศาสนสถานทั้งวัดพุทธ วัดจีน วัดญวน อันน้อมนิกายตลอดจน โบสถ์คริสต์ การประกอบประเพณีพิธีกรรมของผู้คนในชุมชนริมน้ำจันทบูร เป็นไปแบบอิสระ และอาจมีการเข้าร่วมในประเพณี พิธีกรรมของกันและกัน อาทิ ชาวพุทธก็ไปร่วมเฉลิมฉลองงานคริสต์มาสได้ โดยไปร่วมสนุกในการจับฉลากของขวัญกับทางโบสถ์ หรือการเข้าร่วมประเพณีตักบาตรข้าวห่อ ซึ่งเป็นประเพณีดั้งเดิมในชุมชนริมน้ำจันทบูร ในช่วงงานเทศกาลหรืองานประจำปี เพื่อสะท้อนถึงการย้อนวัน เวลาและวิถีชีวิตในอดีตของชาวริมน้ำจันทบูรด้วยเช่นกัน

จากการศึกษาเรื่องราวของ ชุมชนคลองบางหลวง กรุงเทพมหานครและชุมชนเมือง เชียงคาน จังหวัดเลยเปรียบเทียบกับชุมชนริมน้ำจันทบูร พบว่า ภาพบางอย่างที่เรียกว่าเป็นภาพวิถีชีวิตของคนที่อยู่ริมแม่น้ำนั้นดูเหมือนจะคล้ายๆกัน ไม่เพียงแต่ชาวชุมชนริมน้ำจันทบูร วิถีของความเป็นชาวชุมชนริมแม่น้ำทั่วทุกแห่งมักเป็นภาพของชุมชนที่มีวันวานอันสงบงาม ชีวิตที่เรียบง่าย ความเป็นย่านที่เคยมีความสำคัญด้านเศรษฐกิจ มีประวัติศาสตร์ความเป็นมา และมีความสืบเนื่องของกลุ่มคนที่เคยอาศัยและยังคงอาศัยอยู่ในพื้นที่ดั้งเดิม บ้านเรือนที่เป็นแบบเฉพาะของคนในแต่ละชุมชนริมแม่น้ำ มักหนีไม่พ้นบ้านเรือนแถว ทำด้วยไม้ หรืออาจมีสถานที่ที่เคยมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์หลงเหลืออยู่จนปัจจุบัน มีศาสนสถานกลุ่มชุมชน เพื่อเป็นศูนย์รวมของกิจกรรมต่างๆของผู้คน กล่าวได้ว่า วิถีชีวิตคนริมน้ำ บางครั้งอาจไม่ใช่อื่นใด หากเป็น ภาพ และบรรยากาศแบบชุมชนริมแม่น้ำที่งดงามทุกๆแห่งนั่นเอง และสิ่งเหล่านี้ คือ มรดกอันทรงคุณค่า ที่ชุมชนริมน้ำจันทบูรรวมถึงชุมชนริมน้ำอื่นๆพึงรักษาไว้และเป็นความทรงจำอันงดงามแก่ผู้มาเยือนตลอดไป (ชุมพล อักพันธานนท์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 1 มิถุนายน 2553)

ชุมชนริมน้ำจันทบูรเป็นชุมชนที่มีทรัพยากรทางวัฒนธรรม ซึ่งถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันเป็นทุนทางสังคมของชุมชนได้แก่ ประวัติศาสตร์ความเป็นมาอันยาวนาน ในฐานะชุมชนซึ่งเป็นชุมชนการค้าเก่าแก่ที่เจริญรุ่งเรืองในอดีต ประวัติความเป็นมาของบ้านเรือน อาคารสถานที่ตลอดจนผู้คนที่อยู่อาศัยที่มีบทบาทในประวัติศาสตร์ไทย ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา กระทั่งสมัยรัชกาลที่ 5 และผ่านบริบททางสังคมในยุคสมัยต่างๆทั้งความรุ่งเรืองและความเสื่อมถอย ซึ่งกล่าวได้ว่า ชุมชนริมน้ำจันทบูรนี้ เป็นชุมชนที่พลวัตทางประวัติศาสตร์ และประวัติศาสตร์ก็ถูกนำมาเป็นเครื่องมือในการสร้างจิตสำนึกร่วมของคนในชุมชน ตลอดจนความรู้สึกภาคภูมิใจและรักในชุมชนบ้านเกิดของชาวริมน้ำจันทบูร ทั้งในด้านการรวบรวมเรื่องราวในวิถืทางประวัติศาสตร์ ท้องถิ่นที่ดี การจัดทำสาแหรกครอบครัวที่ดี นำไปสู่การก่อตั้งพิพิธภัณฑ์ชุมชนที่เป็นแหล่งการเรียนรู้ประจำท้องถิ่นขึ้น สำหรับคนในชุมชนได้ใช้ประโยชน์ร่วมกัน และสะท้อนตัวตนในมิติประวัติศาสตร์ชุมชนสู่คนภายนอก

นอกจากนี้ ความเป็นชุมชนที่มีอัตลักษณ์ทางเชื้อชาติอันหลากหลาย ทั้งชาวไทยเชื้อสายจีน ชาวไทยและชาวไทยเชื้อสายญวน ที่เข้ามาตั้งรกรากและอยู่อาศัยในชุมชนริมน้ำจันทบูรแห่งนี้มาตั้งแต่อดีต รวมถึงการมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน ทั้งการแลกเปลี่ยนเชิงการค้า ความสัมพันธ์ทางเครือญาติผ่านการแต่งงานตลอดจนความขัดแย้งและการแก้ปัญหาความขัดแย้งร่วมกันของกลุ่มคนหลากหลายเชื้อชาติ ศาสนานี้ จึงกล่าวได้ว่า ความหลากหลายที่สามารถอยู่ร่วมกัน การผ่านบริบททางสังคมในแต่ละยุคสมัยมาร่วมกันของผู้คนในชุมชนริมน้ำจันทบูรนี้เอง ถือเป็นอัตลักษณ์ที่น่ากล่าวถึงในฐานะที่เป็นทุนทางสังคมหรือทรัพยากรทางวัฒนธรรมประการหนึ่ง

ภาพชุมชนริมแม่น้ำจันทบุรี และวิถีชีวิตแบบคนที่อาศัยอยู่ริมแม่น้ำตลอดจนวัฒนธรรม การกินและการละเล่นพื้นบ้าน สะท้อนความเป็นอยู่ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันได้ ภาพวันวานอันสงบ งามและวิถีชีวิตที่ราบเรียบ เป็นไปแบบเกื้อกูลกัน แม้ว่าปัจจุบัน ชุมชนริมน้ำจันทบุรี จะไม่ได้เป็น ชุมชนการค้าที่คลาคล่ำไปด้วยผู้คนเหมือนสมัยก่อน แต่ชาวริมน้ำก็พยายามที่จะประสานความร่วมมือ ทั้งจากคนในชุมชนและหน่วยงานต่างๆ รวมไปถึงภาครัฐอย่างพาณิชย์จังหวัด เพื่อนำไปสู่ กระบวนการจัดการชุมชนในมิติทรัพยากรวัฒนธรรมในลำดับต่อไป เพื่อยื่นหยัดความเป็น ชุมชน เข้มแข็งด้านการจัดการชุมชนทางวัฒนธรรม และวิถีชีวิตของชุมชนริมน้ำจันทบุรี จะได้ไม่ถูกกลืน กระจายหรือสูญสลายไปในท่ามกลางกระแสทุนนิยมท่องเที่ยวในยุคโลกาภิวัตน์ ดังเช่นชุมชนริม แม่น้ำอื่นๆประสบ โดยคนในชุมชน ลูกขึ้นมาตระหนักในสิ่งที่ชุมชนเห็นว่าเป็นทุน มรดก หรือ ทรัพยากรทางวัฒนธรรมของตน และนำมาประยุกต์ใช้เพื่อสร้างพลังแก่ชุมชนในกระบวนการ จัดการชุมชนซึ่งนั่นก็เป็นผลมาจากชาวริมน้ำเห็นทุนทางสังคมวัฒนธรรมของตนเอง ตระหนักใน คุณค่าและหวงแหน ตลอดจนใช้ทุนหรือทรัพยากรทางสังคมวัฒนธรรมของชุมชนเพื่อเป็นเครื่องมือ ในการต่อรองกับภาครัฐและเป็นเครื่องแสดงถึงพลังของชุมชนในเวลาต่อมา

บทที่ 4

กระบวนการจัดการชุมชนริมน้ำจันทบูรในกระแสการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ชุมชนริมน้ำจันทบูร เป็นชุมชนที่มีความเป็นมาเก่าแก่ ประวัติศาสตร์อันยาวนาน มีความสำคัญในฐานะย่านการค้าเก่าแก่ในอดีตที่เคยเจริญรุ่งเรือง เป็นชุมชนที่มีความหลากหลายของผู้คนหลายเชื้อชาติศาสนาที่เข้ามาอยู่อาศัยมาช้านาน มีอัตลักษณ์ และวิถีชีวิตที่สงบงาม ซึ่งสิ่งเหล่านี้ชาวริมน้ำจันทบูรมองว่าเป็น มรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน เป็นสิ่งอันทรงคุณค่าที่ชาวริมน้ำจันทบูรภาคภูมิใจและต้องการเก็บรักษาความเป็นมรดกทางวัฒนธรรมเหล่านี้ไว้ ตลอดจนมีความภูมิใจที่จะนำเสนอความเป็นชุมชนที่มีมรดกทางวัฒนธรรมสู่ภายนอก โดยกระบวนการนำเสนอผ่านการเก็บรวบรวมทุกมรดกทางวัฒนธรรม สะท้อนผ่านพิพิธภัณฑ์ชุมชนและป้ายนิทรรศการต่างๆ

ทั้งนี้ กระบวนการจัดการชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวดังกล่าวอาจเกิดขึ้นไม่ได้ ถ้าไม่มีการเกื้อหนุนหรือการริเริ่มและหยิบยื่นแนวทางบางประการผ่านรัฐ ซึ่งเป็นผู้วางนโยบายทางสังคมและวัฒนธรรมแก่ชุมชน มีการส่งผ่านโดยกลุ่มคนที่เป็นตัวแทนของภาครัฐ อาทิ จังหวัด พาณิชจังหวัด เทศบาลฯ เป็นต้นดังที่กล่าว ชุมชนริมน้ำจันทบูรเองก็กำลังดำรงอยู่ในท่ามกลางกระแสการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเช่นเดียวกับชุมชนอื่นๆหลายแห่ง อีกทั้งได้รับความสนใจอันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการริเริ่มแนวคิดจัดทำเส้นทางสายเศรษฐกิจวัฒนธรรมโดยจังหวัด เนื่องจาก จังหวัดจันทบุรีนั้น เป็นที่ทราบกันดีว่า เป็นแหล่งท่ามาค้าพลอยเก่าแก่ ถนนอัญมณีเป็นเสมือนแหล่งรวบรวมพ่อค้าพลอยผู้นำพลอยจากทั่วทุกมุมโลกเข้ามาค้าขายแลกเปลี่ยนกันที่ถนนสายนี้ คือ บริเวณที่เรียกว่า ตรอกกระเจ่าง หรือ ตลาดบน มาหลายยุคหลายสมัย ซึ่งบริเวณดังกล่าว เป็นจุดที่มีความเชื่อมต่อกันกับชุมชนตลาดล่างและชุมชนวัดโรมันแคทอลิก ซึ่งรวมกันเป็นอาณาบริเวณที่เป็นชุมชนริมน้ำจันทบูร สามารถเดินทางเชื่อมต่อถึงกันได้แม้จะเดินก็ไม่ได้ห่างไกลลำบาก อีกทั้งยังเป็นแหล่งที่ผู้คนทั้งชาวไทย ชาวจีนและชาวญวนเข้ามาคลุกคลีปะปนเพื่อทำการค้าพลอยมาตั้งแต่อดีต (ดูภาพ 4.1)

ภาพ 4.1 ชุมชนริมน้ำจันทบูรในอดีตสมัยรัชกาลที่ 5
ที่มา : วารสารเสียงริมน้ำ, 2552.

ปัจจัยเหล่านี้ คือ ที่มาของการริเริ่มโครงการที่ทางจังหวัดเล็งเป้าหมายไปที่ชุมชนริมน้ำจันทบูร โดยในบทนี้จะได้กล่าวถึงการเข้ามาและบทบาทของพานิชจังหวัดต่อชุมชนริมน้ำจันทบูร รวมทั้งปฏิกิริยาของชุมชน การเกิดขึ้นของกลุ่มแกนนำชุมชนและความคิดเห็นตลอดจนกระบวนการรับทราบนโยบายของพานิชจังหวัดของชุมชน อีกทั้ง การจัดการชุมชนในมิติทางทรัพยากรวัฒนธรรมซึ่งก็คือ ทุนทางสังคมวัฒนธรรมของชุมชนริมน้ำจันทบูรดังกล่าวด้วย

4.1. พานิชย์จังหวัดกับแผนการจัดสร้างเส้นทางสายเศรษฐกิจวัฒนธรรม

ปัจจุบัน การท่องเที่ยวถือเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง นั่นคือ เป็นสิ่งที่ผู้คนทั่วไปในสังคมสนใจ และกระทำกันจนเป็นความแพร่หลาย ความหมายของคำว่าวัฒนธรรมการท่องเที่ยวตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2546)แล้ว หมายถึง การท่องเที่ยวที่มุ่งศึกษา เรียนรู้ เพื่อให้เข้าใจถึง ความเจริญของงามในด้านต่าง ๆ ของคน สังคม วิถีชีวิต ของท้องถิ่นต่าง ๆ โดยสามารถศึกษาได้จากประวัติศาสตร์ ดำานาน ปราชญ์ท้องถิ่น ภูมิสถาปัตยกรรม วิถีชีวิต การงาน อาชีพ ศิลปะ ประเพณี นาฏศิลป์ ทั้งในอดีตและปัจจุบัน ทั้งนี้ได้มุ่งในการที่จะต้องสร้างสิ่งใหม่ขึ้นมาหรือว่าต้องดำรงสภาพ เดิมแต่ครั้งอดีตมา หากแต่ศึกษาความเป็นมา (อดีต) เพื่อสร้างความเข้าใจ เพื่อที่จะรับรู้ความเป็นจริงในปัจจุบันได้โดยความเข้าใจ ซึ่งการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมนั้น สามารถทำได้หลายรูปแบบและหลายแนวคิด

ชุมชนริมน้ำจันทบูร ก็เป็นชุมชนที่มีทุนทางสังคมวัฒนธรรมของตนเอง ทั้งด้านความเป็นแหล่ง ย่านที่มีประวัติศาสตร์ ความเป็นมาเก่าแก่ มีอัตลักษณ์ของคนในพื้นที่และมีวิถีชีวิตแบบชาวชุมชนริมน้ำ ปัจจัยเหล่านี้ ทำให้ชุมชนริมน้ำจันทบูรกำลังจะก้าวสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญแห่งหนึ่งของจังหวัดจันทบุรี โดยในทัศนะของทางจังหวัดเองก็เล็งเห็นถึงความน่าจะเป็นใน

จุดนี้ จึงดำเนินการเสนอแผนการท่องเที่ยวเชิงเศรษฐกิจวัฒนธรรม พาณิชย์ได้จังหวัดเห็นความสำคัญของย่านถนนอัญมณีก็อปกับมีโครงการที่จะสร้างถนนสายเศรษฐกิจเพื่อกระตุ้นกระบวนการค้าขายพลอยในจังหวัดจันทบุรี อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากโครงการนำร่องซึ่งเป็นนโยบายเสริมสร้างเศรษฐกิจการค้าพลอยของ (สำนักงานพาณิชย์จังหวัด, 2552) ในด้านการทำงานของพาณิชย์จังหวัดจันทบุรี ได้มีลักษณะการทำงานในเชิงการส่งเสริมเศรษฐกิจการค้าและการท่องเที่ยวภายในจังหวัดจันทบุรีอย่างต่อเนื่อง โดยบทบาทและหน้าที่ของพาณิชย์จังหวัดจันทบุรี ได้แก่

1 พัฒนาเศรษฐกิจการค้าของจังหวัด โดยร่วมมือกับภาคราชการ หอการค้าจังหวัด สมาคมการค้า และสถาบันการค้าที่บทบาทสำคัญต่อการพัฒนาการค้าของจังหวัด ดำเนินการจัดระเบียบการค้าของจังหวัด รวมทั้งวางแผนและปฏิบัติการส่งเสริม สนับสนุนภาคธุรกิจการค้าให้มีความสามารถในการแข่งขัน

2 จัดทำอุปสงค์สินค้าและบริการเป้าหมาย (Demand side) และขนาดของตลาด (Market side) เพื่อประเมินสถานการณ์ วางแผนกลยุทธ์ และเสนอแนวทางในการพัฒนาและแก้ไขปัญหา เศรษฐกิจการค้าระดับจังหวัด

3 สนับสนุนผู้ประกอบการวิสาหกิจการค้าของจังหวัด โดยทำหน้าที่เป็นศูนย์บริการธุรกิจการค้า (Business Action Center) ให้บริการด้านการให้คำปรึกษา แนะนำ อำนวยความสะดวกด้านการค้า และสนับสนุน การขยายการค้าการลงทุน รวมทั้งการใช้สิทธิ์ประโยชน์ทางการค้า

4 ให้บริการประชาชนด้านการพาณิชย์ (One Stop Service Center) โดยการรับเรื่องราว ร้องเรียน การให้บริการด้านข้อมูลข่าวสารและข้อมูลสารสนเทศ รวมทั้งจัดระบบบริหารจัดการข้อมูลให้มีความพร้อมทันสมัย เชื่อมโยงระหว่างภูมิภาคกับส่วนกลาง และ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้บริการประชาชนอย่างสะดวกรวดเร็วและมี ประสิทธิภาพ

5 ส่งเสริมและพัฒนาการตลาดสินค้าและบริการของจังหวัด โดยการจับคู่ธุรกิจ สร้างเครือข่ายธุรกิจ เสริมสร้างและพัฒนายกระดับ คุณภาพ มาตรฐาน และตราสัญลักษณ์สินค้าและบริการของจังหวัดสู่ระดับสากล โดย ให้ความสำคัญกับการตลาดสินค้าชุมชนและท้องถิ่น (OTOP) และธุรกิจขนาดกลาง และขนาดย่อม (SMEs) เพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นในการขยายตลาดการค้าทั้งในประเทศและต่างประเทศ

6 ปฏิบัติงานอื่นๆ ด้านการพาณิชย์และกฎหมายที่เกี่ยวข้องตามที่ได้รับมอบหมาย

ดังนั้น ในส่วนของจังหวัดจันทบุรี ทางพาณิชย์จังหวัดจึงได้มีแนวคิดที่จะรวมเอาบริเวณถนนอัญมณี คือ ชุมชนตลาดบน ที่เรียกว่าตรอกกระเจ่าง ชุมชนตลาดล่างซึ่งเป็นแหล่งย่านเก่า และแหล่งสถาปัตยกรรมโบราณกับชุมชนวัดโรมันแคทอลิกที่อยู่ตรงข้าม อันเป็นที่ตั้งของศาสนสถานสำคัญ ซึ่งเป็นสถานที่ท่องเที่ยวอันมีชื่อเสียง คือ อาสนวิหารพระนางมารีอาห์ปฏิสนธินิรมล

เข้าไว้ด้วยกัน โดยพื้นที่ชุมชนริมน้ำจันทบูรทั้งหมดจะรวมเข้าเป็นเส้นทางสายเศรษฐกิจและวัฒนธรรม (ดูภาพ 4.2) เพื่อกระตุ้นนักท่องเที่ยวให้เข้ามาบริโภคสินค้าอัญมณีและรวมไปถึงสินค้าทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชุมชนริมน้ำจันทบูรด้วยในคราวเดียวกัน ทั้งนี้ เพื่อเป็นการกระตุ้นเศรษฐกิจการค้าพลอยในตลาดพลอยเมืองจันทน์และกระบวนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นการสร้างรายได้สู่จังหวัดและชุมชน (เกษม สุขแสวง, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 8 มิถุนายน 2554¹)

ภาพ 4.2 เส้นทางสายเศรษฐกิจวัฒนธรรม
ที่มา : ชุมชนริมน้ำจันทบูร, 2552.

ตัวแทนจากพาณิชย์จังหวัดกล่าวว่า ในกระบวนการเข้าสู่ชุมชนของแผนพาณิชย์จังหวัดดังกล่าว เจ้าหน้าที่พาณิชย์จังหวัดและพาณิชย์จังหวัดเองซึ่งในช่วงเวลาเริ่มนั้น คือ คุณเลิศ หล้า นาคะเกษ โดยจะมีการเข้าประชุมร่วมกับเทศบาลและองค์การบริหารส่วนตำบลจันทนิมิต ในขณะนั้น ทางหน่วยงานของรัฐเหล่านี้ได้เข้าไปสำรวจพูดคุยกับชาวริมน้ำจันทบูร ซึ่งต่อมา ชุมชนนี้ได้รวมกลุ่ม เกิดกลุ่มคณะกรรมการชุมชนริมน้ำจันทบูร ซึ่งก็คือ กลุ่มแกนนำชุมชนขึ้น เป็นการรวมตัวกันเองโดยชาวริมน้ำฯ ไม่เกี่ยวกับบทบาทในด้านการบริหารท้องถิ่นหากแต่เป็นบทบาทในด้านการจัดการชุมชนเพื่อดำเนินการจัดการควบคู่ไปกับนโยบายของพาณิชย์จังหวัด

ความคิดเห็นจากกลุ่มแกนนำชุมชนไม่ได้เป็นไปในลักษณะขัดขวาง อาจมีความเห็นแย้งกับแนวทางของพาณิชย์จังหวัดบ้าง ในการประชุมร่วมกันตั้งแต่ครั้งแรกช่วงปี พ.ศ..2551 กลุ่มริมน้ำจันทบูรก็ยืนยันหนักแน่นตั้งแต่ต้นว่า จะไม่เปลี่ยนแปลงชุมชนให้เป็นตลาดเพื่อการค้าขาย ไม่เปลี่ยนสภาพวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมที่เคยเป็นวิถีธรรมดา ชาวบ้านอาศัยอยู่ในชุมชน ใครค้าขายก็ดำเนินการไปใครมีอาชีพอื่นก็ทำไป การที่จะให้ชุมชนฯ เนรมิตภาพอดีตแบบที่เป็นย่านตลาดการค้าเหมือนในสมัยก่อนไฟไหม้ขึ้นนั้น เป็นสิ่งที่ชาวชุมชนฯ ไม่เห็นด้วย แต่ก็ยินดีที่จะให้ความร่วมมือไม่ว่าจะเป็น ด้านการปรับสภาพภูมิทัศน์ การจัดกิจกรรมชุมชนเพื่อเผยแพร่และส่งเสริมการ

¹ เจ้าหน้าที่สำนักงานพาณิชย์จังหวัดจันทบุรี ที่เกี่ยวข้องและรับทราบข้อมูลเรื่องแผนพัฒนาเส้นทางสายเศรษฐกิจวัฒนธรรมชุมชนริมน้ำจันทบูร

ท่องเที่ยวของจังหวัดจันทบุรีร่วมกับพาณิชย์จังหวัดดังกล่าว จะเห็นได้ว่า ชุมชนฯ ไม่ได้มีปฏิกิริยาต่อต้านนโยบายของพาณิชย์จังหวัด หากแต่การเข้ามาดำเนินการของจังหวัดต่อชุมชนนั้น ชาวชุมชนฯมีส่วนร่วมและมีอำนาจในการจัดการตลอดจนการตัดสินใจดำเนินกิจกรรมต่างๆ เหล่านี้คือ ปฏิกิริยาของชุมชนที่เด่นชัดต่อนโยบายของพาณิชย์จังหวัด

4.2 ปฏิกิริยาของชุมชนต่อนโยบายพาณิชย์จังหวัด

จากนโยบายพาณิชย์จังหวัด ก่อให้เกิดแรงกระตุ้นบางอย่างภายในชุมชนขึ้น นั่นคือการกระตุ้นจิตสำนึกของคนในชุมชนเพื่อต่อรอง รวมทั้งเรียนรู้และร่วมมือกัน โดยมีแนวคิดและกระบวนการจัดการชุมชนริมน้ำจันทบูร โดยคนในชุมชนเอง เพื่อให้ผลประโยชน์เกิดแก่คนในชุมชนอย่างแท้จริง อีกทั้งยังเป็นการป้องกันการเข้ามาเปลี่ยนแปลงวิถีวัฒนธรรมและปัญหาการล่มสลายของชุมชนและวัฒนธรรมชุมชนอีกประการหนึ่งด้วย

ทั้งนี้ เนื่องจากชุมชนริมน้ำจันทบูรนั้นขึ้นชื่อว่า ชุมชนริมน้ำ หลายคนอาจเข้าใจว่าแนวทางการพัฒนาก็น่าจะเหมือนกับชุมชนริมน้ำอื่นๆ ทั่วไปในประเทศ อาทิ ดำเนินสะดวก อัมพวา ดอนหวาย ฯลฯ แต่คณะกรรมการชุมชน ซึ่งก็คือกลุ่มแกนนำชุมชนกลับมองต่างออกไป และไม่คิดว่าการนำรูปแบบของตลาดเก่าริมน้ำอื่นๆ มาใช้จะเป็นสิ่งที่เหมาะกับชุมชนริมน้ำจันทบูร กล่าวคือ ปัจจัยด้านวิถีชีวิตของตลาดน้ำภาคกลางและทำน้ำแห่งตะวันออกนั้นแตกต่างกันอยู่มาก ตลาดน้ำภาคกลางเป็นตลาดซึ่งซื้อขายของกันบนเรือ ฉะนั้นบ้านริมน้ำของภาคกลางจึงหันหน้าเข้าหาสายน้ำทั้งสองฝั่ง ส่วนที่ชุมชนริมน้ำจันทบูรตั้งแต่อดีตที่เป็นย่านการค้าเก่าแก่นั้น แม้สินค้าจะเดินทางมาทางน้ำก็จริง แต่พอมาถึงท่าก็ขึ้นมาค้าขายกันบนบก บ้านเรือนของชุมชนริมน้ำที่นี้จึงหันหลังให้น้ำ ถัดเข้าไปบนบกมีถนนตรงกลาง และสร้างเรือนแถวยาวคู่กันไปตามแนวถนน ซึ่งถนนนั้นก็จะเป็นถนนค้าขาย มีท่าเรือเป็นที่ขึ้นของ เรียกได้ว่าเป็นวิถีชีวิตคนละแบบบนโครงสร้างที่ต่างกัน(องอาจ บุญภากร, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 8 สิงหาคม 2553²)

จากกรณีศึกษาของตลาดเก่าที่เป็นที่รู้จักแพร่หลาย อย่างอัมพวาหรือสามชุกพบว่า สิ่งทีหลังไหลเข้ามาพร้อมกับการพัฒนานั้น ไม่ได้มีแค่ผลลัพธ์ด้านดีเพียงด้านเดียว หัวหน้าแกนนำชุมชนอาจารย์ประภาพรรณ ฉัตรมาลัย จึงตัดสินใจว่า “จะไม่ปู้ปบเปลี่ยนแปลงชุมชนให้เป็นตลาดหรือถนนคนเดินในทันที แต่จะทำให้เกิดเป็นย่านที่จุดเด่นในเรื่องวัฒนธรรมเฉพาะ โดยมีบ้านเรือนซึ่งสะท้อนถึงวิถีชีวิตเป็นพระเอกในการเล่าเรื่อง ทั้งนี้เพื่อให้เกิดผลลัพธ์ที่เป็นสุขต่อคนทุกฝ่าย คือนักท่องเที่ยวที่มาเยี่ยมชมก็สุขจากการได้สัมผัสกับ “ของจริง” ส่วนคนในพื้นที่เองก็ยังอยู่สบายเป็นสุขได้ โดยไม่

² ประธานชมรมประวัติศาสตร์จันทบุรี

ต้องรับมือกับความเปลี่ยนแปลงที่ไม่ต้องการ เป็นการเติบโตอย่างช้าๆ และเป็นระบบ บนรากฐานของแนวคิด “วัฒนธรรมนำการค้า” นั่นเอง” (ประภาพรณ ฉัตรมาลัย³, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 6 มิถุนายน 2554)

อย่างไรก็ดี ชุมชนริมน้ำจันทบูร ก็ไม่ได้นิ่งดูเฉยหรือปล่อยให้การจัดการชุมชนเป็นไปโดยทางจังหวัดแต่เพียงฝ่ายเดียว หากแต่ชุมชนริมน้ำจันทบูร มีการนำเสนอวิธีที่จะดำเนินการให้สอดคล้องกับความต้องการของจังหวัดแบบมีเงื่อนไขบางประการ เช่น ทางจังหวัด ต้องการให้ชุมชนริมน้ำจันทบูรฟื้นตัวขึ้น โดยการนำภาพอดีตในฐานะการเป็นย่านการค้าที่เจริญรุ่งเรืองขึ้นมา แต่ชาวชุมชนริมน้ำจันทบูรกลับมองว่า ปรากฏการณ์ดังกล่าวไม่อาจเป็นไปได้ในแบบที่ทางจังหวัดต้องการ เพราะการที่จะให้ชาวบ้านเนรมิตภาพของตลาดขึ้นมา โดยทุกหลังคาเรือนต้องมีการจัดร้านขายของ หรือการสร้างภาพของตลาดบกหรือตลาดน้ำขึ้นมา นั้น คงเป็นเรื่องที่ขัดกับวิถีปัจจุบันของชาวริมน้ำจันทบูร เนื่องจากชาวริมน้ำส่วนใหญ่ มีอาชีพอื่นๆ อยู่แล้ว และการที่จะจัดสร้างภาพของชุมชนที่เป็นย่านการค้าขึ้นมา นั้นจะสู้การค้าจริงซึ่งวิถีชีวิตแบบเป็นธรรมชาติไม่ได้ และนั่นเอง ถือเป็นกระบวนการต่อรองของชุมชนรูปแบบหนึ่ง

จากการพูดคุยกับหนึ่งในกลุ่มแกนนำชุมชน ทายาทรุ่นปัจจุบันของบ้านโกศบาล กล่าวว่า ชุมชนฯ ไม่ได้มีแนวคิดแบบต่อต้านนโยบายของพาณิชย์จังหวัด หากแต่คิดว่า ถ้าสามารถทำงานประสานกัน ได้ในแบบที่ชุมชนมีกระบวนการรับรู้ในแผนงานของพาณิชย์จังหวัดอย่างถ่องแท้และมีกระบวนการจัดการ โดย คนใน ซึ่งเป็นคนที่อาศัยอยู่ในชุมชนริมน้ำจันทบูรเป็นหลักน่าจะดีกว่า (กนกรัตน์ โกศบาล, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 6 มิถุนายน 2554) นอกจากนี้ จากการกระตุ้นโดยนโยบายจังหวัด จึงนำไปสู่การตื่นตัวของชุมชนในแง่ของการมีแนวคิดที่จะบูรณะชุมชนขึ้นในหลายลักษณะ การชูวิถีของชุมชนขึ้นภายใต้บริบททางสังคมยุคปัจจุบัน การฟื้นฟูและค้นหามรดกทางวัฒนธรรมของตนเอง นำไปสู่กระบวนการรวบรวมประวัติศาสตร์ชุมชน การจัดสร้างพิพิธภัณฑ์ชุมชน การบอกเล่าประวัติเจ้าของบ้านเรือนเก่าแก่ในย่านริมน้ำผ่านการจัดทำป้ายนิทรรศการ ฯลฯ ดังกล่าว ที่สำคัญ การเกิดกลุ่มคณะกรรมการชุมชนหรือแกนนำชุมชนขึ้นมาอย่างชัดเจนเพื่อทำหน้าที่เป็นกลุ่มประสานงานและสื่อกลางระหว่างชุมชนกับจังหวัด

4.2.1 กลุ่มแกนนำชุมชน: ที่มาและบทบาท

การเกิดขึ้นของกลุ่มแกนนำชุมชนเป็นผลมาจากการเข้ามาของแผนพาณิชย์จังหวัดเรื่อง การจัดสร้างเส้นทางสายเศรษฐกิจและวัฒนธรรม ก่อนหน้านี้ กระบวนการขับเคลื่อนภายในชุมชนริมน้ำจันทบูรอาจยังไม่ชัดเจน เนื่องจากกระแสต่างๆ จากภายนอกยังไม่สามารถเข้ามาปะทะสังสรรค์กับ

³ หัวหน้ากลุ่มคณะกรรมการชุมชนหรือแกนนำชุมชนริมน้ำจันทบูร อดีตข้าราชการครู เป็นชาวริมน้ำจันทบูร โดยกำเนิด

ชุมชนเท่าใดนัก แต่ปัจจุบัน กระแสการท่องเที่ยวที่ดี กระแสนิยมเชิงพาณิชย์ที่ดีที่เข้ามาสู่ชุมชนริมน้ำจันทบูร ก่อให้เกิดกระบวนการตื่นตัวเพื่อที่จะหันกลับมาเรียนรู้และนำไปสู่กระบวนการจัดการชุมชนแบบที่คนในมีบทบาทชัดเจนมากยิ่งขึ้น

การศึกษาการเกิดขึ้นของแกนนำหรือผู้นำชุมชน จากการศึกษาพบว่า ผู้ที่ลุกขึ้นมาหรือได้รับเลือกให้เป็นผู้นำ หรือนักจัดการทรัพยากรชุมชนนั้น แบ่งออกเป็น

4.2.1.1 นักสู้ (the fighter) นักสู้ในที่นี้หมายถึงคนที่มีความเชื่อมั่นในตัวเองสูง หวงถิ่นและเป็นนักต่อสู้กับอำนาจรัฐและการกดขี่ข่มเหงจากคนภายนอกมาอย่างโชกโชน เนื่องจากตนเองไม่ได้รับความเป็นธรรมมาก่อน ผู้นำประเภทนี้ จะมีลักษณะเด็ดเดี่ยว ตรงไปตรงมา กล้าสู้กล้าชน เกลียดการกด โกงและพร้อมจะลุกขึ้นต่อสู้หรือต่อต้านความไม่เป็นธรรมแบบหัวชนฝา

4.2.1.2 คนกลับใจ (the inverter) หมายถึง คนที่เปลี่ยนแปลงตนเองจากอดีตที่เคยทำตามกระแสนิยม ในที่สุดก็หันกลับมาทำในสิ่งที่ตรงกันข้าม สาเหตุเพราะเริ่มสังเกตเห็นอันตรายจากการเปลี่ยนแปลงของชุมชน ก่อให้เกิดความกังวลและสลดใจ ความสำนึกที่เกิดขึ้นส่งผลให้ผู้นำประเภทนี้กลับใจหันมาเป็นตัวตั้งตัวตีในการจัดการและการพัฒนาชุมชน

4.2.1.3 ผู้นำตามธรรมชาติ (the idea generator/change agent) หมายถึง ผู้ที่มีบุคลิกลักษณะพิเศษกว่าผู้อื่น เป็นคนช่างคิดช่างทำ มีความคิดสร้างสรรค์ เป็นนักจัดการ มีความคิดที่จะเปลี่ยนแปลงปรับปรุงสิ่งต่างๆและรับรู้ตระหนักถึงความเปลี่ยนแปลงได้รวดเร็วกว่าคนอื่น เป็นผู้มีความภาวะผู้นำโดยธรรมชาติ

4.1.2.4 ผู้ถูกกระทำ (the victimized) หมายถึงชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลง และไม่สามารถช่วยเหลือเรียกร้องสิทธิแก่ตนเองและชุมชน ท้องถิ่นได้ มักเป็นคนชายขอบที่ถูกกระทำจากรัฐหรืออำนาจหลัก ถูกกีดกัน เบียดเบียน ไม่มีสิทธิมีเสียงถูกรัดเอาเปรียบ อยู่เสมอ สิ่งที่คุณกลุ่มนี้ทำได้คือ การมีผู้นำหรือการรวมตัวกันเพื่อเรียกร้องขอความเห็นใจ และแรงสนับสนุนจากสังคมภายนอก (โสฬส ลีริไสย์, 2550)

การเกิดขึ้นของกลุ่มแกนนำได้เลือกจากบุคคลที่คนในชุมชนเห็นว่า มีวิสัยทัศน์ที่เหมาะสม เป็นชาวชุมชนริมน้ำจันทบูร โดยกำเนิด มีประสบการณ์การทำงานเชิงปฏิบัติการและมีวิสัยทัศน์และทัศนคติที่ดีต่อการทำงานชุมชน เป็นบุคคลที่คนในชุมชนให้ความเคารพนับถือและไว้วางใจ กระบวนการทำงานโดยกลุ่มแกนนำชุมชนริมน้ำจันทบูรนั้น มีอาจารย์ประภาพรรณ ฉัตรมาลัย เป็นหัวหน้าแกนนำชุมชนฯ โดยบทบาทของกลุ่มแกนนำยังสะท้อนจากวิสัยทัศน์การทำงานเพื่อชุมชนได้แก่

“ริมน้ำจันทบูรเป็นชุมชนที่ดำรงไว้ซึ่งวิถีชีวิตที่มีคุณภาพ อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและความเป็นย่านการค้าดั้งเดิม เผยแพร่ความรู้เชิงศิลปวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่มีคุณค่าลักษณะ

ของพิพิธภัณฑ์ที่มีชีวิต”จากวิสัยทัศน์ดังกล่าว พบว่า รูปแบบการจัดการชุมชนในมิติวัฒนธรรมนั้น ล้วนมีแนวทางที่คล้ายคลึงกัน ในแง่ของการอนุรักษ์เพื่อนำเสนอความเป็นชุมชนที่มีทุนทางสังคม วัฒนธรรม มีทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่า ที่น่าภูมิใจสู่สังคมภายนอก และแนวทางการ นำเสนอผ่านพิพิธภัณฑ์ที่เน้นรูปแบบพิพิธภัณฑ์มีชีวิต ก็เป็นรูปแบบเดียวกันกับชุมชนสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี ที่ชุมชนมีความต้องการรวบรวมเรื่องราวความเป็นมาของชุมชนของตน บอกเล่า และนำเสนอผ่านพิพิธภัณฑ์ที่ไม่ได้จัดแสดงแต่สิ่งที่ยุคนึงตายตัว มีแต่ตัวหนังสือหรือแผ่นภาพ หากแต่ เป็นแหล่งรวบรวมอดีตที่จำลองสภาพชีวิตแบบดั้งเดิมของผู้คนในชุมชนนั้น ไม่ว่าจะเป็นไป ในรูปแบบของการคงไว้ซึ่งสภาพ สถานที่ หรือสิ่งของที่เจ้าของอาคารบ้านเรือนเดิมเคยอยู่อาศัยดี ผ่านการตกแต่งเบงเกลอร์ที่เน้นความสวยงามแปลกใหม่ ทันสมัย ล้วนเป็นแนวคิดที่พัฒนารูปแบบ การจัดสร้างพิพิธภัณฑ์แบบมีชีวิตที่หลีกเลี่ยงความซ้ำซากจำเจ จึงคิดให้ผู้คนเข้ามาศึกษาเยี่ยมชม แหล่งเรียนรู้ประจำชุมชน ได้อย่างน่าสนใจมากยิ่งขึ้น (กลุ่มคณะกรรมการชุมชนริมน้ำจันทบูร, 2553)

นอกจากนี้ แกนนำชุมชนยังประสานงานด้านความช่วยเหลือ ตลอดจนการได้รับความ ร่วมมือจากองค์กรเอกชนหลายแห่ง ภายใต้การดำเนินการจัดการด้านงบประมาณที่ดี หรือการเข้ามา จัดการด้านภูมิสถาปัตย์ที่ดี บ้านเก่าโบราณหลายแห่งในชุมชนริมน้ำจันทบูรได้รับการบูรณะอาทิ การทาสีและตกแต่งทำความสะอาด โดยคงไว้ซึ่งความเป็นศิลปะสถาปัตยกรรมดั้งเดิม การเข้ามาให้ การช่วยเหลือด้านการจัดและปรับสภาพภูมิทัศน์ของพิพิธภัณฑ์ชุมชน การวางแผนชุมชนริมน้ำ จันทบูรในอนาคตเพื่อการปรับสู่การเป็นชุมชนเพื่อการท่องเที่ยว รวมถึงการจัดทำป้ายชื่อชุมชน โดย กลุ่มนักศึกษาปริญญาโทจากสถาบันอาศรมศิลป์⁴ ร่วมกับกลุ่มแกนนำและชาวบ้านจำนวนหนึ่ง เป็น ต้น

บทบาทของกลุ่มแกนนำชุมชนริมน้ำจันทบูร ได้ริเริ่มมาเป็นระยะเวลาไม่นาน ก็ เริ่มต้นในปี พ.ศ.2552 แต่กระบวนการทำงานที่เน้นความร่วมมือร่วมใจและการทำงานอย่างจริงจัง ทั้งในด้านการประชุมเพื่อแลกเปลี่ยนและเสนอความคิดเห็น ตลอดจนการศึกษาดูงานจากชุมชนอื่น นำไปสู่การจัดการที่ก่อให้เกิดผลงานที่เป็นรูปเป็นร่าง จากการพูดคุยกับหัวหน้าแกนนำ ได้ความว่า ชุมชนริมน้ำจันทบูรดังกล่าว เป็นแหล่งรวมของบ้านเก่า บ้านโบราณหลายหลัง แรกเริ่ม ชุมชนฯก็มีความประสงค์ที่จะให้กรมศิลปากรเข้ามาสำรวจเพื่อการขึ้นทะเบียนสถาปัตยกรรมบ้านเรือนบาง หลังให้เป็นมรดกของชาติ หากแต่การติดขัดในเรื่องของการดำเนินงานต่างๆ ในที่สุด หน่วยงานที่

⁴ สถาบันอาศรมศิลป์ เป็นสถาบันอุดมศึกษาทางเลือกด้วยอุดมการณ์ที่มุ่งสร้างสรรค์กระบวนการเรียนรู้ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง คุณภาพของผู้เรียนอย่างแท้จริง คือ การเรียนรู้ศาสตร์และศิลป์อย่างเป็นองค์รวม เชื่อมโยงถึงการขัดเกลาตนเองให้มีคุณค่า และพัฒนา สักยภาพการเรียนรู้สูงสุด

เข้ามามีบทบาทร่วมกับชุมชนฯ จึงได้แก่ หน่วยงานทั้งภาครัฐ อย่างพานิชจังหวัด เทศบาลฯ และ หน่วยงานภาคเอกชน อย่างสถาบันอาศรมศิลป์ มหาวิทยาลัยบูรพา มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี คณะกรรมศาลเจ้าที่ตลาดล่าง คณะกรรมการวัดโบสถ์เมืองและวัดเขตร้านบุญญาราม นั้นเอง (ประภาพรรณ ฉัตรมาลัย, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 6 มิถุนายน 2554)

4.2.2 ชาวบ้านกับการมีส่วนร่วมในการจัดการชุมชน

ในท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงภายในชุมชนริมน้ำจันทบูร การที่กลุ่มแกนนำชุมชน ได้ดำเนินการจัดการเพื่อประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชนเพื่อการต่อรอง เพื่อการจัดการจะเป็นไปโดย คนใน ซึ่งเป็นผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชนริมน้ำจันทบูร โดยคนใน เหล่านี้ย่อมมีความเข้าใจ ความปรารถนาดี และความเสียสละในกระบวนการดำเนินการทำงานเพื่อชุมชนของตนเองมากกว่าคนนอก ที่อาจเข้ามาเพื่อผลประโยชน์ หรือเข้ามาเพื่อต้องการเปลี่ยนแปลงชุมชนไปเพื่อผลทางการค้า ดังนั้น จากกิจกรรมที่ผ่านมาในชุมชนริมน้ำจันทบูร กลุ่มแกนนำชุมชนจึงพยายามใช้กิจกรรมต่างๆ เพื่อดึงดูดชาวบ้านในชุมชนริมน้ำจันทบูรให้เข้ามาร่วม ตลอดจนมีความกระตือรือร้น ความสนใจในกิจกรรมและกระบวนการดำเนินการเพื่อชุมชนอย่างต่อเนื่อง

กิจกรรมชุมชนของชุมชนริมน้ำจันทบูร คือ กิจกรรมที่นับเป็นหนึ่งช่องทางสำคัญในการสร้างต้นทุนให้กับผู้อาสาเข้ามาร่วม เพื่อเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ และสิทธิของตนเอง ในฐานะสมาชิกผู้อยู่อาศัยในชุมชน ตลอดจนติดตามผลการดำเนินงานของกลุ่มแกนนำชุมชน มีส่วนร่วมกับชุมชนและสามารถแสดงความคิดเห็นได้ ปัจจุบัน มีกิจกรรมทางเลื้อกมากมายในชุมชนริมน้ำจันทบูร ที่ชาวชุมชนฯ ได้มีส่วนร่วมร่วมกับแกนนำชุมชน เช่น ร่วมทำ ร่วมอาสาแก้ไข ปัญหาต่างๆ ร่วมมือ ซึ่งล้วนแล้วแต่ จะเป็นเงื่อนไขสำคัญให้ผู้ทำ ทั้งชาวบ้านและแกนนำฯ ได้ค้นพบ ความจริง ความงาม และความดี อันได้แก่ ความรักความเข้าใจภายในชุมชน ครอบคลุม ความสามัคคี ความสัมพันธ์อันดีระหว่างเพื่อนบ้าน ความรักและจิตสำนึกสาธารณะร่วมกันเพื่อชุมชนที่อยู่อาศัย ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่นับเป็นต้นทุนทางสังคมวัฒนธรรมภายในชุมชนริมน้ำจันทบูร อีกประการหนึ่ง (สง่า นามทอน⁵, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 7 มิถุนายน 2554)

กิจกรรมชุมชนดังกล่าว เป็นผลพวงจากการรับทราบนโยบายจากพาณิชย์จังหวัดของชุมชนริมน้ำจันทบูร จนนำไปสู่การเกิดกลุ่มแกนนำชุมชนดังกล่าว และกลุ่มแกนนำชุมชนเหล่านี้ ก็ใช้การบอกกล่าวถึงแผนหรือนโยบายของพาณิชย์จังหวัดแก่ชาวชุมชนริมน้ำฯ ทุกคนผ่านการบอกกล่าวอย่างเป็นทางการ คือ การประชุมชาวบ้าน และไม่เป็นทางการ คือ การบอกเล่าพูดคุยกันแบบ

⁵ อาจารย์สง่า นามทอน อดีตข้าราชการครู วัย 81 ปี ปัจจุบัน เป็นชาวริมน้ำจันทบูร ผู้นับถือศาสนาคริสต์ อาศัยอยู่ฝั่งชุมชนวัดโรมัน แดทอกลีและเป็นบุคคลภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านประวัติศาสตร์

ปากต่อปาก แต่อย่างไรก็ดี จากการกระจายข้อมูลโดยกลุ่มแกนนำชุมชนไปสู่ชาวบ้านนั้น โดยส่วนใหญ่จากการสัมภาษณ์พบว่า ชาวริมน้ำจันทบูรทราบข้อมูลเรื่องแผนพัฒนาเส้นทางสายเศรษฐกิจวัฒนธรรมของทางพาณิชย์จังหวัดจากการเข้าร่วมฟังประชุมที่กลุ่มแกนนำจัดขึ้น และสำหรับผู้ที่ไม่ได้เข้าร่วมการประชุม ก็จะทราบข้อมูลจากญาติ พี่น้อง ครอบครัว เพื่อนๆ ที่ไปเข้าประชุมนั่นเอง (ป่าอืด, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 7 มิถุนายน 2554)

นอกจากนี้ จากการพูดคุยกับ พี่น้ำ หนึ่งในนักศึกษาปริญญาโท สถาบันอาศรมศิลป์ ผู้เข้าไปอาศัยในชุมชนริมน้ำจันทบูรเพื่อทำวิทยานิพนธ์ด้านภูมิสถาปัตยกรรมศาสตร์ กล่าวว่า “ การเข้ามาของนักศึกษาอาศรมศิลป์เป็นไปอย่างสะดวกและได้รับความร่วมมือจากทั้งกลุ่มแกนนำและชาวบ้านเป็นอย่างดี ชาวริมน้ำจันทบูรมีความเป็นกันเอง ตนนั้นได้มีโอกาสเข้าร่วมประชุมกับชาวบ้านและกลุ่มแกนนำแทบทุกครั้ง และทำให้ได้ทราบข้อมูลตลอดจนความเป็นไปในชุมชนรวมถึงนโยบายจากทางจังหวัดเป็นระยะ” และจากการพูดคุยกับ อ้อ นักศึกษาอีกคนหนึ่งได้กล่าวว่า “ อ้อได้เข้าไปช่วยชาวบ้านและแกนนำในขั้นตอนการปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์ชุมชน ที่เห็นได้ชัดคือ พิพิธภัณฑสถานเลขที่ 69 (ดูภาพ4.3)การจัดวาง ทั้งการทำสีและการออกแบบตกแต่งภายใน ทั้งอ้อและพี่น้ำได้เป็นผู้ออกไอเดีย และอาจารย์ประภาพรณก็จะนำความเห็นของทั้งสองไปถามแกนนำคนอื่นๆ รวมถึงคนอื่นๆที่เข้ามาช่วยในการปรับปรุงพิพิธภัณฑสถานด้วย”

ภาพ 4.3 สภาพภูมิทัศน์ภายในพิพิธภัณฑสถานเลขที่ 69
ที่มา : วารสารเสียงริมน้ำ, 2552.

สำหรับผู้วิจัยนั้น ในฐานะที่เป็นชาวจันทบุรีและมีครอบครัวทางบิดาอาศัยอยู่ฝั่งชุมชนวัดโรมันแกลือกก็ทั้งครอบครัวฝั่งมารดาเป็นอดีตเจ้าของบ้านเลขที่69 ที่ปัจจุบันกลายมาเป็นพิพิธภัณฑสถานหรือศูนย์การเรียนรู้ชุมชนดังกล่าว และเคยมีโอกาสได้เข้าร่วมการประชุมของชุมชนริมน้ำจันทบูร มีความเห็นว่า กลุ่มแกนนำนั้นมีหน้าที่เป็นตัวแทนเพื่อเข้าไปปรับทราบนโยบาย

⁶ ป่าอืด ปัจจุบันประกอบธุรกิจร้านก๋วยเตี๋ยวทะเลในชุมชนริมน้ำจันทบูร

จากการเข้าร่วมประชุมในระดับจังหวัด และนำข้อมูลทั้งหมดมาถ่ายทอดสู่ชาวชุมชนริมน้ำจันทบูร คนอื่นๆ แต่ในการประชุมชาวบ้านแต่ละครั้งนั้น จะไม่มีการบังคับกัน ใครสะดวกใครว่าง ก็มาเข้าร่วมส่วนผู้ที่ติดธุระก็ไม่บังคับกันแต่อาจจะได้ทราบข้อมูลการประชุมจากผู้ที่มาเข้าร่วมดังกล่าว

แกนนำชุมชนจะแจกรายละเอียดข้อมูลทั้งหมดและหากมีการใช้งบประมาณก็จะชี้แจงให้ผู้เข้าร่วมประชุมทราบด้วย ความเห็นของผู้วิจัยจึงเห็นว่า เป็นปรากฏการณ์ที่น่าพอใจที่การดำเนินการในระดับชุมชนเป็นไปแบบโปร่งใสและทั่วถึงในระดับดีพอใช้ ชาวบ้านแม้ไม่ได้มาประชุม แต่ก็จะได้ทราบเรื่องราวในวาระการประชุมจากผู้ที่มาเข้าร่วมแต่อาจไม่มีโอกาสแสดงความคิดเห็น สำหรับผู้ที่มาเข้าประชุม มีสิทธิที่จะเสนอความเห็นทั้งเห็นด้วยและเห็นแย้ง แต่ส่วนใหญ่ มักเห็นด้วยมากกว่า “แกนนำฯทำงานจริงจัง ตัวอาจารย์ประภาพรตนเองก็เก่ง คล่องและเป็นที่เคารพเชื่อถือทั้งในระดับชุมชนและจังหวัด มีความสามารถในการต่อรองเจรจา เวลาอาจารย์แถลงข้อมูลหรือแนวทางอะไรชาวบ้านจึงเห็นด้วยมากกว่าไม่เห็นด้วย”

จากการสัมภาษณ์คุณชายไต้⁷ ซึ่งคุณชายขายขนมไข่มานานแล้วกว่าสิบปี นอกจากนี้คุณชายยังอาศัยอยู่ในชุมชนแห่งนี้มาตั้งแต่เด็ก และรู้จักกับบ้านเรือนโบราณหลายหลัง พบเห็นความเปลี่ยนแปลงของชุมชนริมน้ำจันทบูรมานาน คุณชายให้ความเห็นว่า รู้สึกดีใจ ที่ชุมชนริมน้ำจันทบูรยังคงความเป็นชุมชนที่สงบ มีวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไม่มาก ไม่กลายเป็นตลาดหรือเมืองการค้าที่พลุกพล่าน ขนมไข่ของคุณชายเป็นที่รู้จักก็เพราะทำขายมานาน (ดูภาพ 4.4) ผู้คนที่แวะเวียนเข้ามาเพื่อซื้อขนมไข่คุณชายก็มีอยู่เรื่อยๆ และหลายคนก็ซื้อขนมคุณชายมาตั้งแต่วัยรุ่นยันจนถึงรุ่นลูก จากการทำชุมชนริมน้ำกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวคุณชายก็เห็นว่าเป็นการดีที่ชุมชนริมน้ำจันทบูรจะเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เพราะผู้คนที่เข้ามาเยี่ยมชมจะได้สัมผัสกับวิถีชีวิตที่สงบ สวยงามและความเป็นกันเอง รวมทั้งยังทำให้คนที่ค้าขายอยู่แต่เดิมอย่างคุณชายก็พลอยขายขนมไข่ได้ ทำให้ขนมของคุณชายเป็นที่รู้จักมากขึ้น และก็เป็นจริงดังที่คุณชายกล่าว ปัจจุบัน ขนมไข่คุณชายไต้ กลายเป็นของกินขึ้นชื่อประจำชุมชนริมน้ำจันทบูรไปแล้ว ผู้ที่แวะเวียนเข้ามา ต่างก็ต้องมาชิมและซื้อติดไม้ติดมือไปเป็นของฝากกันทุกคน(คุณชายไต้, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 8 มิถุนายน 2554)

ภาพ 4.4 ขนมไข่ป่าไต้

ที่มา : www.sodoodta.com

⁷ คุณชายไต้ นูรพาทิผล⁷ ซึ่งเป็นผู้อาศัยบ้านขุนนุรพาทิผล วัย 80 ปี นอกจากนี้ คุณชายยังเป็นที่รู้จักในฐานะเจ้าของบ้านร้านขายขนมไข่ที่เลื่องชื่อในจังหวัดจันทบุรี

นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังมีโอกาสสัมภาษณ์ชาวชุมชนริมน้ำจันทบูรในประเด็นที่เกี่ยวกับความคิดเห็นอื่นๆ อาทิ ปัญหาและอุปสรรคที่ชาวบ้านสังเกตเห็นในท่ามกลางกระบวนการจัดการชุมชนริมน้ำจันทบูร อาจารย์สง่า นามทอง มีความเห็นว่า ชุมชนริมน้ำจันทบูรนั้น คงไม่มีการเปลี่ยนแปลงไปในเชิงเศรษฐกิจได้มากกว่าเดิมเท่าไรนัก เนื่องจากอุปนิสัยของผู้คนที่อยู่ในชุมชนไม่ได้มีความต้องการในการประกอบอาชีพค้าขาย หรือจัดสร้างตลาด แต่ละคน ล้วนมีอาชีพของตนเอง และนอกจากนี้ คนรุ่นหลังในชุมชนยังออกไปทำงานที่อื่น อาทิ กรุงเทพฯ และต่างจังหวัดกันมากขึ้น หลายคนไม่ค่อยกลับบ้าน

เหนือสิ่งอื่นใด การจัดการชุมชนที่ผ่านมาค่อนข้างมีความเข้าใจเกี่ยวกับความต้องการของชุมชนในระดับที่ดี เนื่องจากคนใน ลูกขึ้นมาดำเนินการเป็นหลัก ส่วนตัวอาจารย์สง่าเอง ก็ชอบวิธีที่สงบแบบเดิมนี้น่ามากกว่าการเปลี่ยนชุมชนให้เป็นชุมชนการท่องเที่ยวหรือเป็นตลาดรองรับการท่องเที่ยวที่ครึกครื้น นอกจากนี้ ยังเสนอแนะว่า ภูมิปัญญาของชุมชนริมน้ำจันทบูรทั้งที่เป็นภูมิปัญญาของกลุ่มชาวนวน อาทิ การทอเสื่อ และการทำสีช้อมเสื่อของกลุ่มชาวจินตลาดล่าง น่าจะนำภาพวิถีภูมิปัญญาดังกล่าวนี้กลับมาให้จริงจัง เนื่องจากปัจจุบัน ชุมชนริมน้ำจันทบูรเหลือเพียงอดีตที่บอกเล่าเรื่องราวของภูมิปัญญาการทอเสื่อจันทบูรอันเลื่องชื่อเท่านั้น เนื่องจากแหล่งผลิตได้ถูกเปลี่ยนไปสู่ชุมชนอื่น อย่างบางสระเกล้าแทน ทำให้เด็กรุ่นหลังหลงลืมภูมิปัญญาที่ถือกำเนิดจากชุมชนริมน้ำจันทบูรไป (สง่า นามทอง, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม 2553)

จากการพูดคุยกับคุณองอาจ บุญकारी ได้ความว่า ชุมชนริมน้ำจันทบูรนั้นมีความน่าสนใจที่การมีประวัติศาสตร์อันยาวนาน และเป็นแหล่งรวมศิลปวัฒนธรรมที่ยังคงสภาพสมบูรณ์ต่อการศึกษาด้านต่างๆ บ้านโบราณหลายแห่งนั้นก็ยังคงสภาพที่สามารถบูรณะได้ดีอยู่ แต่อาจารย์ได้วิพากษ์แนวทางการดำเนินงานของชุมชนริมน้ำจันทบูรในส่วนที่ว่า บ้านโบราณ น่าจะให้กรมศิลปากรเป็นผู้เข้ามาดำเนินการจัดการ แต่จากการสอบถามพูดคุยกับแกนนำชุมชน จึงได้แนวคิดที่แย้งว่า เนื่องจากการติดต่อกกรมศิลปากร ซึ่งเป็นหน่วยงานของรัฐ มีขั้นตอนและซับซ้อน เมื่อติดต่อก็ถูกปฏิเสธงบประมาณที่จะนำมาบูรณะซ่อมแซมบ้านโบราณในชุมชนริมน้ำจันทบูรเนื่องจากความไม่สะดวกของทางกรมศิลปากรเอง ดังนั้น ชุมชนจึงต้องหันไปหาความร่วมมือจากองค์กรอื่น ซึ่งดูเหมือนว่า จะเป็นผู้เข้าร่วมที่ดีที่ยินดีให้ชุมชนเป็นผู้จัดวางแนวคิดและกำหนดทิศทางการปรับสภาพภูมิทัศน์ชุมชน อย่างการเข้ามาร่วมด้วยช่วยกันของสถาบันอาศรมศิลป์ ก็เน้นการให้บทบาทแก่ชาวบ้านเป็นหลัก แต่ถ้าหากเป็นการจัดการโดยกรมศิลปากร แกนนำบางคนตั้งข้อสังเกตว่า การจัดการทั้งหมดอาจตกไปอยู่ในมือของภาครัฐ

อย่างไรก็ดี คุณองอาจยังคงมีแนวคิดเชิงเสนอแนะว่า ชุมชนริมน้ำจันทบูรนั้นน่าจะดำเนินการด้านการประชาสัมพันธ์ชุมชนให้มากขึ้น รวมถึงการฟื้นฟูภาพวิถีความเป็นชุมชนริมน้ำ

อาทิ การนำเรือพายมาเป็นส่วนส่งเสริมกิจกรรมการเข้าชมชุมชนริมน้ำจันทบุรีล่องผ่านไปตามแม่น้ำจันทบุรีเป็นต้น หรือแม้แต่โครงการของชมรมประวัติศาสตร์จันทบุรี ได้มีแนวคิดที่จะบูรณะคุกและเรือนจำเก่าตรงบริเวณชุมชนบ้านลุ่ม ที่มีอาณาบริเวณติดกับชุมชนริมน้ำจันทบุรี จึงน่าจะเป็นการดำเนินการที่เชื่อมต่อกันได้ในแง่ของการประชาสัมพันธ์เชิงท่องเที่ยวประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมชุมชน นอกจากนี้ สิ่งที่คณาจารย์ส่งเสริมในแง่ของการจัดทำเส้นทางสายเศรษฐกิจวัฒนธรรมของทางพาณิชย์จังหวัด ยังเป็นการแสดงความคิดเห็นในเชิงที่ว่า ที่จริง คนที่เข้ามาในชุมชนตลาดบ่นซึ่งเป็นแหล่งการค้าพลอยนั้น ส่วนใหญ่คือนักธุรกิจ กับนักท่องเที่ยวส่วนหนึ่งที่มาดูและซื้อพลอย แต่นักธุรกิจก็ไม่ได้สนใจเรื่องการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในชุมชนริมน้ำจันทบุรีบริเวณตลาดล่างมากไปกว่าการซื้อขายพลอย เช่นเดียวกับที่นักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมก็ไม่ได้สนใจจะไปซื้อขายพลอยในบริเวณตลาดบ่น ดังนั้น การจะเชื่อมเส้นทางสายเศรษฐกิจวัฒนธรรมจึงน่าจะเป็นการหวังผลเชิงเศรษฐกิจมากกว่าการอนุรักษ์ เป็นต้น (องอาจ บุญกวี, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 11 พฤศจิกายน 2553)

4.3 การจัดการชุมชนแบบผสมผสาน

ชุมชน ครอบคลุมมิติในด้านที่ถือว่าเป็นทั้งทุนทางสังคมวัฒนธรรมและสิทธิชุมชน ไปพร้อมๆกัน เพราะเป็นมิติสองด้านของอุดมการณ์อำนาจเดียวกัน ที่ไม่สามารถแยกออกมาแสวงหาประโยชน์แต่เพียงด้านเดียวได้ ดังนั้น การจะส่งเสริมความเป็นชุมชนให้เป็นทุนทางสังคมวัฒนธรรมจะเกิดขึ้นไม่ได้เลย หากปราศจากการสนับสนุนสิทธิชุมชนให้เข้มแข็งไปพร้อมกัน ทุนทางสังคมวัฒนธรรมที่ในชุมชนหนึ่งๆมีนั้น พบว่า มิติในด้านที่เรียกว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือสิ่งที่ควบคู่กับความเป็นชุมชน กล่าวคือ เมื่อนำไปเชื่อมโยงกับประเด็นเรื่องการพัฒนา ทั้งนี้ เนื่องจาก คำว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น มีความหมายที่กว้าง อาจหมายถึง องค์ความรู้ของท้องถิ่น เทคโนโลยีพื้นบ้าน ภูมิความรู้เรื่องการทอผ้ากิน อาหาร ยารักษาโรค ไปจนถึง สิ่งที่เป็นเรื่องเล่า ตำนาน หรือคติชนวิทยา ฯลฯ นอกจากนี้ ระบบคุณค่าของการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน หรือกฎเกณฑ์ในการจัดสรรทรัพยากร ก็อาจถูกพิจารณาควบคู่ว่าเป็นภูมิปัญญาด้วยเช่นกัน หากแต่ในปัจจุบัน การพิจารณาความเป็นชุมชนผ่านมิติเรื่องภูมิปัญญานั้น ได้พิจารณารวมถึงกระบวนการของชุมชน ซึ่งเป็นสิ่งแสดงถึงความมีพลวัต ความเคลื่อนไหวในแต่ละระดับ ความไม่หยุดนิ่งตายตัว ตลอดจน แนวคิดเรื่องอำนาจของชุมชน ซึ่งจะเกี่ยวข้องกับความเข้าใจของชุมชนในเรื่องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และสิทธิในความเป็นตัวตน หากพิจารณาได้ดังนี้ จะเห็นความเป็นชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่นในรูปแบบที่เป็นกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนต่อมา (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2544)

ชุมชนริมน้ำจันทบูรนี้ มีลักษณะของความเป็นชุมชนที่มีทุนทางสังคมวัฒนธรรม มีภูมิปัญญาที่สอดคล้องกับการเกิดกระบวนการจัดการชุมชนอันเนื่องมาจาก ชุมชนเริ่มที่จะตระหนักในสิทธิและบทบาทของตนเอง มีแนวคิด แนวทางที่เกิดจากการศึกษา ต่อรองและความเข้าใจถึงการทำงานอย่างเป็นขั้นตอน จากการที่พาณิชย์จังหวัดเคยเสนอแผนงานเรื่องเส้นทางสายเศรษฐกิจและวัฒนธรรม ชุมชนริมน้ำจันทบูรจึงเกิดความเห็นว่า การเข้ามาของแผนจัดการท่องเที่ยวดังกล่าว ดำเนินการ ไปโดยการจัดการของส่วนราชการหรือคนนอก อาจนำมาซึ่งปัญหาและความเปลี่ยนแปลงวิถีดั้งเดิมของชุมชน ดังนั้น จากความคิดและความกังวลเหล่านี้ จากการเข้ามาของแผนจัดสร้างเส้นทางสายเศรษฐกิจวัฒนธรรมของพาณิชย์จังหวัด จึงนำไปสู่การเกิดการระดมความคิด และการรวมตัวกันขึ้นของกลุ่มชาวชุมชนริมน้ำจันทบูรจำนวนหนึ่ง โดยการจัดการเลือกแกนนำขึ้น และจัดตั้งกลุ่มแกนนำชุมชน โดยกลุ่มแกนนำนี้มีหน้าที่เพื่อเข้าประชุม รับเรื่องและรับทราบความเคลื่อนไหวเรื่องแผนการท่องเที่ยวในระดับจังหวัด ไปจนถึง แผนการจัดทำเส้นทางสายเศรษฐกิจวัฒนธรรมสู่ชุมชนริมน้ำจันทบูรด้วย แม้ว่าความคิดเห็นของชุมชนจะไม่ได้ขัดแย้งกับแนวทางของพาณิชย์จังหวัดแบบรุนแรง แต่ก็เข้าไปในลักษณะการต่อรอง การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การพูดคุยกัน ทำการปรึกษาหารือ และริเริ่มแนวทางในการจัดการชุมชน เพื่อให้ตอบสนองกับนโยบายการท่องเที่ยวจังหวัดส่วนหนึ่ง แต่ก็ขอให้เข้าไปในรูปแบบที่คนในชุมชนลุกขึ้นมาจัดการชุมชนของตนเอง กล่าวคือไม่ปฏิเสธการท่องเที่ยว แต่ก็ไม่ได้ต้องการเป็นแหล่งท่องเที่ยวในรูปแบบที่ตลาดท่องเที่ยวไทยต้องการ ความต้องการที่จะอนุรักษ์และนำเสนอวิถีความเป็นชุมชนในแบบที่เป็นตัวของตัวเอง มากกว่าที่จะเป็นไปตามกระแสโดยการผ่านองค์กรของรัฐ

ในมุมมองของความคิดกระแสหลักของสังคมไทย ซึ่งยึดมั่นในความคิดแบบอรรถประโยชน์นิยมนั้นมักถือว่าสิทธิในการเข้าถึงทรัพยากรจะผูกติดอยู่กับพื้นที่และชนิดของทรัพยากร ขณะเดียวกัน ก็จะทำให้ความสำคัญกับสิทธิของรัฐและสิทธิของเอกชน ที่มีนัยในสิทธิของการซื้อขาย ซึ่งเท่ากับว่า มองเห็นทรัพยากรธรรมชาติที่ดี ทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่ดี เป็นเสมือนปัจจัยในการผลิตและการค้าขาย ซึ่งมุมมองเช่นนี้เป็นหลักการที่ภาครัฐยึดถือในการกำหนดนโยบาย แต่ปัจจุบัน แนวคิดกระแสหนึ่ง คือ สิทธิชุมชน อันมีรากฐานมาจากคุณค่าทางวัฒนธรรมในชุมชนที่มีอยู่เดิม และการสร้างจิตสำนึกร่วมกันของท้องถิ่น กำลังเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นควบคู่และหลายพื้นที่เป็นเชิงต่อต้านแนวคิดแบบรัฐ (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2550)

สำหรับแนวทางการเข้ามาของภาครัฐ คือ พาณิชย์จังหวัดที่มีต่อชุมชนริมน้ำจันทบูร จากการพูดคุยกับเจ้าหน้าที่เลขานุการของพาณิชย์จังหวัดทำให้ทราบถึงข้อมูลที่ตรงกันกับการสัมภาษณ์พูดคุยกับกลุ่มแกนนำชุมชน ในเรื่องของการเข้ามาเพื่อเสนอแผนการท่องเที่ยวเส้นทางสายเศรษฐกิจวัฒนธรรม เริ่มแรก ทางพาณิชย์จังหวัด ได้มีนโยบายที่จะผลักดันสนับสนุนการค้าอัญมณี

ในจังหวัดจันทบุรี เน้นการเข้ามาลงทุนซื้อขายพลอย เพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจของจังหวัดจันทบุรีซึ่งมีพลอยเป็นสินค้าขึ้นชื่อของจังหวัด แต่เนื่องจากบริเวณที่เป็นตลาดพลอย หรือที่เรียกว่า ตรอกกระจำง หรือตลาดบนนั้น สามารถเดินทางเชื่อมต่อมายังชุมชนริมน้ำจันทบูรส่วนอื่นๆอย่างตลาดล่างและข้ามสะพานไปยังฝั่งวัดโรมันแคทอลิกได้ การที่จะเชื่อมประสานเส้นทางทั้งหมดนี้ในรูปแบบของเส้นทางสายเศรษฐกิจวัฒนธรรมจึงน่าจะเป็นสิ่งที่ดี ที่ดึงดูดผู้คนเข้ามาในจังหวัดให้เข้ามาซื้อขายอัญมณีตลอดจนเข้ามาท่องเที่ยว

แต่อย่างไรก็ดี เบื้องแรก พาณิชย์จังหวัดได้ให้การช่วยเหลือด้านงบประมาณจำนวนหนึ่งแก่ชุมชนริมน้ำจันทบูร และก็มีข้อเสนอแนวคิดการจัดวางบริเวณตลาดล่างให้เป็นตลาดค้าขายในรูปแบบตลาดบก ด้วยข้อเสนอแนะดังกล่าว กลุ่มชาวริมน้ำจันทบูรส่วนหนึ่งที่ต่อมาได้รวมกลุ่มกันขึ้นเป็นแกนนำนั้น ได้ทักท้วงในเบื้องต้นว่า การจัดการชุมชนให้เป็นตลาดค้าขายอย่างชุมชนอัมพวา ชุมชนสามชุก หรือแม้แต่ตลาดน้ำอื่นๆนั้นคงเป็นไปได้ เนื่องจากวิถีแห่งการเป็นย่านการค้าของชุมชนริมน้ำนั้น เป็นเพียงอดีตที่จะสัมผัสได้ผ่านการเข้ามาศึกษาสัมผัสบรรยากาศเหล่านั้นมากกว่าการจะมาจัดสร้างภาพย่านการค้าหรือตลาดขึ้นมาใหม่ในท่ามกลางบริบททางสังคมปัจจุบัน ชาวริมน้ำจันทบูรแม้จะมีส่วนหนึ่งประกอบอาชีพค้าขายมานาน แต่ส่วนใหญ่ก็ประกอบอาชีพอื่นๆด้วย ดังนั้น การสร้างภาพของตลาดท่องเที่ยวขึ้นมาจึงเป็นสิ่งที่ชุมชนไม่เห็นด้วย

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าแนวทางและแนวคิดของพาณิชย์จังหวัดกับชุมชนจะไม่เห็นตรงกันนัก แต่ก็สามารถพูดคุย ขอมริบและต่อรอง รวมถึงประสานงานกันได้โดยไม่ขัดแย้งรุนแรง ชุมชนริมน้ำจันทบูรก็มีกระบวนการจัดการภายในชุมชนขึ้นหลังจากการเสนอแผนการท่องเที่ยวดังกล่าวของทางพาณิชย์จังหวัด ทั้งนี้ พาณิชย์จังหวัดค่อนข้างเคารพสิทธิของชุมชน ซึ่งในข้อนี้ นับเป็นมิติที่ดีของการพัฒนาชุมชนร่วมกับภาครัฐนั่นเอง

จะเห็นได้ว่า ชุมชนริมน้ำจันทบุรี มีมิติของความเคลื่อนไหว หรือที่เรียกว่า พลวัต การเคลื่อนไหวยังอาจหมายถึงการสร้างชุมชนขึ้นมาใหม่ หรือการฟื้นฟูชุมชนในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง ซึ่งกระบวนการเคลื่อนไหวเหล่านี้ จะต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนอย่างสำคัญ อย่างชุมชนริมน้ำจันทบูรได้แสดงศักยภาพของกระบวนการเคลื่อนไหวของชุมชน โดยเลือกที่จะผสมผสานความคิดเกี่ยวกับสิทธิความเป็นชุมชนในการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมเข้ากับวัฒนธรรมการท่องเที่ยวในยุคโลกาภิวัตน์ เป็นการเปิดพื้นที่ให้ชาวบ้านและชุมชนได้มีบทบาทหลักในกระบวนการขับเคลื่อนชุมชนในมิติทางสังคมวัฒนธรรม ในท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลง โดยจากการศึกษาแผนการทำงานของกลุ่มแกนนำชุมชนที่จัดแสดงกระบวนการและเป้าหมายในการพัฒนาและเผยแพร่ไว้บนฝาป้ายนิทรรศการ วิสัยทัศน์ชุมชน ที่พิพิธภัณฑสถานบ้านเลขที่ 69 ก็นับเป็นสิ่งสะท้อนได้เป็นอย่างดี นั่นคือ

กลุ่มเป้าหมายในการพัฒนา

- 1 ประชาชนในชุมชน เพื่อสร้างการมีส่วนร่วม เพื่อให้ชุมชนเข้มแข็งพร้อมพัฒนา
- 2 ประชาชนในจังหวัด เพื่อให้ชาวจันทบุรีทุกคนสนับสนุนและประชาสัมพันธ์ให้คนต่างจังหวัดเข้ามาเที่ยวชมเชิงอนุรักษ์
- 3 ประชาชนในประเทศ เพื่อการเรียนรู้และการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ให้เกิดความคลั่งไคล้ทางการท่องเที่ยวและเศรษฐกิจ
- 4 ต่างประเทศ เพื่อสร้างประสบการณ์การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และประวัติศาสตร์ชุมชน เรียนรู้มุมมองใหม่ๆของความเป็นไทย (คณะกรรมการชุมชนริมน้ำจันทบุรี, วิทยาลัยชุมชน, 2552)

จากตัวอย่างเรื่องกลุ่มเป้าหมาย จะพิจารณาได้ว่า ชุมชนริมน้ำจันทบุรีนั้น ไม่ได้ปฏิเสธการท่องเที่ยว อีกทั้งยังยินดีที่จะให้ผู้คนจากที่อื่นๆ ได้มีโอกาสเข้ามาสัมผัสชุมชนริมน้ำจันทบุรีในเชิงของการอนุรักษ์ ซึ่งก็สอดคล้องกับแนวทางของกลุ่มแกนนำที่กล่าวไว้ตลอดเวลาคือ ชุมชนริมน้ำจันทบุรีไม่ใช่แหล่งท่องเที่ยวที่จะพัฒนาไปเป็นตลาดค้าขาย หากแต่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่ผู้คนที่ประสงค์จะเข้ามาต้องเข้ามาเพื่อซึมซับรูปแบบที่เป็นอยู่ของชุมชนมากกว่าการเข้ามาเพื่อหวังจะเห็นภาพตลาดสินค้า (ดูภาพ 4.5)

ภาพ 4.5 แผ่นประชาสัมพันธ์งานชุมชนริมน้ำ

ที่มา : www.sodoodta.com

จากวัตถุประสงค์ดังกล่าว จึงนำไปสู่ความร่วมมือกันระหว่างชุมชนและหน่วยงานของภาครัฐและเอกชน นำไปสู่ภารกิจชุมชนที่ก่อให้เกิดกระบวนการพัฒนาชุมชนในเชิงปฏิบัติ ได้แก่

- 1 การรวมพลังบำรุงรักษาบ้านเรือน กิจกรรมเรื่องความสะอาดภายในชุมชนฯ
- 2 การประสานงานกับสถาบันอาศรมศิลป์ซ่อมแซมบ้านโบราณ (ปรับภูมิทัศน์)

3 การประสานงานกับเจ้าของบ้าน โบราณ ซึ่งก็คือชาวบ้านในชุมชนฯ จัดทำป้ายนิทรรศการประวัติความเป็นมาของบ้านแต่ละหลัง(ป้ายนิทรรศการบ้านเล่าเรื่อง)

4 แสดงความจำนงขอรับการสนับสนุนจากสถาบันพิพิธภัณฑการเรียนรู้แห่งชาติ เพื่อการปรับปรุงพัฒนาพิพิธภัณฑชุมชน

ภารกิจเหล่านี้ เป็นเพียงตัวอย่างที่เกิดขึ้น และคือความเปลี่ยนแปลงในเชิงปฏิบัติการภายในชุมชนริมน้ำจันทบูร โดยมีกลุ่มแกนนำเป็นผู้ริเริ่ม และประสานความร่วมมือกับคนในชุมชนฯ ตลอดจนหน่วยงานต่างๆทั้งภาครัฐและเอกชนดังกล่าว ซึ่งกระบวนการเหล่านี้ ส่งผลให้ชุมชนเกิดความร่วมมือกัน มีการจัดทำกิจกรรมต่างๆร่วมกันมากขึ้น เกิดความภาคภูมิใจ เห็นคุณค่า มีการเปิดบ้านเป็นแหล่งเรียนรู้ มีการค้าขาย คนในจังหวัดให้ความสนใจ คนต่างจังหวัดเข้ามาเยี่ยมชมมากขึ้น ภายใต้บริบทความเป็นชุมชนที่มุ่งเน้นการพัฒนาบนฐานของความเป็นตัวของตัวเอง ไม่ผันตามกระแสทุนนิยมและตลาดมากจนเกินไป (คณะกรรมการชุมชนริมน้ำจันทบูร,2551)

ทั้งนี้ ในกระบวนการจัดการชุมชนริมน้ำจันทบูรนั้นก็พบปัญหาและอุปสรรคอยู่เช่นกัน นั่นคือ ปัญหาเรื่องการขาดความเข้าใจของคนในชุมชนบางส่วน เกี่ยวกับแนวทางการทำงานของแกนนำ นอกจากนี้ แผนพัฒนาเส้นทางสายเศรษฐกิจวัฒนธรรม ทำให้มีคนภายนอกสนใจมาจับจองเช่าพื้นที่ค้าขาย เพราะขาดความเข้าใจในความต้องการและทิศทางของชุมชนฯอย่างถ่องแท้ และกฎหมายเทศบัญญัติที่อาจไม่เอื้อต่อการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมบางประการ แต่ปัญหาเหล่านี้แกนนำ มีวิธีแก้ไขโดยการจัดกิจกรรมภายในชุมชนต่างๆเพื่อเรียกคนในชุมชนให้มาเข้าร่วม จะได้นำไปสู่กระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน สร้างความเข้าใจที่ตรงกัน (ดูภาพ4.6) ตลอดจนการขอความร่วมมือจากหน่วยงานต่างๆรวมทั้งการตั้งรับกระแสปัญหาที่กำลังจะเข้ามาในอนาคตอย่างระมัดระวัง ทั้งหมดนี้ คือบทบาทของแกนนำในกระบวนการพัฒนาชุมชนริมน้ำจันทบูรที่สะท้อนความเข้มแข็งและความมีชีวิตชีวาที่ดีและน่าสนใจ ในการขับเคลื่อนชุมชนแห่งวิถีวัฒนธรรมนี้ให้เป็นชุมชนที่เข้มแข็งและดำรงอยู่ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงในอนาคต (ประภาพรรณ นัตรมาลัย, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 2 มกราคม 2554)

ภาพ 4.6 ห้องประชุมภายในพิพิธภัณฑบ้านเลขที่69

ที่มา : www.sadoodta.com

จากการศึกษาพบว่า ในท่ามกลางกระบวนการทำงานของชุมชนฯแบบผสมผสานนั้น กลุ่มคนสูงวัยส่วนใหญ่ ตั้งแต่ชุมชนริมน้ำจันทบูรมีการจัดการดำเนินการด้านต่างๆภายในชุมชน ดังที่กล่าวมา กิจกรรมต่างๆตลอดจนการเข้ามาของนักท่องเที่ยวที่มีความสนใจเข้ามาสัมผัสเยี่ยมชม วิถีวัฒนธรรมของชุมชนริมน้ำจันทบูร ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านพฤติกรรมบางอย่างของกลุ่มผู้สูงวัย นั่นคือ แต่เดิม ก่อนเกิดกระบวนการต่างๆเหล่านี้ กลุ่มคนสูงวัยมักเก็บตัวอยู่ในบ้าน แต่เมื่อชุมชนฯมีการจัดการเพื่อการท่องเที่ยว มีการจัดกิจกรรมชุมชนและเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้น ผู้สูงอายุมักจะเริ่มออกมาเดินชมความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ ตลอดจนออกมามีส่วนร่วมกับกิจกรรม ชุมชนร่วมกับกลุ่มคนวัยต่างๆ อีกทั้งยินดีเอื้อเฟื้อข้อมูลส่วนตัวเกี่ยวกับบ้านที่อยู่อาศัยโบราณแก่ กลุ่มแกนนำชุมชน จัดทำแผ่นป้ายนิทรรศการบอกเล่าประวัติความเป็นมาของเจ้าของบ้าน (ดูภาพ 4.7) หลายคน มีเอกสาร หลักฐานด้านประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง ต่างก็เต็มใจนำมาเพื่อใช้ใน กระบวนการจัดการชุมชนในมิติประวัติศาสตร์ นอกจากนี้ ผู้สูงอายุมักกล้าที่จะพูดคุย ทักทาย นักท่องเที่ยวที่เข้ามามากขึ้น แสดงถึงความเป็นกันเอง ซึ่งก่อเกิดมาจากความรู้สึกรักและภูมิใจใน ชุมชนฯของตนเอง และยินดีที่จะนำเสนอสู่ผู้คนภายนอก

ภาพ 4.7 ประวัติบ้านหลวงราชไมตรี

ที่มา : www.google.co.th.

จากการศึกษาพบว่า ชาวริมน้ำจันทบูรนั้นก็แบ่งออกเป็นกลุ่มคนที่รับรู้กระบวนการจัดการของชุมชนริมน้ำจันทบูรกับแผนการจัดสร้างเส้นทางสายเศรษฐกิจวัฒนธรรมของพาณิชย์ จังหวัดแล้วยินดีเข้าร่วม ให้ความร่วมมือ กับกลุ่มที่รับรู้เกี่ยวกับกระบวนการฯ แต่อยู่เฉยๆ ไปจนถึง อาจไม่เห็นด้วยกับกิจกรรมการดำเนินการของกลุ่มแกนนำ ทั้งนี้ เนื่องจาก สภาพชุมชนริมน้ำจันทบูรปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงไป บ้านเรือนหลายหลังไม่ได้เป็นบ้านเก่าแบบโบราณก็มีอยู่เป็นจำนวนมาก เจ้าของบ้านบางคนก็เต็มใจที่จะอำนวยความสะดวกในด้านงานปรับสภาพภูมิทัศน์ของชุมชนฯ อาทิ การทาสีบริเวณที่เป็นบ้านแบบเก่า ดังเดิม ไปจนถึงการให้ความร่วมมือเรื่องกิจกรรมด้านความสะอาดด้วยดี แต่สำหรับเจ้าของบ้านบางหลัง ก็ไม่เห็นด้วย เนื่องจากไม่เข้าใจถึง

กระบวนการทำงานของแกนนำชุมชนฯ และไม่มีโอกาสเข้าร่วมฟังประชุมหรือกิจกรรมกับชุมชนฯ นอกจากนี้ ยังรวมถึง บ้านเรือนหลายหลังที่ผู้อาศัยเป็นเพียงผู้เช่า เนื่องจากเจ้าของที่แท้จริงอยู่ต่างจังหวัด จึงไม่สามารถตัดสินใจที่จะเข้าร่วมกับชุมชนด้านการปรับภูมิทัศน์ได้ เป็นต้น

อย่างไรก็ดี จากการพูดคุยกับป้าอืด เจ้าของร้านก๋วยเตี๋ยวทะเลในชุมชนริมน้ำจันทบูร ได้เห็นว่า ป้าอืดเองมีการรับรู้กระบวนการทำงานของกลุ่มแกนนำชุมชนมาโดยตลอด และมีความเห็นด้วยในกระบวนการต่างๆเหล่านี้ เพราะเมื่อชุมชนริมน้ำฯเป็นที่รู้จัก ก็ส่งผลต่อการค้าขายของป้าด้วย แต่ปัญหาอย่างหนึ่งคือ ปัญหาที่จอดรถในชุมชนที่คับแคบ และถนนในชุมชนริมน้ำฯก็เป็นถนนเล็กๆ การถ้อยที่ถ้อยอาศัยกันก็เป็นสิ่งจำเป็น หากเจ้าของบ้านใดเข้าใจ เห็นใจ เอื้อเฟื้อให้นักท่องเที่ยวจอดรถหน้าบ้านตน หรือแม้แต่ผู้ที่เข้ามาทานก๋วยเตี๋ยวร้านป้าจอดรถได้ก็ดีไป แต่เจ้าของบ้านบางหลังก็ไม่ชอบให้ใครมาจอดรถหน้าบ้านตัวเอง เป็นต้น (ป้าอืด, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 19 กันยายน 2553) ซึ่งปัญหาเรื่องที่จอดรถ ก็เป็นอีกปัญหาหนึ่งที่แกนนำให้ความสนใจและกำลังดำเนินการเพื่อแก้ไข การถ้อยที่ถ้อยอาศัยกันระหว่างคนในชุมชนเองหรือต่อคนต่างชุมชนฯ จะทำให้ชุมชนริมน้ำจันทบูรน่าเข้ามาเยี่ยมชมมากขึ้น ยิ่งถ้ามีที่จอดรถที่สะดวกกว่านี้ ผู้คนน่าจะเข้ามามากขึ้น

จะพบว่า กลุ่มคนวัยทำงานส่วนใหญ่จะตระหนักและพูดถึงปัญหาต่างๆมากกว่าผลดีผลเสียจากการเป็นชุมชนท่องเที่ยว แต่อย่างไรก็ตาม คนกลุ่มนี้ที่ไม่เห็นด้วยก็ไม่ได้ออกมาคัดค้านในลักษณะที่จะเป็นอุปสรรคต่อกระบวนการจัดการของชุมชนฯ เพียงแต่ไม่เข้าร่วมด้วย ซึ่งคนโดยส่วนใหญ่ก็เห็นด้วย และคิดว่าเป็นสิ่งที่ดีที่ชุมชนริมน้ำจันทบูรมีการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น เป็นที่รู้จักมากขึ้น แต่ก็ไม่อยากให้เปลี่ยนแปลงรวดเร็วจนเกินไป หรือเปลี่ยนแปลงไปเป็นแหล่งการค้า ตลาดบดตลาดน้ำก็ไม่ดี เพราะอาจก่อให้เกิดปัญหาตามมาในภายภาคหน้าได้ (ยุพา กอวัฒน์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 2 มกราคม 2553)

ทั้งจากความคิดเห็นของกลุ่มคนวัยทำงานก็ดี กลุ่มผู้สูงอายุก็ดี ทำให้ทราบว่า คนกลุ่มต่างๆเหล่านี้ มีกระบวนการรับทราบและเข้าถึงข้อมูลเรื่องการจัดการชุมชนริมน้ำจันทบูร ในเกณฑ์ดี และเกือบทุกคนก็ทราบถึงแผนพัฒนาฯของทางพาณิชย์จังหวัด ซึ่งเป็นผลมาจากการเข้าร่วมประชุมด้วยตนเองและการ ได้ยิน ได้ฟังจากผู้อื่นที่ไปเข้าร่วมประชุม ดังนั้น เมื่อชาวชุมชนริมน้ำจันทบูรส่วนใหญ่ทราบข้อมูลเกี่ยวกับการทำงานระหว่างชุมชนฯ ซึ่งนำโดยแกนนำฯ ที่ประสานการทำงานกับนโยบายของพาณิชย์จังหวัดตลอดจนหน่วยงานและองค์กรอื่นๆที่เข้ามาดังที่กล่าวไว้ข้างต้น ชาวชุมชนริมน้ำจันทบูรจึงไม่ค่อยมีความคิดเห็นเชิงคัดค้านหรือขัดแย้งมากนัก แม้ไม่ได้สนับสนุนก็ตาม และชาวชุมชนริมน้ำฯอีกจำนวนหนึ่งซึ่งจะเป็นส่วนที่เป็นคนดั้งเดิม เป็นลูกหลานที่สืบทอดเชื้อสาย

จากเจ้าของบ้านเก่าแก่ในชุมชน ล้วนเห็นด้วยและหลายคนก็เข้าร่วมประชุมและกิจกรรมต่างๆ เป็นอย่างดี

เมื่อก้าวถึงลูกหลานและทายาท ในฐานะที่เป็นผู้สืบสานวิถีวัฒนธรรมของชุมชน รมน้ำจันทบูร จึงกล่าวได้ว่า คนเหล่านี้มีความสำคัญในการที่จะกำหนดทิศทางและสานต่อแนวทาง แนวคิดและการดำเนินการจัดการชุมชนในมิติทางทรัพยากรวัฒนธรรมต่อไปในอนาคต ซึ่งคนรุ่นใหม่ในชุมชนรมน้ำจันทบูรนั้น สะท้อนแนวความคิดจากการพูดคุยกับพวกเขา ความว่า สำหรับกลุ่มวัยรุ่นนั้น กลุ่มนี้ จะชอบช่วงเวลาที่ชุมชนฯจัดงานต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นเทศกาล งานเปิดบ้านชุมชน งานวิถีวัฒนธรรมฯลฯ เนื่องจากช่วงเวลาดังกล่าว ชุมชนรมน้ำจันทบูรจะมีการจัดงานออกร้านขึ้น มีกิจกรรมแบบ ถนนคนเดิน มีการแสดง มีการขายของ ฯลฯ แต่ก็จัดแค่ช่วงเทศกาลงานสำคัญตามที่แกนนำชุมชนฯและสมาชิกชุมชนฯตกลงกันเป็นช่วงๆเท่านั้น ไม่ได้เป็นแบบดังกล่าว คือ เป็นตลาดหรืองานออกร้านตลอด (ดูภาพ 4.8) ช่วงเวลาที่ชุมชนฯจัดงาน จึงเป็นเวลาที่จะมีนักท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชนมากที่สุด มีความคึกคัก ผู้คนในชุมชนอาจใช้โอกาสนี้ขายของต่างๆ ทั้งกลุ่มที่ประกอบอาชีพค้าขายประจำและไม่ประจำ มีการจัดกิจกรรมพิเศษ อาทิ วาดภาพ ถ่ายภาพย้อนยุค ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้ เป็นสิ่งที่วัยรุ่นชอบและให้ความสนใจ ผลพลอยได้ของการจัดงานชุมชนฯคือ การเข้าไปเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน แผ่นป้ายนิทรรศการบ้านเล่าเรื่อง และรายได้สู่คนในชุมชนจากการออกร้านในช่วงงานเทศกาลดังกล่าว (สิรินาถ ประกอบสุข, สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 11 มีนาคม 2554)

ภาพ 4.8 วัยรุ่นชายขนมแต่งกายย้อนยุคในงานประจำปีชุมชนรมน้ำจันทบูร

ที่มา : สัตยชัย อานมวัฒน์, 2554.

กลุ่มวัยรุ่นบางกลุ่ม ก็ต้องการให้ภาพตลาดที่คึกคักหรือภาพแบบถนนคนเดินเกิดขึ้นเป็นประจำหรือโดยตลอด เนื่องจากคนจะได้เข้ามากันมากๆ และเป็นการกระตุ้นเศรษฐกิจชุมชน แต่ก็มีบางส่วนเช่นกันที่กล่าวว่า การจัดกิจกรรมในช่วงเทศกาลก็เพียงพอแล้ว สำหรับเป็นการประชาสัมพันธ์ชุมชน วิธีการอย่างอื่นนอกเหนือจากการจัดงานชุมชนฯที่จะช่วยเผยแพร่ความเป็นชุมชนรมน้ำจันทบูรยังมีหลายวิธี อาทิ การจัดทำเว็บไซต์ท่องเที่ยว เชิญชวนให้คนเข้ามาเยี่ยมชม

ชุมชนริมน้ำฯ เป็นต้น จะเห็นได้ว่า ปัจจุบัน นักท่องเที่ยวสามารถหาข้อมูลเกี่ยวกับชุมชนริมน้ำจันทบุรีได้ตามเว็บไซต์ต่างๆ นับเป็นปรากฏการณ์ที่ดีในการนำเสนอความเป็นชุมชนริมน้ำจันทบุรีสู่สายตาคนภายนอก (ชานนท์ โภคบาล,⁸สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 11 มีนาคม 2553)ความคิดเห็นอันหลากหลายเหล่านี้ เป็นสิ่งที่น่าสนใจต่อกระบวนการจัดการของชุมชนริมน้ำจันทบุรี ในการที่จะนำไปพิจารณา วิเคราะห์และปรับปรุงกระบวนการทำงานของกลุ่มแกนนำ ที่เน้นการรับฟังความคิดเห็นของชาวบ้าน ก่อนที่จะนำไปเสนอต่อสังคมภายนอกได้อย่างถ่องแท้ ถึงความคิด ความต้องการและความรู้สึกของคนในชุมชนอย่างแท้จริง นอกจากนี้ นับเป็นกระบวนการทำงานเชิงผสมผสานภายใน กล่าวคือ ภายในชุมชนเอง ก็มีการทำงานประสานกันได้ ทั้งในกลุ่มแกนนำชุมชนและชาวบ้าน ซึ่งก็มีหลายช่วงอายุ และวัย ตลอดจนหลากหลายความคิดเห็น ไปจนถึงการผสมผสานแนวทางของพาณิชย์จังหวัดในกระบวนการทำงานของชุมชนริมน้ำจันทบุรี

อย่างไรก็ตาม คนในชุมชนริมน้ำจันทบุรีต่างก็ตั้งใจและภูมิใจ ที่ได้เห็นการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีและกระบวนการจัดการในเชิงการท่องเที่ยวที่พัฒนาชุมชนไปในทิศทางที่ไม่สู้เสี่ยงต่อการเกิดการเปลี่ยนแปลงในเชิงลบต่อชุมชน การเปลี่ยนแปลงที่ยอมรับการผสมผสานกับแนวทางและนโยบายการท่องเที่ยวโดยไม่ได้ต่อต้านรุนแรง หากแต่ขอให้เป็นไปโดยการจัดการร่วมกันของคนในชุมชนเอง เพราะคนในชุมชน จะเป็นผู้ที่รู้ดีที่สุด ว่าชุมชนต้องการอะไร และกระบวนการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมอันเป็นต้นทุนสำคัญของชุมชนนั้น ควรเป็นไปในรูปแบบและทิศทางใด กอปรกับความรู้สึกภาคภูมิใจและจิตสำนึกรักชุมชน จะเป็นสิ่งสำคัญที่ขับเคลื่อนชุมชนริมน้ำจันทบุรีนี้คงอยู่ท่ามกลางกระแสต่างๆ ในยุคปัจจุบันได้อย่างแข็งแรง

ทิศทางในอนาคตของชุมชนริมน้ำจันทบุรีภายใต้กระบวนการจัดการชุมชนนั้นจะเป็นไปในทิศทางใดสำหรับความคิดเห็นของผู้วิจัยเห็นว่า ในกระบวนการจัดการชุมชนในเชิงของการพัฒนาในด้านต่างๆ ที่แท้จริง ไม่ใช่การให้อำนาจแก่คนใดคนหนึ่ง ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง การพัฒนาและการจัดการที่ดีนั้น ต้องเป็นการจัดการอย่างมีส่วนร่วม ทุกคนในชุมชนต้องร่วมกันสร้างสรรค์ร่วมกันแสดงศักยภาพของตน โดยไม่มีการแบ่งแยก การจัดการชุมชนในมิติของการพัฒนายังเกี่ยวข้องกับการจัดการมิติทางทรัพยากรวัฒนธรรม ซึ่งจะเรียกว่าเป็นทุนทางสังคม มรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาหรือคุณค่าก็ตาม สิ่งเหล่านี้ คือ วิธีคิด คือกระบวนการที่จะช่วยจัดระบบการจัดการชุมชนอย่างยั่งยืนและเป็นธรรม ชุมชนและความเป็นชุมชน เป็นสิ่งที่มีพลวัต ไม่ใช่ภาพตายตัวที่หยุดนิ่ง เวลาที่ผ่านไป ก่อให้เกิดรูปแบบของปรากฏการณ์อันหลากหลายเข้ามาสู่พื้นที่ชุมชนในรูปแบบที่แตกต่างกัน ดังนั้น ความร่วมมือ ร่วมใจ จิตสำนึกและความตระหนักเรื่องสิทธิ

⁸ ทายาทของบ้าน โภคบาล มีบรรพบุรุษอาศัยอยู่ดั้งเดิมในชุมชนริมน้ำจันทบุรี เป็นลูกชายของหนึ่งในกลุ่มแกนนำ และปัจจุบัน เป็นผู้ทำเว็บไซต์ท่องเที่ยวชุมชนริมน้ำจันทบุรี

และบทบาทหน้าที่ที่มีในฐานะ คนใน ของชาวชุมชนริมน้ำจันทบุรี กระบวนการจัดการชุมชนที่ดีที่เกิดจากการรับรู้ร่วมกัน การรับฟังเหตุผลและการตระหนักถึงผลเสียจากกระบวนการพัฒนาหรือ กระแสการท่องเที่ยวเชิงพานิช รวมทั้งการรู้จักต่อรองกับอำนาจรัฐหรือจังหวัดและการรู้เท่าทัน ผลเสียที่อาจเกิดขึ้นจากนโยบายของคนนอก จะเป็นเสมือนพลังที่สำคัญในการขับเคลื่อน ทำทลาย กระแสโลก กระแสทุน หรือวัฒนธรรมการท่องเที่ยวแบบทุนนิยมวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี

<p>ชุมชนริมน้ำจันทบุรี กับการจัดการชุมชนผ่านมิติทางทรัพยากรวัฒนธรรม</p> <p>RIMNAM CHANTHABOON COMMUNITY AND LOCAL SELF GOVERNANCE THROUGH CULTURAL RESOURCE DIMENSION.</p> <p>ชยาภา อานามวัฒน์ 5136867 LCCU/M</p> <p>ศศ.ม.(วัฒนธรรมและการพัฒนา)</p> <p>คณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ : ณรงค์ อาจสมิติ, Ph.D., ชิดชยางค์ ยมาภัย, Ph.D.</p>

บทสรุปแบบสมบูรณ์

ทิศทางในอนาคตของชุมชนริมน้ำจันทบุรี

บทสรุป: ทิศทางในอนาคตของชุมชนริมน้ำจันทบุรี

ชุมชนริมน้ำจันทบุรีเป็นชุมชนที่ค้นพบว่า ตนเองมีทรัพยากรทางสังคมวัฒนธรรม เป็นสิ่งที่มีคุณค่าสามารถนำมาใช้เป็นพลังและเครื่องมือในกระบวนการจัดการชุมชนผ่าน คนในท่ามกลางการเข้ามาของแผนแม่บทจังหวัดเรื่องเส้นทางสายเศรษฐกิจวัฒนธรรม ชุมชนริมน้ำจันทบุรีมีกระบวนการจัดการที่เน้นกระบวนการกลุ่ม โดยการนำของกลุ่มแกนนำหรือคณะกรรมการชุมชน กระบวนการจัดการนั้นเป็นไปโดยการต่อรอง ไม่ใช่ต่อต้านอำนาจจากภาครัฐ เป็นการหันกลับมาหาความเป็นชุมชนที่มีทุนทางสังคมวัฒนธรรม ได้แก่ ความเป็นชุมชนแห่งประวัติศาสตร์ ซึ่งเป็นชุมชนการค้าที่เคยเจริญรุ่งเรืองในสมัยรัชกาลที่5 การเป็นชุมชนที่มีอัตลักษณ์อันหลากหลายด้านเชื้อชาติ ศาสนาของผู้คนที่อยู่อาศัย นั่นคือ ชาวจีน ชาวไทย และชาวยุวนเวียดนามที่นับถือศาสนาคริสต์ นอกจากนี้ ยังเป็นชุมชนที่มีความสงบสุข มีประเพณี ภูมิปัญญาตลอดจนวัฒนธรรมที่ยังคงสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน อันเป็นวิถีชีวิตแบบชาวมริมน้ำ

ด้วยเหตุนี้ ชุมชนริมน้ำจันทบุรีจึงเป็นชุมชนที่มีทุนหรือทรัพยากรทางสังคมวัฒนธรรม ดังนั้น ในกระบวนการจัดการชุมชนในมิติทรัพยากรวัฒนธรรมของชุมชนจึงใช้ทุนทางวัฒนธรรมของตนเป็นเครื่องมือในการจัดการนำเสนอภาพความเป็นชุมชนแห่งวิถีวัฒนธรรม การยินดีให้พาณิชย์จังหวัดเข้ามาเสนอเรื่องการจัดการการท่องเที่ยว อีกทั้งสามารถประสานความร่วมมือกับ

พาณิชย์จังหวัดได้ ตลอดจนการประสานงานกับองค์กรเอกชนอื่นๆที่เข้าร่วมในกระบวนการจัดการชุมชน ทั้งสถาบันอาศรมศิลป์ที่เข้ามาปรับสภาพภูมิทัศน์ชุมชน สร้างพิพิธภัณฑสถานร่วมกับชาวบ้าน หรือแม้แต่มหาวิทยาลัยบูรพาที่เข้ามาสำรวจพื้นที่ในมิติการศึกษาชุมชน และรวมถึงองค์กรเอกชนอื่นๆ งบประมาณที่ชุมชนริมน้ำจันทบูรได้รับ เกิดจากแรงสนับสนุนจากคนรอบข้าง ที่มองเห็นคุณค่าของชุมชนริมน้ำที่ต้องการการปรับปรุงในท่ามกลางกระแสการท่องเที่ยว แต่มิใช่การเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางตอบสนองระบบตลาด และนำชุมชนไปเป็นสินค้าในกระบวนการเหล่านั้น

การสร้างความสำเร็จของชุมชนริมน้ำจันทบูร เกิดจากการจัดการผ่านคนใน ในสายตาของคนในที่อยู่อาศัยในชุมชนริมน้ำฯ พวกเขา มองว่า การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น เป็นไปในทิศทางที่ดี และไม่กระทบวิถีชีวิตของพวกเขา สิ่งเหล่านี้ คือประเด็นสำคัญที่กลุ่มแกนนำชุมชนกล่าวอยู่เสมอว่า จะไม่มีการนำชุมชนริมน้ำจันทบูรเข้าสู่วิถีตลาด นั่นคือจะไม่มีการจัดสร้างชุมชนในรูปแบบตลาดบกหรือตลาดน้ำเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวและรายได้เข้ามาสู่ชุมชนด้วยกระบวนการดังกล่าว เนื่องจากแกนนำฯเป็นผู้อยู่อาศัยในชุมชนริมน้ำฯมาตั้งแต่เกิด มีความคิดและความเห็นเช่นเดียวกับชาวชุมชนริมน้ำฯส่วนใหญ่ ที่ไม่ต้องการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชนเพื่อการค้า แต่เต็มใจรับข้อเสนอของทางพาณิชย์จังหวัดที่จะปรับปรุงให้เข้ากับกระแสนิยมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยยื่นข้อเสนอให้ชุมชนได้มีบทบาทในกระบวนการจัดการชุมชนเองดังกล่าว

หัวหน้ากลุ่มแกนนำชุมชนกล่าวว่า กระบวนการจัดการชุมชนนั้นเป็นสิ่งที่ช่วยให้ชาวบ้านมีโอกาสและมีสิทธิที่จะเข้าร่วมกันคิด ทำเพื่อชุมชน แกนนำเป็นเพียงผู้ประสานงานคอยรับเรื่อง หรือเรียกประชุมในวาระต่างๆ ความคิดเห็นของชาวบ้านจึงเป็นสิ่งสำคัญ ไม่เฉพาะแกนนำต้องรับฟัง จังหวัดก็ต้องรับฟังด้วย เพราะการพัฒนาไปสู่ความเป็นชุมชนเข้มแข็งจะเกิดขึ้นไม่ได้ หากไม่ได้รับความร่วมมือจากคนในชุมชนทุกคน (ประภาพรรณ ฉัตรมาลัย, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 6 มิถุนายน 2554) เมื่อผู้วิจัยถามว่า แกนนำคิดว่าการจัดการชุมชนที่ผ่านมามีผลต่อการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงที่เกิดขึ้นในปัจจุบันนี้ ถือเป็นผลสำเร็จหรือยังและแนวโน้มในอนาคต ชุมชนริมน้ำจันทบูรจะยังคงสภาพเช่นนี้หรือไม่ คำตอบนั้น แกนนำกล่าวว่า ในอนาคตอันใกล้ ชุมชนริมน้ำจันทบูรก็ยังคงเป็นชุมชนเฉกเช่นปัจจุบันนี้ ความเปลี่ยนแปลงอาจเป็นไปในรูปแบบของการปรับปรุงภูมิทัศน์เพื่อสร้างภาพชุมชนให้ชัดเจน โดยยังคงเป็นการจัดการผ่านคนในชุมชนอยู่ และยังคงทำงานประสานกับภาครัฐและเอกชนต่อไป (กนกรัตน์ โภคบาล, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 2 มกราคม 2553)

นอกจากนี้ ในช่วงเวลาที่สัมภาษณ์ เป็นช่วงที่ชุมชนริมน้ำจันทบูรกำลังเตรียมงานชุมชนริมน้ำจันทบุรี วิถีสามวัฒนธรรม ในวันที่ 9-11 กันยายน 2554 นี้ การจัดงานดังกล่าวเป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ไม่ว่าจะเป็นชุมชน จังหวัด องค์กรเอกชน

สถาบันการศึกษาฯลฯ ที่สำคัญ เป็นการแสดงออกถึงการก้าวไปสู่การเป็นชุมชนที่เป็นที่รู้จัก โดยก่อนหน้านี้ ชุมชนริมน้ำจันทบูรเป็นสถานที่ที่เคยถ่ายทำรายการโทรทัศน์หลายประเภทหลายช่อง การจัดงานนี้ จึงเป็นเหมือนการย้ำความเป็นชุมชนที่น่าเสนอความเป็นชุมชนผ่านมิติประวัติศาสตร์ อัตลักษณ์อันหลากหลายและวิถีชีวิต ซึ่งสิ่งเหล่านี้คือทุนทางสังคมวัฒนธรรมของชุมชนมานำเสนอต่อคนภายนอกอย่างชัดเจน โดยการจัดงานลักษณะนี้ จะจัดขึ้นเพียงปีละครั้ง นั่นคือ ชุมชนริมน้ำจันทบูรจะเนรมิตภาพตลาดย้อนยุค และประชาสัมพันธ์สู่คนภายนอกให้เข้ามาเยี่ยมชมในช่วงการเวลาจัดงานดังกล่าว ในภาวะปกติ ชุมชนริมน้ำจันทบูร ก็จะคงรักษาภาพความเป็นชุมชนที่เป็น reality คือไม่ต้องปรุงแต่งสร้างภาพเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว ช่วงเวลาที่ไม่มีงาน นักท่องเที่ยวที่เข้ามา ก็จะเข้ามาเพื่อสัมผัสบรรยากาศแบบชุมชนดั้งเดิมจริงๆ ไม่ได้เข้ามาบริโภคสินค้าเป็นหลัก หากแต่เป็นการมาซึมซับวิถีชุมชนมากกว่า ซึ่งสิ่งเหล่านี้ เป็นสิ่งที่ชาวชุมชนริมน้ำจันทบูรพึงใจให้เป็นเช่นนั้น

ชุมชนริมน้ำจันทบูรเป็นชุมชนที่มีที่อยู่แล้ว เป็นชุมชนที่มีจุดเด่นและมีเอกลักษณ์ ไม่จำเป็นต้องมาสร้างเป็นตลาดหรือมาค้าขายอะไรเพื่อเรียกคนเข้ามาท่องเที่ยว เพราะนักท่องเที่ยวที่เข้ามา ส่วนหนึ่งพวกเขาต้องการมาดูบรรยากาศแบบริมน้ำจริงๆ แบบไม่เป็นตลาด คนในชุมชนใช้ชีวิตกันไปแบบปกติ ไม่ต้องปรุงแต่ง นักท่องเที่ยวก็จะมาเดินชมบรรยากาศ เข้าไปดูพิพิธภัณฑ์ ไปถ่ายรูปกับมุมบ้านเก่าหรือบ้านที่เคยออกทีวี ลงนิตยสาร แวะทานก๋วยเตี๋ยว ซ็อ ไอศกรีมตรารวด ซ็อ ของที่ระลึกที่ร้านเสน่ห์จันทน์ แล้วก็ข้ามสะพานไปดูโบสถ์คริสต์ฯ (สิรินาถ ประกอบสุข, สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 11 มีนาคม 2554) ดังกล่าวคือความเห็นจากชาวชุมชนริมน้ำจันทบูร ทั้งในส่วนที่เป็นกลุ่มแกนนำและชาวบ้านบางส่วน นอกจากนี้ ในประเด็นเรื่องทิศทางในอนาคตของชุมชนนั้น ผู้วิจัยได้ทราบความคิดเห็นจากชาวบ้านว่า ชุมชนไม่น่าจะเปลี่ยนแปลงไปมากกว่านี้ อาจเปลี่ยนแปลงแค่มีการปรับปรุงอาคารบ้านเรือนที่มันเก่าแก่มากๆ ให้แข็งแรงขึ้น สวยขึ้นเหมือนอย่างบ้านพิพิธภัณฑ์ อาจมีคนสนใจเข้ามาถ่ายทำโฆษณา ละคร รายการโทรทัศน์มากขึ้น คนมาเที่ยวมากขึ้นเพราะรู้จักชุมชนผ่านสื่อต่างๆ โดยเฉพาะช่วงงานประจำปี พวกเราก็ออกร้านขายของกันสักหน เป็นความสนุกสนาน ครึกครื้นทั้งคนในชุมชนและนักท่องเที่ยว (สุนทรี ประกอบสุข, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 11 มกราคม 2554)

นอกจากความคิดเห็นของชาวชุมชนริมน้ำจันทบูร ผู้วิจัยยังได้รับทราบความคิดเห็นจากนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ นักท่องเที่ยวมองว่า ชุมชนริมน้ำจันทบูรเป็นชุมชนเล็กๆ เดินเที่ยวใช้เวลาไม่มาก บรรยากาศดี มีภาพวิถีชีวิต คล้ายๆกับเมืองเชียงคานจังหวัดเลย แต่ดูเป็นธรรมชาติมากกว่าตรงที่ไม่มีเกสต์เฮาส์ ที่พัก โฮมสเตย์ เป็นภาพวิถีชีวิตจริงที่ชาวริมน้ำเคยใช้ชีวิตตั้งแต่อดีตเช่นในที่ยังคงเป็นเช่นนั้น สำหรับตนเองนั้น ชอบบ้านโบราณ เคยไปมาหลายที่ อาทิ

สามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี จังหวัดภูเก็ต ถนนพระอาทิตย์ กรุงเทพฯ เพิ่งมีโอกาสมาเที่ยวชมชุมชน
 ริมน้ำจันทบูร รู้สึกชอบ โดยเฉพาะบ้านพิพิธภัณฑ์ ได้ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ของเมืองจันทบุรี
 และชุมชนตลอดจนคนเก่าคนแก่ในชุมชนมากมาย ไม่อยากให้ชุมชนนี้กลายเป็นเหมือนตลาดหรือมี
 คนเข้ามาเยอะๆ เพราะอาจทำให้ทรุดโทรมเร็วและไม่รู้สึกสบายๆเวลามาเดินเที่ยวชมแบบปัจจุบันนี้
 (ธิดา วงศ์ศิริเจริญ, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 6 กันยายน 2554)

สำหรับความเห็นของนักท่องเที่ยวต่างชาติที่ผู้วิจัยมีโอกาสพูดคุย คือความเห็นจากMR
 John Louise (มิสเตอร์ ของ หลุยส์) ชาวฝรั่งเศส กล่าวว่า เคยมาแต่ชุมชนตลาดบนหรือตรอกกระจ่าย
 ที่เป็นแหล่งค้าพลอย เพราะมาดูมาซื้อพลอยที่จันทบุรี ครั้งนี้ได้เพื่อนชาวไทยพามาเที่ยวที่ชุมชน
 ริมน้ำฯ ชอบมาก ชอบโบสถ์คริสต์เพราะสวยและเป็นสถาปัตยกรรมเหมือนที่ประเทศฝรั่งเศสคือ
 เป็นแบบโกธิค¹

นอกจากนี้ยังชอบอาหาร คือ ขนมไข่ พ่อผู้วิจัยถามว่า เคยทราบประวัติศาสตร์ของ
 ชุมชนแห่งนี้สมัยยุคอาณานิคมหรือไม่ ของ หลุยส์ตอบว่ารู้จากเพื่อนชาวไทย และคิดว่าน่าสนใจ
 มาก ตอนไปชมพิพิธภัณฑ์ก็ยิ่งพบเอกสารบางฉบับเป็นภาษาฝรั่งเศสด้วย สำหรับความคิดเห็นถึง
 ชุมชนริมน้ำจันทบูรในอนาคต นักท่องเที่ยวผู้หนึ่งกล่าวว่า ไม่อยากให้เปลี่ยนแปลงไปมากนัก เพราะที่
 เป็นอยู่มีเสน่ห์ดีแล้ว และถ้าเปลี่ยนแปลงไปจนกระทั่งมีการก่อสร้างหรือร้านค้ามากขึ้น ความ
 สวยงามก็จะหายไป ธรรมชาติของที่นี่ที่พบเห็นอยู่ขณะนี้ คือสิ่งที่ชุมชนน่าจะคงไว้ (John Louis ,
 สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 6 กันยายน 2554)

จากบทสัมภาษณ์พบว่า ความคิดเห็นของชาวชุมชนริมน้ำจันทบูรเองสอดคล้องกับ
 ความคิดเห็นของคนภายนอก อย่างนักท่องเที่ยว ดังเช่นที่หัวหน้าแกนนำชุมชน อาจารย์ประภา
 พรรณ ฉัตรมาลัยกล่าว นักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวชมชุมชนริมน้ำจันทบูรนั้น ก็ต้องเป็นลักษณะของ
 คนที่ชื่นชอบการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ไม่ใช่นักท่องเที่ยวประเภทชอบเที่ยวตลาด
 หรือสถานที่ที่ผู้คนคลาคล่ำ ต้องการมาเดินเที่ยวชมแบบชิมชั้บภาพบรรยากาศ ดังนั้น ก็ตรงกับ
 วัตถุประสงค์ในกระบวนการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมของชุมชนที่ไม่มุ่งเน้นการค้าแต่
 ต้องการให้ชุมชนมีจุดยืน และสำหรับอนาคต ชุมชนริมน้ำจันทบูรอาจเปลี่ยนแปลงไปในลักษณะ
 การปรับสภาพภูมิทัศน์ มีการออกสื่อมากขึ้นเพราะชุมชนเริ่มเป็นที่รู้จักแพร่หลาย แต่ชุมชนริมน้ำฯก็
 ยืนยันว่า จะไม่เปลี่ยนแปลงรูปแบบและวิถีชีวิตไปจากแบบเดิม(ประภาพรรณ ฉัตรมาลัย,
 สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 6 กันยายน 2554)

¹ ศิลปะแบบโกธิคในประเทศฝรั่งเศสเป็นศิลปะที่เน้นรูปลักษณ์ลวดลายแบบทรงแหลม ในสถาปัตยกรรมจะพบมีการก่อหรือ

แกะสลักกระจกเป็นรูปและลวดลายต่างๆอาทอ ดอกกุหลาบ เรื่องราวในพระคัมภีร์ทางคริสต์ศาสนา เช่นทิมหาวิหาร โนเทิเดราม เป็นต้น

ความสำเร็จในวันนี้ของชุมชนรึมน้ำจันทบูร อยู่ที่ความเข้มแข็งของคนใน การมีจุดยืนที่แน่นอน และการมีจิตสำนึกและความภาคภูมิใจในความเป็นชุมชนที่มีทุนทางสังคมวัฒนธรรมที่ดี และสามารถนำไปใช้ต่อยอดในกระบวนการจัดการชุมชนในมิติของการพัฒนาหรือการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี ตลอดจนสามารถทำงานร่วมกับทั้งภาครัฐและเอกชนได้โดยไม่ขัดแย้ง แรงสนับสนุนรอบด้านดังกล่าว ถือเป็นจุดแข็งในกระบวนการทำงานของชุมชนรึมน้ำจันทบูร และเป็นสิ่งที่แกนนำชุมชนใช้เพื่อเป็นอำนาจในการต่อรองกับภาคต่างๆ ในการยื่นกรณอการจัดการชุมชนโดยคนในชุมชนเอง

การพัฒนาชุมชนรึมน้ำจันทบูร ไปสู่การเป็นชุมชนเข้มแข็ง การพัฒนาอย่างยั่งยืน เป็นทิศทางในอนาคตที่กลุ่มแกนนำชุมชนรวมทั้งชาวรึมน้ำทุกคนคาดหวัง การพัฒนาที่ยั่งยืน (sustainable development) เป็นแนวคิดที่เกิดจากความไม่สมดุลในการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคม ก่อให้เกิดช่องว่างมากมาย รวมทั้งช่องว่างระหว่างการอนุรักษ์นิยมกับบริโภคนิยมด้วย ในการศึกษาชุมชนรึมน้ำจันทบูรกับการจัดการชุมชนผ่านมิติทรัพยากรวัฒนธรรมนำแนวคิดเรื่องการพัฒนามาเป็นแนวทางการศึกษาในบทสรุป เพื่อชี้ให้เห็นว่า แนวทางดังกล่าว คือเป้าหมายสำคัญที่ชุมชนรึมน้ำจันทบูรและชุมชนอื่นอีกหลายแห่งมุ่งหมาย แม้ว่าชุมชนรึมน้ำจันทบูรจะมีจุดยืนที่ชัดเจนถึงกระบวนการของชุมชน และเป้าหมายการพัฒนา ตลอดจนสามารถให้ภาพทิศทางในอนาคตของชุมชนได้ แต่อย่างไรก็ตาม แนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนนั้น จะช่วยสร้างสมดุลในกระบวนการจัดการชุมชนในมิติต่างๆ สามารถทำงานสัมพันธ์กันได้ เน้นความสมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมที่ต่างมีคุณภาพซึ่งกันและกัน (จันทง บัวเนี้ยว, 2550)

การพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นแนวคิดและแนวทางในการปรับปรุงคุณภาพชีวิตของคนและชุมชนให้ดีขึ้น โดยไม่เอนเอียงไปทางด้านวัตถุนิยมจนลืมการพิจารณาคุณค่าและการอนุรักษ์ทุนทางสังคมวัฒนธรรมหรือที่เรียกว่าทรัพยากรทางสังคมวัฒนธรรมรวมทั้งทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน หลักการพัฒนาอย่างยั่งยืนเป็นไปเพื่อการเรียนรู้ของชุมชน เป็นกระบวนการเรียนรู้และเปลี่ยนแปลงที่กว้าง ลึก และมีพลวัต (dynamic) โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างเสริมระบบการดำเนินงานที่มีเหตุมีผลเหมาะสมกับวิถีชีวิต โดยแบ่งออกเป็น หลักการพัฒนาที่ยั่งยืนและหลักการที่เป็นเหตุผลแห่งการบูรณาการทางแนวคิดที่เน้น โครงสร้างและวัฒนธรรมทางสังคม ทั้งนี้ เพื่อใช้เป็นฐานคิดเกี่ยวกับบทสรุปทิศทางกระบวนการจัดการและพัฒนาชุมชนรึมน้ำจันทบูรอย่างยั่งยืนในอนาคต

5.1 หลักการพัฒนาที่ยั่งยืนแบบองค์รวม

การพัฒนาที่ยั่งยืนแบบองค์รวมต้องอยู่บนพื้นฐานของความหลากหลาย และความเชื่อมต่อกันระหว่างกันระหว่างชุมชน เพราะกระบวนการพัฒนาที่ยั่งยืนนี้เกี่ยวข้องกับกิจกรรมของคนที่สัมพันธ์กัน เป็นลักษณะการดำเนินการเพื่อเสริมสร้างและให้อำนาจแก่ชุมชน ดำเนินการบนพื้นฐานของความต้องการและปัญหาของชุมชน ที่ชาวบ้านมีส่วนร่วมพัฒนาและรับผิดชอบต่อทุกกิจกรรมของชุมชน ทั้งในด้านวัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการจัดการทรัพยากร สิ่งเหล่านี้ เป็นสิทธิชุมชน ซึ่งเป็นรากฐานของการพัฒนาที่ยั่งยืน

กิจกรรมด้านต่างๆในการพัฒนาที่ยั่งยืนนี้ ควรเป็นไปบนพื้นฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่น และขนบธรรมเนียม ความสำคัญของการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ชุมชน จะช่วยสร้างเสริมความเข้มแข็งให้กับชุมชน เป็นการให้ความสำคัญกับสิ่งที่มีอยู่มากกว่าการแสวงหา การสร้างสิ่งใหม่ขึ้นมาทดแทน ดังที่ชุมชนริมน้ำจันทบูรเน้นการให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาและวัฒนธรรม รวมไปถึงอัตลักษณ์และวิถีซึ่งมีเรื่องราวของประวัติศาสตร์ ชาติพันธุ์และขนบธรรมเนียมประเพณีแฝงอยู่ ถือเป็นมรดกทางสังคมวัฒนธรรม เป็นทุนทางสังคมวัฒนธรรมที่ชุมชนริมน้ำนำมาใช้เป็นเครื่องมือในกระบวนการพัฒนาชุมชน (Charlie pahlman,1995:17-18)

การพัฒนาที่ยั่งยืนจะต้องสนองตอบความต้องการของชุมชน ซึ่งเป็นความร่วมมือร่วมใจในกิจกรรมการพัฒนา มีการประเมินความต้องการของกลุ่มเป้าหมายและมีการจัดลำดับก่อนหลังในการแก้ไขปัญหา การพัฒนาที่ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่าย ตั้งแต่การริเริ่มวางแผน การตัดสินใจ การปฏิบัติและผลประโยชน์ บนฐานของความเสมอภาค และความตระหนักในสิทธิของสมาชิกชุมชนทุกคน การพัฒนาที่ยั่งยืนยังลดการพึ่งพาปัจจัยภายนอกรวมทั้งเทคโนโลยี การช่วยเหลือและการตลาด เพราะมุ่งเน้นไปที่การพึ่งพาตนเองของชุมชน (อนุรักษ์ ปัญญาวัฒน์, 2548:10-20) ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่ชุมชนริมน้ำจันทบูรใช้เป็นหลักการจัดการชุมชนไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนเช่นกัน คือพึ่งตนเอง ส่วนที่ออกสื่อเป็นไปด้วยความตกลงที่จะให้สื่อเทคโนโลยีเข้ามาเพื่อประโยชน์แก่ชุมชนในหลายประการ ชุมชนใช้ความช่วยเหลือจากภายนอกเป็นเครื่องมือในการผลักดันชุมชนเพื่อให้ทุกฝ่ายรับทราบนโยบายชุมชนจากคนในชุมชน ทำให้ทราบถึงจุดยืนและวิธีการที่ชุมชนใช้ต่อกิจกรรมต่างๆทั้งที่เกิดขึ้นภายในชุมชนและที่เกิดจากชุมชนได้รับการขอความร่วมมือจากภาคอื่นๆ ซึ่งชุมชนริมน้ำฯไม่มุ่งเน้นการพัฒนาไปสู่การตลาดด้วยดังกล่าว

5.2 หลักการที่เป็นผลแห่งการบูรณาการทางแนวคิดที่เน้นโครงสร้างและวัฒนธรรมทางสังคม

หลักการนี้ อาจพิจารณาถึงรูปแบบการบูรณาการกระบวนการพัฒนากับภูมิปัญญา ภายใต้โครงสร้างทางสังคมท้องถิ่น โดยมีมุมมองว่า การพัฒนาที่ดำเนินการอยู่ ควรเป็นไปตาม ธรรมชาติที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตของชุมชน ซึ่งเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตของสมาชิกส่วนใหญ่ในชุมชน การบูรณาการทางแนวคิดและโครงสร้างดังกล่าว ทำให้ทราบถึงนัยของการพัฒนาที่เป็นการเรียนรู้ ของชุมชน และการปรับเข้าสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งต้องอาศัยสถานะ บทบาท โครงสร้างทางสังคม และกลไกในการจัดการ (เรื่องเดียวกัน, 2548:13-15) สำหรับชุมชนริมน้ำจันทบูร การดำเนินการ พัฒนาเป็นไปในรูปแบบที่เน้นการยอมรับนับถือซึ่งกันและกัน เป็นการดำเนินการและร่วมเรียนรู้ที่ ทั้งกลุ่มแกนนำกับชาวบ้านมีปฏิสัมพันธ์กัน รวมถึงชาวบ้านกับชาวบ้าน แกนนำกับจังหวัด แกนนำ กับองค์กรต่างๆ เป็นต้น โดยมีเป้าหมายการทำงานร่วมกัน โดยเน้นการมีส่วนร่วมของทุกคน มี กระบวนการที่เน้นการต่อยอดทางความคิด เพื่อทิศทางการจัดการ ตลอดจนแนวทางการพัฒนา ชุมชนในอนาคต

หากจะกล่าวว่าการบูรณาการนั้น ประสบความสำเร็จในกระบวนการจัดการ ชุมชนผ่านมิติทรัพยากรวัฒนธรรม มีกระบวนการจัดการที่ชัดเจน มีจุดยืนที่แน่นอน มีผลงานเป็นที่ น่าพึงพอใจและมีการนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนได้หรือไม่ คำตอบของชุมชนริมน้ำจันทบูรอาจ ตอบว่า เป็นไปได้ แต่ในทางตรงกันข้าม หากชุมชนใดที่มีเป้าประสงค์แตกต่างจากชุมชนริมน้ำจันท บูรมองกลับมา อาจมีกระแสวิพากษ์วิจารณ์ว่า ชุมชนริมน้ำจันทบูรนั้น ยังต้องเปลี่ยนแปลงปรับปรุง อีกมาก ยังต้องการพัฒนามากกว่านี้ โดยเฉพาะในมิติเศรษฐกิจและการตลาด ตลอดจนมุมมอง บางมุมที่คิดว่า ชุมชนริมน้ำจันทบูรสมควรจะต้องเป็นตลาดเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญของ จังหวัดจันทบุรี

ท่ามกลางความหลากหลายทางความคิดดังกล่าว สิ่งสำคัญที่สุดในมุมมองของผู้วิจัยคือ ความคิดเห็นของคนในชุมชนที่สำคัญที่สุด เนื่องจากเหตุผลที่ว่า คนใน นั้น คือผู้ที่เกิด โต และอาศัย อยู่ในชุมชนริมน้ำจันทบูรมาตลอด มีประสบการณ์ร่วมกันและผ่านบริบททางสังคมมาในหลายยุค สมัย ย่อมมีความรัก มีจิตสำนึกรักและหวงแหนชุมชนของตนมากกว่าคนนอกที่เข้ามาหรืออาจจะ เข้ามาดำเนินการจัดการในด้านต่างๆ ดังนั้น การจัดการชุมชนที่ดำเนินโดยคนในย่อมรู้วิธีการและรู้ ใจชุมชนได้ดีกว่าการเข้ามาจัดการโดยคนนอก หรือแม้แต่การเข้ามาของกระแสทุน อาจนำความ เจริญมั่งคั่ง กระตุ้นเศรษฐกิจการค้าและตลาดจริง แต่ก็อาจนำความเปลี่ยนแปลงนานัปการเข้ามาสู่ ชุมชน ทั้งความเสื่อมโทรม ปัญหาต่างๆจากการเข้ามาของนักท่องเที่ยวจำนวนมาก แหล่งอบายมุข

ขณะ ปัญหาสิ่งแวดล้อม ไปจนถึงปัญหาความสูญสลายทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตดั้งเดิมที่ชุมชนการค้าหลายแห่งกำลังประสบและแก้ไข

ดังนั้น ชุมชนริมน้ำจันทบูรรู้เท่าทันถึงปัญหาที่จะมาพร้อมกับความเจริญ ระบอบตลาด และกระแสนิยมท่องเที่ยว แม้ว่าชุมชนริมน้ำจันทบูรไม่ได้ต่อต้านการเข้ามาของนักท่องเที่ยวและเศรษฐกิจการค้าแบบทุนนิยมหรือแม้แต่กระแสการท่องเที่ยว แต่ก็ดำเนินการจัดการอย่างระมัดระวัง โดยคำนึงถึงผลดีผลเสียเป็นหลัก ไม่ใช่คำนึงถึงผลประโยชน์ที่เป็นราคาเป็นหลัก การดำเนินกิจกรรมต่างๆที่ชุมชนจัดขึ้น ถึงแม้หลายกิจกรรมจะเป็นไปเพื่อตอบสนองการท่องเที่ยวของจังหวัดจันทบุรี แต่เป้าหมายที่แท้จริงของชุมชน คือ เน้นการให้ความร่วมมือ เน้นการนำเสนอชุมชน เพราะจะเป็นการดีกว่า หากผู้ทำหน้าที่ในการนำเสนอชุมชนเป็นคนในชุมชนเอง ทั้งข้อมูล เรื่องราวสิ่งต่างๆที่เผยแพร่สู่สาธารณะชน ย่อมเป็นไปอย่างถูกต้องชัดเจน และแสดงถึงความเป็น ชุมชนเข้มแข็งด้านการจัดการที่มีจุดยืนอย่างเด่นชัด (ประภาพรรณ นัตรมาลัย, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 6 มิถุนายน 2554)

ความสำเร็จในกระบวนการจัดการชุมชนต่างๆอาจแตกต่างกันออกไป ปัจจัยที่ใช้ชี้วัดความเป็นชุมชนที่ดี หรือชุมชนเข้มแข็ง แม้แต่ความหมายของคำว่า ชุมชนพัฒนาอย่างยั่งยืนก็แตกต่างกัน ทั้งนี้ ขึ้นอยู่ที่ชุมชนนั้นๆ กำหนดเป้าหมายและทิศทางการจัดการชุมชนของตนไว้อย่างไร มุมมองและทัศนคติที่คนในต้องการให้เกิดขึ้นและเป็นไป ตลอดจนมุมมองจากคนนอกที่ปรารถนาจะเข้ามาสัมผัสสิ่งใด หรือต้องการได้อะไรจากชุมชนนั้นๆ เป็นต้น ทั้งหมดนี้ คือมาตรฐานวัดที่ไม่สามารถสรุปแบบเจาะจงได้ว่า กระบวนการเช่นใด วิธีการแบบใด กลยุทธ์อะไรที่ดีที่สุดสำหรับชุมชน แต่กล่าวได้ประการหนึ่งว่า ชุมชนแต่ละแห่งย่อมมีความหลากหลาย

ชุมชนริมน้ำจันทบูรนั้น วันนี้ กล่าวได้ว่า ประสบความสำเร็จอย่างน่าพอใจ ในการจัดการชุมชนในมิติทรัพยากรวัฒนธรรม การเป็นชุมชนที่รู้จักตนเอง รู้คุณค่าในสิ่งที่มี นั่นคือ ทุนทางสังคมวัฒนธรรมที่สำคัญ ที่นำไปสู่กระบวนการจัดการแบบเน้นการมีส่วนร่วม โดยคนในเพื่อคนในชุมชน ประสานความร่วมมือแบบไม่ขัดแย้งกับภาครัฐและเอกชนต่างๆ จนในที่สุด ชุมชนริมน้ำจันทบูรกลายเป็นชุมชนที่เป็นที่รู้จักในฐานะชุมชนแหล่งบ้านเก่า ชุมชนแห่งประวัติศาสตร์ และวิถีชีวิตวัฒนธรรมริมน้ำ เป็นภาพที่สื่อได้นำเสนอสู่สาธารณะ และเป็นความภาคภูมิใจของคนในชุมชน การที่ชุมชนถูกปรับปรุงแต่ไม่ถูกเปลี่ยนแปลง การที่ชุมชนเป็นที่รู้จักและมีผู้เข้ามาเยี่ยมชมในวิถีแบบที่ชุมชนริมน้ำจันทบูรเป็น คือสิ่งที่ชาวริมน้ำจันทบูรยินดีและต้องการ และในอนาคตชุมชนเองก็หมายที่จะรักษาภาพเช่นนี้ไว้ ไม่ให้ถูกกระแสแห่งการพัฒนาในสังคมทุนนิยมเข้ามาทำให้ชุมชนเสื่อมสลาย แต่เน้นที่การพัฒนาองค์ความรู้ในการจัดการชุมชนแก่คนในชุมชนเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนตลอดไป

RIMNAM CHANTHABOON COMMUNITY AND LOCAL SELF GOVERNANCE
THROUGH CULTURAL RESOURCE DIMENSION.

CHAYAPA ANAMWAT 5136867 LCCU/M

M.A. (CULTURE AND DEVELOPMENT)

THESIS ADVISORY COMMITTEE : NARONG ARDSAMITTI, Ph.D., JITJAYNG
YAMABHAI, Ph.D.

EXTENDED SUMARY

Conclusion : The Future Direction of Rimnam Chanthaboon community

Rimnam Chanthaboon community is a community that has social and cultural resources by itself. They are valuable and can be used as power and a tool in the process of the community management. During the coming of the major plan of the province about the economic and cultural way, Rimnam Chanthaboon community had the process of management that emphasized the group process with the lead of the leading group or the committee of the community. The process of management was proceeded by negotiation not violation of the law. It was return to be a community that had social and cultural fund : being a historical community that was very prosperous during the region of King Rama V and being a community that has various characteristics such as the races and religions of the people who live there- those are Chinese, Thai and Vietnamese with the religion of Roman Catholic. Besides, it is a peaceful community which its traditions, wisdom and cultures have been continued until now. That's the lifestyle of the people who live along the river bank of Chantaburi river.

So Rimnam Chanthaboon a community is community that has social and cultural resources. Thus, in the process of the community management in the

dimension of cultural resources of the community, the people there have used their cultural resources as a tool to present the illustrations of the community of cultural ways. They allowed the provincial commerce to manage the tourism. Also, they could cooperate with the provincial commerce and other private sections that participated in the process of the community management such as Arsomsil Institution for the improvement of the scenery and for the build of a museum with the participation of the people, Burapa University for the survey in the dimension of the community education and other private sectors. The budget that Rimnam Chanthaboon community received came from the people who appreciated the values of Rimnam community. The budget was for the improvement of the community, not for the change to satisfy the marketing system and take the community as a product in those processes.

Building the strength in Rimnam Chanthaboon community came from the management through their own people. In the eyes of the people who live in Rimnam community, they think that the change is going in the good direction. It doesn't affect their lifestyles. These are an important point. The leading group of the community always said that Rimnam Chanthaboon community would never enter the marketing style. In other words, they would never create the community in the form of land market or water market to attract the tourists and get money with these kinds of process. Since the leading groups are the ones who has lived there since they were born, they have the common thinking like most other people in the community. They don't want to change lifestyles of the community just for the commerce. However, they are willing to accept the advices from the provincial commerce to adjust their area to get along with the popularity of cultural way of tourism. They have proposed that the community has the roles in the process of the community management.

The group leaders said that the process of the community management could help the people to participate in the works of the community. The leaders were only the coordinators. They just helped receiving the issues and calling for the meeting. The people's opinions are important. Not only the group leaders have to listen to them, but also the province officers.

The development to be a strong community can't be achieved without the cooperation from everyone (Prapapan Chatmalai, interviewed on June 6, 2011). The

interviewer asked the group leaders for their opinion about the community management and the changes that happened until now. 'Do they think it is successful? will their community be maintained at the same conditions as today in the future ? ' The answer was 'In the near future, Rimnam community will be the same as today. The changes may be the improvement of the scenery to create the picture of the community more clearly. Anyway, it will be the management by the people in the community. They will continue their cooperation with the government and the private sections.' (Sopis Pokabarn, interviewed on January 2,2010)

Besides, during the interview , it was the time that Rimnam Chanthaboon community was preparing a fair called Rimnam Chanthaburi community Three Cultures Direction on September 9-11,2011. The fair was an example that showed the cooperation from all sections such as the community, the province, private sections, institutions etc. The most important thing was the expression that they were going to be a well-known community. Before that, Rimnam Chanthaboon community was the location for the scenes in many programs of TV channels. So, this fair was the emphasis that they were a community that introduced their community through the dimensions of history, characteristics and lifestyles. These were the social and cultural resources of the community that they had showed to the outsiders. This kind of fair is set only once a year. The community will create the scenery of the market in the old time. Then, they will advertise to the public to visit the fair. During the ordinary days, the community keeps their place as the reality.

They will not put up the decorations just to attract the tourists. So, in the normal days, the tourists will sense the feeling of the original community environment. They won't just come to consume the products but come to appreciate the values of the community lifestyles. Those are the things that the people in the community are proud of and would like them to be that way.

Rimnam Chanthaboon community is a community that has many things that they can be proud of. It is unique. It is not necessary to build a market in order to attract the tourists. The tourists come here because they want to see the real river bank community scenery not the market. People there live their normal lives. The tourists just came here for sightseeing, took pictures with the background of old buildings or some houses that were used for several TV programs or magazines, had noodles,

bought some local ice cream branded Rocket , bought souvenirs at Sanaychan shop and crossed a bridge to see a Christian church (Sirinart Prakobsook, interviewed on March 11,2011). Those things are the opinions of the people in the community, both the group leaders and some people. Besides, for the issue of the future direction of the community, the researcher got the idea of the people that the community will not be changed more than this. The change will be just to make it stronger and more beautiful like the Museum House . So the outsiders may be more interested in making some advertisements or TV programs here. There will be more visitors because they know the community through several medias. Especially during the annual fair, there are many booths. It is joyful time for the community people and the visitors (Soontree Prakobsook, interviewed on January 11,2011)

Besides the opinions of the community people, the researcher also received some opinions from Thai and foreign tourists. They think that Rimnam Chanthaboon community is a small community. It doesn't take much time to walk around. It has a nice environment and the lifestyle like Chiengkan , Leuy province. However , it looks closer to nature because there aren't any guesthouse, hotels or homestays. It is the original lifestyle that the people used to be like that in the past and still stay the same. For the tourists point of view , they had been to many places such as Samchuk in Supanburi , Phuket, Pra-arthid road in Bangkok etc. It was their first time at Rimnam Chanthaboon community. They liked it here especially, the Museum House.

They could learn about the history of Chanthaburi , the community and the old people in the community . they didn't want this community crowded like a market because that would make it being ruined faster. Also, it would be uncomfortable to walk around like the current days (Thicha Wongsirijaroen ,interviewed on September 6, 2011)

For the opinion of a French tourist , Mr. John Louise, he had only been to Chumchon Talad Bon or Krajang alley for buying some gems in Chanthaburi. This time, his Thai friend took him to Rimnam community. He really liked it , especially

a Christian church. It was very beautiful. Its architectural style was gothic¹. He really liked Kanom Kai (a Thai dessert made from eggs). When the researcher asked whether he had known about the history of the community during the colonial area, John Louise replied that had known it from his Thai friends. He though it was interesting. While visiting the Museum, he also found some French documents. For his opinion about the future of the community, he said that he didn't want it to be changed a lot. The current environment was charming. If there were some changes such as more buildings or shops, the beauty would be gone. The nature that he saw that day was the thing that should be kept that way. (John Louise, interviewed on September 6,2011)

From the interviewed above, the opinion of the people in the community harmonized with the outsiders' opinion such as the tourists. As the head of the group, Professor Prapapan Chatmalai, said the tourists who visit the community had to be kind of ones who loved the art culture conservative tourism not a kind of people who enjoyed market shopping or crowded places. They should be the ones who appreciate and want to absorb the good nature pictures. So, it will math with the objective of the process of the management for the cultural resources of the community that not emphasize on the trading but on the principle of the community. In the future Rimnam Chanthaboon community may change in the forms of the adjustment of the area scenery, having more medias because it will be more famous. However , they insisted that they would not change their lifestyles from what it was. (Prapapan Chatmalai, interviewed on September 6,2011)

Today success of Rimnam Chanthaboon community comes from the strength of the people. They are consistent to their principles. They acknowledge and feel proud of their community that contained good social and cultural resources. Those values can be used further in the process of the community management in the dimension of the development or the management of cultural resource conveniently. Also, they can work and cooperate with both the government and the private sections without any conflicts. All supporting factors as mentioned are the strength of the

¹ Gothic style of art in France is the art that emphasizes the sharp patterns. In that style , the stained glasses are used for the decoration. There are many kinds of pictures and patterns in the stained glasses such as flowers or the stories in the Bible. The cathedral of Northerdam is an example.

working process of the people in the community. The leaders of the group can use this kind of strength as a power to negotiate with other sections for their own community management.

The development of Rimnan chanthaboon community to be a strong community with the sustainable development is the direction in the future that the community people have expected. The sustainable development is concept that was created after the unbalance of the economic and social development. Many kinds of gap had happened including the gap between the conservationism and the materialism . In the study of Rimnam chanthaboon community and the community management through the dimension of the cultural resource, the concept of the development was used as a guideline for the study in the conclusion chapter. That is to show that the mentioned concept is the important goal that Rimnam chanthaboon community and other communities have hoped for. Although Rimnam Chanthaboon community has a clear point of view about the process of the community, the development goals and have vision of the community in the future, however, the concept of the sustainable development will help to balance the process of the community management in some dimensions. So the work can be cooperated, emphasizing on the balance of economy , society, resources and the environment which have the balance to each other. (Jumnong Buaneaw ,2007)

Sustainable development is a concept and guideline in improving quality of life and community without much materialism and should not forget to consider value and social and cultural capital conservation or cultural resources. The purpose of sustainable development is for learning of community. It is a process of learning and a dynamic deep change to promote reasonable operation system appropriate to ways of life. The principles of development are sustainable development and integrated development focused on social structure and culture. These will be conceptual base for future direction of management process and sustainable development of Rimnam Chanthaboon community.

5.1 Integrated sustainable development

Integrated sustainable development is based on varieties and connection between communities because it is related to people activities to promote and empower community according to its needs and problems. People also have roles to develop and response to all activities including culture , economy and resource management. These are community's right which is the base of sustainable development.

All activities of sustainable development should be based on the local intelligence and tradition. The importance of learning local intelligence will help to promote strength for community rather than seeking and creating new things instead. As Rimnam Chanthaboon community emphasizes on local intelligence and culture , it also focuses on identify and way of life that shows history , race and tradition known as cultural heritage and capital that Rimnam Chanthaboon community use it as a tool in process of community development. (Charlie Pahlman , 1995 :17-18)

Sustainable development must meet community needs that is the cooperation in activities of development and there should be evaluation of target group's need and priority of solving problems. Development must depend on cooperation from different sectors starting with planning decision , operation and benefits base on equality and realising in rights of community members. Furthermore , it helps to decrease depending on outside factors including technology , assistance and marketing because it focuses on self-dependence of community. (Anurak Panyanuwat, 2548:10-20). The community also uses media for its benefits and needs outside assistance as a tool in driving community for every sectors to acknowledge its policy and standing point that is not focused on marketing development.

5.2 Principle as a result of integrated concept focused on social structure and culture.

This principle is considered over the integration of development process and intelligence under local structure . The concept is that the ongoing development should be in accordance with community's way of life. Such integration of concept

and structure helps to acknowledge the significance of development that is the learning of community and it will become sustainable development which depends on social status, role and structure and management mechanism.(same literature,2548:13-15)

For Rimnam chanthaboon community , the development is focused on respect and acceptance. It is the interaction between core leader and villagers, villagers and villagers core leader and province, core leader and organizations etc. Its goal is cooperation and participation of members in community and the process is focused on conceptual succeeding to the direction of management and future development.

There might be some questions that if Rimnam Chanthaboon community succeeds in process of community management through dimension of cultural resources, clear management, and standing point , satisfying performance , and lead to sustainable development or not ?. the answer of Rimnam Chanthaboon community may be possible. In contrast , if any community has different goals with Rimnam Chanthaboon community , there might be some criticizing that Rimnam Chanthaboon community has to change and develop more than this especially in the dimension of economy and marketing including a tourist place of Chanthaburi.

Among those opinions , the most important thing in researcher's opinion is community members' opinions, because they were born , grew and live in Rimnam Chanthaboon community. They shared experiences and passed the social context for many years so they would love and have more conscious mind than the outsiders who come in community or want to operate in different ways.

The insiders can better manage and understand their community than the outsiders. Event capitalism may bring prosperity , and stimulus trading economy , but it may also bring many changes to community including deterioration , problems from flowings of tourists, garbage, temptation places , environmental problems and cultural destroying as many trading communities are facing and trying to solve these problems.

So Rimnam Chanthaboon community is aware of the problems that come along with marketing system ,and tourist capitalism. Eventhough Rimnam Chanthaboon community does not anti the flowing of tourists and capitalism economy or tourism, it carefully manages and operates in regard to its good results not the prices of benefits. The real purposes of activities that it holds in community are cooperation and presentation of members. They think that it will be better if their

members . they think that it will be better if their members present their own stories and information to public. That means it is a strong standing point community. (Prapapan Chatmalai , interviewed on June6, 2011)

Success of process of management in different communities is different. The indicators of strong or good community is also different depending on its goal and direction, visions and points of view together with the points of view of outsiders and what they want from community . These indicators cannot specify what is the best strategy for community.

It can be assumed that Rimnam Chanthaboon community is successful in managing community in the dimension of cultural resource. It is aware of itself and its value, that is important cultural capital that leads to process of management focused on cooperation and participation without conflicts with private and government sectors. Finally Rimnam Chanthaboon community becomes a community of history and riverside cultural way of life. Its image is publicized and members of community are proud of their ways of life that are improved but not changed. That is what they want and they are glad to live as the way they are. They will also keep this and they will not allow capitalism to destroy their community but they will develop the management system for sustainable development.

บรรณานุกรม

- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2543). *ชุมชนนิยม : ฝ่าวิกฤตชุมชนล่มสลาย*. กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์เอเชียเพลส .
- ขุนวิจิตรมาตรา. (2541). *หลักไทย*. กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์รวมสาส์น.
- คณะกรรมการชุมชนริมน้ำจันทบูร.(2552) .*ริมน้ำจันทบุรี ย้อนวิถีจันทน์ สร้างสรรค์วิถีไทย*
จันทบุรี:เสียงสวรรค์การพิมพ์.
- เครือข่ายงานวิถีไทย. (2549). *ภูมิปัญญาสู่ชุมชนบูรณาการ*. กรุงเทพฯ:เครือข่ายงานวิถีไทย.
- จำนงค์ บัวเนี้ยว. (2550). *การมีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ:สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- เจ้าพระยาทิพากรวงศ์. (2541). *อานามสยามยุทธ*. กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์แพรวพิทยา.
- ฉันทส เพียรธรรม. (2550). *บางกอก ฟอรัม*. กรุงเทพฯ:บ้านพระอาทิตย์.
- ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์. (2550) .*รายงานวิจัยชุมชน:สถานการณ์ร่วมสมัยของชุมชนวัดโรมันแคทอลิก*
จันทบุรี.ชลบุรี:คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ไชยรัตน์ เจริญสิน โອพาร. (2540). *Heterotopia*. กรุงเทพฯ:ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- ณัฐพงศ์ จิตรนิรัตน์. (2547). *รหัสชุมชน(The community Cod : อัตลักษณ์ภาพแทนความจริงและ*
หลังสมัยใหม่. กรุงเทพฯ:วนิดาการพิมพ์.
- ดำรง ฐานดี. (2538). *รัฐกับการพัฒนา*. กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธิดา สาระยา. (2529). *ศรีทวารวดี*. กรุงเทพฯ:ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- ธงชัย วินิจจะกูล. (2551). *ประวัติศาสตร์การสร้างตัวตน*. กรุงเทพฯ:ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- นฤมล อนุสนธิ์พัฒน์. (2547). *มุมมองบ้านสามย่าน*. กรุงเทพฯ:กรุงเทพธุรกิจ.
- สุสดี จันทวิมล. (2541). *เวียดนามในเมืองไทย*. กรุงเทพฯ:มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และ
มนุษยศาสตร์.
- _____ *แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่10*. (2544). กรุงเทพฯ:กระทรวงการคลัง.
- พัฒนา กิตติอาษา. (2546). *ท้องถิ่นนิยม*. กรุงเทพฯ:สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- พัฒนา กิตติอาษา. (2546). *มานุษยวิทยากับการศึกษาปรากฏการณ์โหยหาอดีตในสังคมไทยร่วมสมัย*.
กรุงเทพฯ:ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.

- พิภพ อุดมอิทธิพงษ์ (แปลจากเซอร์เบิร์ต จิราเคต์). (2539). *ทำเมืองให้น่าอยู่*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิ มงคลคิมทอง.
- พิศาล บุญผูก. (2550). *ภูมินามอำเภอปากเกร็ด*. กรุงเทพฯ: โครงการการจัดการสารสนเทศจากภูมิ ปัญญาท้องถิ่นด้านนันทบุรีเพื่อส่งเสริมบริหารห้องสมุดสู่ชุมชน.
- พรพรรณ กาญจนวิวัฒน์. (2552). *สามชุก*. กรุงเทพฯ: องค์การส่งเสริมการท่องเที่ยว (อสท.).
- เมทินา อุทาส. (2552). *พัฒนาการและการดำรงอยู่ของอัตลักษณ์ชุมชนวัดโรมันแคทอลิก จังหวัด จันทบุรี*. วิทยานิพนธ์มนุษยศาสตร์มหาบัณฑิต คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.
- มนตรี พงศ์เจริญ. (2549). *ประวัติศาสตร์เมืองจันทบุรี*. จันทบุรี: ชมรมประวัติศาสตร์จันทบุรี.
- มนสิกุล โอวาทเภสัชช์. (2541). *ประชาคมบางลำพู*. กรุงเทพฯ: บ้านพระอาทิตย์.
- เขาวนุช เวศร์ภาดา. (2547). *วาทกรรมความรู้ในการฟื้นฟูวัฒนธรรมท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: สำนักงาน กองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- ยศ สันตะสมบัติ. (2544). *มนุษย์กับวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2553). *แองอารยธรรมอีสาน*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- สายันต์ ไรพชาญจิตต์. (2547). *การจัดการพิพิธภัณฑ์ชุมชนท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัย ศิลปากร.
- สิริพร สมบูรณ์บุรณะ. (2543). *กระบวนการรื้อฟื้นมรดกทางวัฒนธรรมเพื่อการดำเนินชีวิตของ ชุมชนมอญสามโคก*. กรุงเทพฯ: แอคทีฟ พรินซ์.
- เสรี พงศ์พิศ. (2548). *ชุมชนเรียนรู้ อยู่เย็นเป็นสุข*. กรุงเทพฯ: แพร์พิทยา.
- เสรี พงศ์พิศ. (2551). *ยุทธศาสตร์พัฒนาท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: พิษณุไทย ออฟเซต.
- โสพล สิริไสย์. (2550). *สร้างความรู้จากการฟัง*. กรุงเทพฯ: ปิรามิด.
- สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ. (2419). *ชุมนุมเรื่องจันทบุรีตอนเสด็จประพาสจันทบุรี*. กรุงเทพฯ: หอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ. (2516). *นิทานโบราณคดี*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ศิลปาบรรณา การ.
- อนก เหล่าธรรมทัศน์. (2542). *ประชาสังคมในมุมมองตะวันตก: อ่านและสอนที่จอห์นส์ ฮอปกินส์*. กรุงเทพฯ: สถาบันการเรียนรู้และพัฒนาสังคม.
- อนุรักษ์ ปัญญาวัฒน์. (2548). *การศึกษาชุมชนเชิงพหุลักษณะ: บทเรียนจากวิจัยภาคสนาม*. กรุงเทพฯ: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.).
- อภิญา เฟื่องฟูสกุล. (2546). *อัตลักษณ์ (Identity)*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.

อัฐมา โภคาพานิชวงศ์. (2546). *การฟื้นฟูเมืองนำอยู่: การโยกย้ายคิดและการสร้างพื้นที่ทางสังคมของชนชั้นกลาง*. กรุงเทพฯ: บ้านพระอาทิตย์.

อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2544). *มิติชุมชน: วิธีคิดว่าด้วยสิทธิ อำนาจ และการจัดการทรัพยากร*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

_____ *เอกสารโครงการ โบราณคดีชุมชน*. (2547). กรมศิลปากร: คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ไมโครฟิล์ม

กช. ร5. ฝ 31/12. ที่ 952. *พระราชกระแสรับสั่งในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ พระราชทานสมเด็จพระนอญยาเธอกรมหมื่นดำรงฯ*. วันที่ 11 พฤศจิกายน 115 (พศ. 2439).

เว็บไซต์

<http://pcoc.moc.go.th/wappPCOC/22/สำนักงานพาณิชย์จังหวัดจันทบุรีสืบค้นเมื่อวันที่11ธันวาคม2553>

www.siamrecorder.com/p3.htm สืบค้นเมื่อวันที่ 19 ธันวาคม 2553

www.chanthaburi.go.th/other/.20file.preject.htm. สืบค้นเมื่อวันที่ 30 มกราคม 2554

www.google.co.th

สัมภาษณ์

ประภาพรรณ นัตรมาลัย. 2 มกราคม 2554, 8 มกราคม 2554, 6 มิถุนายน 2554. หัวหน้าคณะกรรมการชุมชนริมน้ำจันทบุรี. สัมภาษณ์.

กนกรัตน์ โภคาบาล. 6 มิถุนายน 2554. กลุ่มคณะกรรมการชุมชนริมน้ำจันทบุรี. สัมภาษณ์.

ยุพา กอวัฒน์. 2 สิงหาคม 2554. กลุ่มคณะกรรมการชุมชนริมน้ำจันทบุรี. สัมภาษณ์.

เกษม สุขแสวง. 8 มิถุนายน 2554. เจ้าหน้าที่พาณิชย์จังหวัดจันทบุรี. สัมภาษณ์.

สง่า นามทอง. 20 กรกฎาคม 2553, 7 มิถุนายน 2554. บุคคลภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านประวัติศาสตร์. สัมภาษณ์.

องอาจ บุญการี. 8 สิงหาคม 2553, 11 มิถุนายน 2554. หัวหน้าชมรมประวัติศาสตร์จันทบุรี. สัมภาษณ์.

ไต้ บูรพาภิผล. 8 มิถุนายน 2554. ทายาทบ้านขุนบูรพาภิผลชาวชุมชนริมน้ำจันทบุรี. สัมภาษณ์.

สุนทรี ประกอบสุข. 11 มกราคม 2554. ชาวชุมชนริมน้ำจันทบุรี. สัมภาษณ์.

- สิรินาด ประกอบสุข. 11 มีนาคม 2554. ชาวชุมชนริมน้ำจันทบูร. สัมภาษณ์.
- สัตย์ชัย อานามวัฒน์. 11 มีนาคม 2554. ชาวชุมชนริมน้ำจันทบูร. สัมภาษณ์.
- บุญพริ้ม ปฎิรูปานุสรณ์. 22 กันยายน 2553. ทายาทบ้านเลขที่ 69 (บ้านพิพิธภัณฑ์). สัมภาษณ์.
- ชุมพล อักพันธานนท์. 1 มิถุนายน 2553. เจ้าของบ้านศิลปิน คลองบางหลวง. สัมภาษณ์.
- จรัส ชุมเรืองรอง. 1 มิถุนายน 2554. ชาวคลองบางหลวง. สัมภาษณ์.

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ - สกุล	ชยาภา อานามวัฒน์
วัน เดือน ปีเกิด	9 กรกฎาคม 2527
สถานที่เกิด	อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี
วุฒิการศึกษา	อักษรศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหิดล
ทุนการศึกษา/ทุนวิจัย/รางวัลที่ได้	ทุนอุดหนุนวิทยานิพนธ์บางส่วน สมาคมศิษย์เก่า มหาวิทยาลัยมหิดล
การเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ	งานประชุมวิชาการเสนอผลงานวิจัยระดับ บัณฑิตศึกษาแห่งชาติ ครั้งที่20 มหาวิทยาลัยมหิดล
ที่อยู่ปัจจุบัน	25/10 หมู่ 3 ถนนท่าแฉลบ ตำบลบางกะจะ อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี 0-3945-7157 / 087-7433330 chayapaa@hotmail.com